Kamu'da
Sosyal Politika

Yıl : 15 | Sayı: 43 | Eylül 2022 | ISSN: 1306-8334

YAPICI VE YIKICI BİR OLGU
GÖÇ

Kamu'da Sosyal Politika

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

Kamu'da
SosyalPolitika

Memur-Sen Adına Sahibi
Ali YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mehmet Emin ESEN

Yayın Kurulu
Semih DURMUŞ
Levent USLU
Hüseyin ÖZTÜRK
Hacı Bayram TONBUL
Mehmet BAYRAKTUTAR
Soner Can TUFANOĞLU

Danışma Kurulu
Mehmet Emin ESEN
Prof. Dr. Erdinç YAZICI
Prof. Dr. Mete GÜNDOĞAN
Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Tutar
Nurullah GÜLEÇ
Dr. Mehmet Fatih ÖZTEK

Tüm Soru ve Yazışmalarınız İçin;
kamudasosyalpolitika@gmail.com

Grafik Tasarım
Mustafa Fehmi ÖZDEMİR

Yayın Türü
Yaygın - Süreli
Ağustos 2022

Baskı
EPA-MAT
Basın Yayın LTD.ŞTİ
(0312) 394 48 63

Yönetim Merkezi
Memur-Sen
Zübeyde Hanım Mah.
Sebze Bahçeleri Cad. No:86, 06400
Altındağ/Ankara
Tel: (0312) 230 09 72-73
Faks: (0312) 230 39 89
www.**memursen**.org.tr

İçindekiler

Kavramların Işığında Göç Olgusu
Doç. Dr. Faik TANRIKULU | *İstanbul Medipol Üniversitesi* *9*

Yeni Bir Göç Çağına Doğru (mu?)
Prof. Dr. Erdinç YAZICI | *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi* *13*

Sınır'dan Sorun'a: Tedirginliğin Hukukuna Giriş
Muaz YANILMAZ | *Hukukçu/Avukat* *19*

Filistin'den Doğu Türkistan'a Yerinden Edilme Sorunu
Kevser ÇAKIR | *Araştırmacı/Yazar* *24*

Göç-Ekonomi İlişkisi / Türkiye Değerlendirmesi
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Tutar | *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi* *32*

Göç ve Güvenlik
Dr. Abdullah ERBOĞA | *Güvenlik Uzmanı* *48*

Göçe Karşı Irkçı Yaklaşımlar
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk ÇEÇEN | *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi* *53*

Röportaj: Sokakta Arapça Konuşurken Tedirgin Oluyorum
Amine Hümeyra Doğu *59*

Batı Medyasının Göçmenlere Bakışı
Doç. Dr. Turgay YERLIKAYA | *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi* *62*

Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Uyumu Üzerine Bir Derkenar
Doç. Dr. Ramazan AKKIR | *Namık Kemal Üniversitesi Öğretim Üyesi* *67*

Türkiye'nin Suriyeli Çocukları Kayıp Nesil Olmasın!
Sümeyye Ertekin YILDIZ | *Gazeteci/Yazar* *74*

Çalışmadan Eğitime Suriyeli Sığınmacı Kadınlar
Elif Aslı YAZICI | *Çalışma Uzmanı* *79*

Göçün Sanatı, Göçmenin Sineması ve G/Öç Alan İnsanlık
Abdulhamit GÜLER | *Yazar-Yönetmen* *87*

Ege Denizi'nde Egemenliği Andlaşmalarla Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu
Doç. Dr. Cihat YAYCI | *Müstafi Tümamiral* *93*

Pkk Terörüne Karşı Sivil İnisiyatif: Diyarbakır Annelerinin Evlat Nöbeti
Doç. Dr. Hüseyin ALPTEKİN | *İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü* *99*

Çocukluğun Çağdaş Filozofu Mevlâna İdris'in Masalları ve Şiirleri
Erol ERDOĞAN | *ARGETUS Araştırma Danışmanı, İlahiyatçı, Sosyolog* *104*

Çünkü En Çok Ona Gitmek Yakışırdı: Bülent Parlak
Mehmet ÖNDER | *Sanatçı/Yazar* *112*

Mehmet Emin ESEN
Genel Başkan Yardımcısı

KÜRESEL KRİZLERİN GÖLGESİNDE **GÖÇ DİNAMİZMİ**

Arap Baharı bölgemizde taşların yerinden oynamasına yol açtı. Sürecin kırılma noktası Mısır'da cuntanın seçilmiş yönetime karşı darbeyle iş başına gelmesi ve Suriye iç savaşına küresel emperyalist düzen kurucularının dâhil olmasıydı. Mısır'da Batı dünyasının desteklediği darbenin başarılı olması aslında Arap Baharı'nın kışa dönüştüğünün ve uzun süreli iç çatışmalar yaşanacağının sinyalini veriyordu.

İç kargaşa, çatışma ve savaş kitlesel göçleri beraberinde getirdi. Can ve mal güvenliklerini tehlikede gören insanların yol açtığı hareketlilik öncelikle bölge ülkelerini etkilemeye başladı, ardından küresel bir mesele haline geldi. Batı'nın insanı öteleyen küresel kapitalist ve emperyalist temelli sistemi koruma çabası görece başarılı olsa da bu yılın başında patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı bütün hesaplarını alt üst etti. Ukrayna'dan milyonlarca insan Avrupa ülkelerine sığınmak zorunda kaldı. Batı, başta Suriye olmak üzere Ortadoğu ülkelerinden giden göçmenlere yönelik acımasız tavrını Ukraynalılar için şimdilik terk etmiş görünüyor. Milyonlarca Ukrayna vatandaşı Avrupa ülkeleri tarafından misafir edilmeye başlandı. Bununla birlikte küresel sistemde alarm zillerinin çalmasına neden olan özellikle enerji krizi Avrupa'yı zor bir kışın beklediğinin habercisi. Dolayısıyla milyonlarca Ukraynalıya daha ne kadar tahammül edileceği büyük bir belirsizliği beraberinde getiriyor. Türkiye'nin yürüttüğü diplomasiyle gıda krizi çözülmüş olsa da enerji krizi, Avrupa'da büyük bir insani krize de neden olabilir.

Mevcut küresel sistem küresel göçler karşısında ciddi bir imtihadan geçiyor. Batılı devletler büyük bütçeler ve gayrı insani yöntemlerle kitlesel göçü kendi sınırları dışında tutmayı başarmış görünse de bunu ne kadar sürdürebilecekler bir muamma. Öte yandan dünyanın gidişatı çok daha büyük kitlesel göçlerle karşı karşıya kalmanın eşiğinde duruyor. Dünyanın onlarca noktasında patlamaya hazır savaşların, iç çatışmaların yanında iklim krizinin neden olacağı büyük, kitlesel yer değiştirmelerle ilgili şimdiden simülasyonlar yapılıyor.

Dünyanın içinde bulunduğu durum devasa bir krizi işaret ediyor. Gıda, enerji ve tedarik zincirinin bozulmasından kaynaklanan sorunlar bir yana, yerini yurdunu terk ederek başka ülkelere

göç etmiş insanların yüzüstü bırakılmasından kaynaklanan kriz çözülmeyi bekliyor. Göç kaynaklı krizi önlemenin yolunun adil bir dünyayı inşa etmekten, refahın küreselleşmesinden ve insani yaklaşımın merkeze alınmasından geçtiğini, başta gelişmiş batılı ülkeler olmak üzere bütün dünya kabul etmek ve buna uygun politikalar geliştirmek zorunda.

Bu dönemde Türkiye, başta Suriyeliler olmak üzere savaştan kaçan milyonlarca insana ev sahipliği yaptı, yapmaya da devam ediyor. Türkiye tarihi misyonu, taşıdığı medeniyet değerleri, sahip olduğu inançla çaresiz insanlar için güvenli liman oldu. İnsanı merkeze alan tavrıyla insanlığın onuruna sahip çıktı. Bununla birlikte şunu da ifade etmek gerekir: Göç özünde bir dinamizm taşır. Dinamizm çoğu zaman değişimi ve dönüşümü de beraberinde getirir. Değişim ve dönüşümlerin sancısız olmayacağı da açıktır.

Kamu'da Sosyal Politika dergisi olarak içinde bulunduğumuz zamanı anlama, anlamlandırma ve anlatma sorumluluğu çerçevesinde bu sayıyı göç olgusuna ayırdık. Göçün nedenlerini ve sonuçlarını, tarihi arka planını enine boyuna irdelemeye çalıştık. Siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel, güvenlik, eğitim ve medya boyutlarıyla göç olgusunu masaya yatırdık. Akademi, düşünce, kültür-sanat-edebiyat ve medya dünyamızın kıymetli pek çok ismi makale, araştırma, röportaj ve yazılarıyla göç olgusunun anlaşılmasına katkıda bulundular.

Ayrıca bu sayımızda Yunanistan ile yaşadığımız Adalar sorunu, terör sorunu bağlamında Diyarbakır Anneleri ve edebiyatımızın iki güzide ismi Mevlana İdris ile Bülent Parlak'ın portreleri de yer alacak.

Faik Tanrıkulu, Erdinç Yazıcı, Muaz Yanılmaz, Kevser Çakır Demir, Kürşat Tutar, Abdullah Erboğa, Ahmet Faruk Çeçen, Amine Hümeyra Doğu, Turgay Yerlikaya, Ramazan Akkır, Sümeyye Ertekin Yıldız, Elif Aslı Yazıcı, Abdulhamit Güler, Cihat Yaycı, Hüseyin Alptekin, Ahmet Altay, Erol Erdoğan ve Mehmet Önder'e verdikleri katkı için ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Başta ülkemiz olmak üzere dünyayı ilgilendiren konu başlıklarını güncel, kalıcı ve geleceğe ışık tutan bir perspektifle ele alacağımız yeni sayılarda buluşmak ümidiyle, Hoşçakalın!

Ali YALÇIN
Memur-Sen Genel Başkanı

GÖÇ, YABANCI KARŞITLIĞI VE BİZ!

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgu. İlk insandan günümüze kadar insanlar farklı gerekçelerle yerlerini yurtlarını terk etmiş, yeni yaşam alanlarına doğru göçmüştür. Tarihte göç etmeyen toplum neredeyse yoktur. Göçler; hangi nedenlerle gerçekleşmiş olursa olsun siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Kitlesel göç hareketleri bu yönüyle kurucu toplumsal hadiselerdendir. Bu anlamda Kavimler Göçü, Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan göç, Avrupalıların Amerika kıtasına göçleri gibi düzinelerce göç hareketinden bahsedilebilir.

Göçler birçok farklı nedenden kaynaklanabilir. Kitlesel göçün başlıca nedenleri olarak savaşlar, kuraklık ve kıtlık, siyasi baskılar, sınır değişimleri, işsizlik/yoksulluk gibi nedenler gelmektedir. Yanı sıra eğitim amaçlı göçü de bireysel göç nedenlerinden sayabiliriz.

Kitlesel göçler istisnasız olarak gayrı iradi süreçlerin sonucunda gelişen zorunlu bir harekettir. Nitekim kitleler çok güçlü zorlayıcı nedenler olmadıkça yerini yurdunu terk etmez. Zira göçmenler gittikleri yerlerde güllerle karşılanmamakta; toplumsal olarak dışlanma, yabancılık hissi, baskı altında tutulma, bir çok yönden kısıtlanmayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yani topluluklar mecbur kalmadıkça yurtlarını terk etmeme eğilimindedir. Son yıllarda özellikle bölgemizde yaşanan göçleri bu şekilde değerlendirmek, bir mazlumiyetin neticesinde bu kitlelerin ülkemize sığındıklarını görmek gerekmektedir. Nitekim göçmenlere farklı hukuki anlamlar taşısa da kelime anlamı itibariyle ikisi de aynı anlama gelen "mülteci" ve "sığınmacı" denmesinin nedeni de bu mazlumiyettir.

Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus da günümüzde yaşanan kitlesel göçlerin tamamının emperyal dünya düzeninden kaynaklandığı gerçeğidir. Evet, günümüzün bütün kitlesel göç hareketlerinin arkasında emperyal kapitalist dünya düzeni vardır. Bu gayrı adil düzen ekonomik olarak açlığı ve yoksulluğu, siyasi olarak diktatörlük, baskı ve istikrarsızlığı, sosyal olarak parçalanmışlığı getirmekte, bütün bunlar da iç çatışma ve savaşlara yol açmaktadır. Emperyalizm Irak'ta, Çeçenistan'da, Afganistan'da olduğu gibi kimi zaman da doğrudan ülkeleri işgal ederek, katliamlar yaparak, işkence merkezleri kurarak, bu ülkeleri istikrarsızlaştırıp ve yağmalayıp ekonomik yıkıma yol açarak kitlelerin yurtlarını terk etmesine neden olmaktadır. Savaşları bir fırsat olarak gören, yağma ekonomisi ve krizlerle beslenen, insanı değil kâr maksimizasyonunu esas alan, diktatörlükleri kuran ve besleyen, istikrarsızlaştırıcı politikalar yürüten, fay hatlarından beslenen, küresel yoksulluğu ve açlığı körükleyen küresel emperyal düzen göçlerin temel nedenidir. Diğer bütün nedenler ikincil neden olarak görülmelidir. Dolayısıyla nedeni ne olursa olsun, küresel çapta bugün 70 milyona yakın göçmen gerçeğinin arkasında mevcut gayrı adil küresel düzenin olduğu unutulmamalıdır.

Muhacire Ensar Olmak Medeniyet Değerlerimizin Gereğidir

Göç, insanlık tarihinde yol açtığı sosyal, siyasal ve ekonomik sonuçlardan dolayı çok boyutlu incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Büyük kitlesel göçler toplumsal karışıklıklardan doğduğu gibi ilk etapta toplumsal karışıklığın nedeni de olabilmektedir. Bu nedenle göç hareketlerinin sağlıklı bir şekilde merkezi bir sistemle kontrol edilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) Mekke'den gelen göçmenlerin (muhacirler) barınma ve iaşesini merkezi olarak düzenlemesi, ev sahipliği yapacak kişilerin (ensar) belirlenmesi, muhacirlerin ekonomik sisteme entegrasyonu gibi konuları merkezi bir şekilde düzenlemesi Mekke'de göç kaynaklı gerilimlerin ve kargaşanın önüne geçmiş, bilakis bu göç büyük bir kardeşlik birliğinin kurulmasını ve Medine toplumunun güçlenmesini sağlamıştır. Aynı şekilde Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nin Anadolu'ya yapılan Türkmen göçünü "iskân" politikasıyla düzenlemesi ve bunu bir kuvvet çarpanına dönüştürmesi de örnek olarak verilebilir. Göç hareketleri barındırdığı tüm toplumsal ve siyasal risklere karşın doğru yönetildiğinde kısa vadede ekonomik ve siyasal, uzun vadede toplumsal, kültürel ve bilimsel atılımlara imkân tanır. Nitekim her büyük göç dalgası bu anlamda bağrında büyük fırsatları da taşımaktadır.

Bizler insanî bir medeniyetin yani fıtrat medeniyetinin mensuplarıyız. İnancımız, medeniyet değerlerimiz, geleneğimiz bütün siyasi mülahazaların ve âli menfaatlerin üzerindedir. Çünkü biz fıtratla çatışan bir siyasetin millete de insanlığa da hayır getirmeyeceğine inanıyoruz. Tarih bunun acı örnekleriyle doludur. Bu yönüyle zalimlerin gadrine uğramış mazlum göçmenlere karşı insani bir siyasetin güdülmesi inancımız ve medeniyetimizin gereğidir.

Göçmenleri tehdit olarak değil yardıma muhtaç insanlar olarak görmemiz ve onları misafir etmemiz değerlerimizin salık verdiği erdemli bir harekettir. Bu açıdan göçün riskini bilip önlem almak başka bir şey, göçmenleri tehdit olarak kabul edip gayrı insani ve düşmanca davranmak başka bir şeydir; sonuncusu insanlıktan sapma, fıtrattan uzaklaşmadır.

Irkçılık İnsanlık Düşmanıdır

Batılı ve batıl bir fikir olarak ırkçılık, yaratılışta eşit olan insanlar arasında ayrım yapmakta, aşağı gördüğü insanlara her türlü zulmü reva görmektedir. Irkçılık, din kardeşliğini de yok saymakta, etnik kimliği yüceltmektedir. Bunun tezahürlerinden birisi de göçmen düşmanlığıdır. Zenofobi de denilen yabancı düşmanlığı ile göçmenler ikinci hatta üçüncü sınıf insanlar olarak görülmekte, ülkede yaşanan her türlü sosyo-ekonomik ve politik sorunların baş müsebbibi olarak göçmenler/yabancılar gösterilmektedir. Bu hastalık maalesef ülkemizde de baş göstermekte, sayıları az da olsa bazı kesimler Türkiye'de yaşayan göçmenlere karşı nefret dili kullanmaktadır. Başta Suriyeliler olmak üzere ülkemizde misafir ettiğimiz göçmenleri ekonomik krizin müsebbibi göstermekte, kriminal birkaç münferit olayı bahane ederek göçmenlere saldırılar düzenlemektedirler. Türkiye'nin yüz yıllar boyunca gururla taşıyacağı bir erdemi kirletmekle kalmamakta, insanlığa karşı suç işlemiş olmaktadırlar. İnsanlığın son adasını ırkçı hezeyanlarla kirletmeye kimsenin hakkı yoktur.

Oysa Türkiye mazlumların gözünde 'İnsanlığın son adası'dır. Türkiye umuttur. Türkiye can güvenliği için sığınılan güvenli bir limandır. Anadolu toprakları her devirde insanlık için adeta bir ana kucağı, bir ensar olmuştur. Belki de dünyanın en çok göç alan, göçmene misafirlik yapan toprağı Anadolu'dur. O yüzden son zamanlarda artan mülteci düşmanlığını esef ve üzüntüyle karşılamakla birlikte, Anadolu'nun fıtratına bağlı kalacağına, ırkçılık hastalığının bu topraklarda maya tutmayacağına, bu toprakların enfekte olmayacağına güçlü bir şekilde inanıyoruz.

Bununla birlikte ırkçı provokasyonlara karşı herkesin dikkatli olması, sorumlu davranması, müteyakkız olması gerektiğini düşünüyoruz. Emperyalizmin bir oyunu olan ırkçılık kartının Türkiye'nin istikrarına karşı kullanılması karşısında gerekli tedbirler alınmalı, hiçbir ilke, ahlak ve inanç ile bağdaşmayan bu ideolojinin halkı kışkırtıp provoke ederek toplumsal fay hatlarını harekete geçirmesine asla müsaade edilmemelidir.

Tarihin Yüklediği Sorumluluğun Bilinciyle...

Memur-Sen olarak şiarımız şudur: Biz komşularımızdan, mahallemizden, şehirlerimizden ve ülkemizden sorumluyuz. Yanı sıra çevre ülkelerden, bölge ülkelerden ve dünyamızda olup biten her şeyden sorumluyuz. Kardeşlik ile yükümlüyüz. Dünyanın herhangi bir noktasında açlık çeken bir insan bizim sorunumuzdur. Dünyanın diğer ucunda katledilen bir insan bizim için yaradır. Hakkı, hakikati, huzuru, refahı ve adaleti dünyanın tamamına hâkim kılmak; insan olarak, Müslüman olarak ve insanlığın son adası Türkiye olarak görevimizdir. Bu sorumluluktan kaçmak tarihin bize yüklediği misyondan bihaber olmak demektir. Biz provokatörlerin oluşturmaya çalıştıkları iklime set çekerek muhacir kardeşlerimizin her daim yanında olacağız. Dünyadaki tüm mazlumları kardeşimiz bilmeye, onların dertleriyle dertlenmeye devam edeceğiz.

Doç. Dr. Faik TANRIKULU
İstanbul Medipol Üniversitesi

KAVRAMLARIN IŞIĞINDA **GÖÇ OLGUSU**

Geçmişte olduğu gibi bugün ve gelecekte de göç hareketleri bilhassa iç savaş, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve dış müdahaleler gibi nedenlerden dolayı ülkelerin gündeminden düşmüyor. Özellikle savaşın yıkıcı etkileri milyonlarca insanı göç etmeye zorluyor. Kimi zaman iç savaş Suriye'de kimi zaman Ukrayna müdahalesi sonucu milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalıyor. Bu durum ülkeler açısından hem iç hem dış politika dönüşümünü gerekli kılıyor. 90'lı yıllarda neo liberal politikaların daha makul göründüğü zamanlar kimi ülkeler çok kültürlülük denklemini ana akım siyasetinin merkezine çekebilmişti. Ancak 11 Eylül saldırısı sonrasında dünyada değişen paradigma ve güvenlik merkezli politikalar karar vericilerin ana gündemi oldu. Değişen uluslararası konjonktür ülkelerin göç konusunda bakışını farklı noktalara taşıdı. Ardından artan terör saldırıları ve 2008 küresel ekonomik kriz gibi olağanüstü durumlar ülkelerdeki hem aşırı sağ partilerin güçlenmesine hem de göç karşıtı politikaların artışına yol açtı.

Başta Avrupa ol¬mak üzere, Amerika ve Uzak Doğu'da aşırı sağ partilere destek giderek artıyor. Hatta, bir dönem aşırı görünen ve sembolleri dahi olağandışı kabul edilen simgeler ve söylemler normal karşılanıyor. Aşırı sağ ve göç karşıtlığı önceleri merkez partiler tarafından sert bir dille eleştirilirken, ülkelere göre farklılık gösterse de günümüzde merkez partilerin de çeşitliliğe ve çok kültürlülüğe mesafeli baktığı görülmektedir.[1]

Öyle ki, bilhassa seçim süreçlerinde başta Avrupa Birliği'nin genişleme süreci, küreselleşme ve göçmen karşıtı çevrelerle aşırı sağ partilerin ortak noktasını oluşturuyor. Buna bir başka örnek ise, her ne kadar Avrupa Parlamentosu kararları tavsiye niteliğinde olsa da göçmen karşıtı partiler 2000'lerin başından itibaren Avrupa Parlamentosu'nda daha çok yer almaktadır. Bu sonuçlar bir yönüyle halkın tercihinin ve partilerin genel eğiliminin dönüşümünü gösteriyor.[2] Benzer şekilde Guardian gazetesi 2000 yılı öncesi ve sonrasında 40 ülkenin Başbakanının siyasi söylemlerini incelediği araştırma sonuçlarına göre; popülist retoriğin iki kat arttığını ortaya koymaktadır.[3]

Mülteci Kimdir, Kime Göçmen Kime Sığınmacı Denir?

Genel olarak göç meselesi daha çok olumsuz etkileriyle kamuoyunda bilinmektedir. Göç ile ilgili temel kavramları bilmek, konunun tam anlamı ile kavranması açısından önem taşımaktadır. Günümüzde değişen siyasi atmosferle birlikte göçle

1 Tanrıkulu, F. (2020). Avusturya'da aşırı sağın yükselişinin ana akım siyasete ve göçmenlerin hayatlarına etkileri. Amme İdaresi Dergisi, 53(1), 93-118.

2 Adler, K. (2016). Avrupa'da aşırı sağ gerçekten yükseliyor mu?, https://www.bbc.com/ turkce/haberler/2016/05/160523_avrupa_asiri_sag

3 Lewis, P., Barr, C., Clarke, S., Voce, A., Levett, C. ve Gutierrez, P. (2019). "Revealed: the rise and rise of the populist rhetoric", https://www.theguardian.com/world/ng-interacti¬ve/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric (14.10.2019).

ilgili kavramlar geleneksel ve yeni medya araçlarında daha sık işlenmektedir. Ekonomik krizler, terör olayları ve salgın gibi krizlerle birlikte aşırı sağ partiler göçmenleri daha çok hedef almaktadır. Dezavantajlı grup durumundaki göçmenler mevcut krizlerin sorumlusu olarak gösterilmektedir. Bilhassa gerçek dışı haberler ve olumsuz nitelendirmeler sosyal medya üzerinden hızla yayılmakta ve toplumun algısını değiştirebilmektedir. Bu yönüyle kavramlarla ilgili olarak farklı nitelendirmeler ve yorumlar yapılabilmektedir. Ülkeden ülkeye değişebilen nitelendirmeler kimisi hukuki kavram kullanmayı tercih ederken, kimisi dini kavramlar kullanmayı tercih edebilmektedir. Örneğin savaştan kaçarak Avrupa ülkelerine sığınan göçmenler mülteci olarak nitelendirilirken, Türkiye ise mülteci statüsüne coğrafya şerhi koyarak sadece Avrupa ülkelerinden sığınanlara mülteci demektedir. Buna rağmen genel olarak Türkiye'de yaşayan Suriyeliler içinde mülteci kavramı sıkça kullanılmaktadır. Her ne kadar bu tanım hukuki nitelik taşımıyor olsa da kamuoyunda bu tanıma sıkça rastlanmaktadır. Esasında Türkiye'nin literatüre kazandırdığı hukuki tanım "geçici koruma altındaki Suriyeliler" olarak resmi statü taşımaktadır. Ancak bu kavramın yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. Benzer şekilde kültürlere bağlı olarak kavramlarla ilgili farklı nitelendirmeler de yapılabilmektedir. Türkiye'de Suriyelilere yönelik Ensar-muhacir kavramı daha yoğun olarak kullanırken, Avrupa ülkelerinde benzer tanımlamalara nadir rastlanmaktadır.

Kavramlarla ilgili farklı kullanılmalar olsa da mülteci, sığınmacı veya göçmen gibi tanımlamaların belirli ve hukuki çerçevesi bulunmaktadır. Bilhassa göçmenlerle ilgili olarak yasal ve yasadışı yollarla ülkeye girenler arasında belirgin ayrımlar bulunmaktadır. Örneğin yasal olarak çoğunlukla ekonomik sebeplerden dolayı isteği doğrultusunda ev sahibi ülkenin vize vermesi halinde ülkeye giriş yapması düzenli göç olarak literatürde yer almaktadır. Diğer taraftan, yasadışı yollardan ülkeye giriş yapanlar ise düzensiz göçmen olarak nitelendirilmektedir. Genellikle ülkeler düzensiz göçmenleri tercih etmemekte ve düzensiz göçü

yönetmekte zorlanmaktadır. Bir yönüyle bu göç metoduna kitlesel göç veya göç akını şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu bağlamda Illian, göç nedenlerini ikiye ayırmaktadır. Ona göre, *"Gönüllü göç bireyin kendi isteğiyle ülkesini terk etmesiyle başlayan süreçtir. Diğer taraftan, isteği dışında savaş, siyasi ve ekonomik krizler neticesinde ülkesini terk etmesiyle başladığı sürece zorunlu göç olarak nitelendirmektedir.*[4]

Öte taraftan, Eisenstadt *"Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde kendi ülkesinden farklı olarak yeni bir sosyal hayat ve statü arama çabasında olacaklarını ve bu manada ülkeye uyum sağlamanın zorluklarından bahsetmektedir. Aynı zamanda başka ülkeye göç ettiklerinden uyum sağlayabilmeleri için yeni rol ve görevler üstlenerek kendi değerlerini de yeniden tanımlama ihtiyacı duyduklarını* "ileri sürmektedir. Buna göre, Eisenstadt göç hareketlerini 5 kategoride değerlendirmektedir. İlk olarak, süresiz göç (Yüksek kalifiye sahibi kimseler veya aile birleşimi) Geçici süreli göç: (Misafir işçi veya mevsimlik işçi vb.) İstihdam süresi belirli olan işler kapsamında göç (İstisna akdi veya mevsimlik işler), düzensiz göç veya kayıt dışı göç ve mülteciler gibi tasnifler yapılmaktadır.[5]

Bunun yanında göçle ilgili farklı tanımlamalar da yapılmaktadır. Illian göçü *"Bir kişinin doğduğu veya vatandaşı olduğu ülkeyi uzun süre terk etmesi olarak"* "değerlendirmektedir. Benzer şekilde Illian, *"göç eden bireylerin sadece kendi hayatlarını değil, aynı şekilde göç ettikleri ülkenin atmosferini de değiştirdiğini* "ileri sürmektedir."[6] Diğer taraftan, Albert ise *göçün sadece mekânsal değişim olarak atfedilemeyeceğini, aynı zamanda göçmenlerin gittikleri ülkenin kültürel ve sosyal hayatlarını dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu* bildirmektedir.[7] Avrupa ülkelerinde göçmenlerin yoğun yaşadıkları şehirlerde ülkelerindeki hayat alışkanlıklarını ve kültürlerini göç ettikleri ülkelere taşımaları bu tanımlamalara örnek verilebilir.

Küreselleşme ve iklim değişikliği gibi süreçler ülkelerdeki göç hareketlerini giderek artırmaktadır. Birçok ülkede toplam nüfus içerisinde göç nüfus oranı yüzde 20'lere yaklaşmıştır.

Göç Nedir ve İnsanlar Neden Göç Eder?

Küreselleşme ve iklim değişikliği

4 Lllian, Anette Treibel (2011), Migration in modernen Gesellschaftan: Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht, Juventa Verlag, s.20

5 S. N. Eisenstadt (1953). Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants,
Population Studies, 7(2), 167-180.

6 Lllian, Anette Treibel (2011), Migration in modernen Gesellschaftan: Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht, Juventa Verlag, s.17.

7 Albrecht, Günter (1972), Soziologie der geopraphischen Mobilitat:zugleich ein Beitrag zur Sozilogie des sozialen Wandels, Enke Verlag,s.23.

gibi süreçler ülkelerdeki göç hareketlerini giderek artırmaktadır. Birçok ülkede toplam nüfus içerisinde göç nüfus oranı yüzde 20'lere yaklaşmıştır. Ulus devletlerde her ne kadar koruma refleksi ve göçe karşı direnme olsa da yaşlanan nüfus karşısında bu gerçekle yüzleşmek kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu yönüyle göç meselesi sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi birçok farklı disiplinleri de kapsayan geniş çalışma sahasını içermektedir.

Ev sahibi toplumlarda en çok sorulan veya tartışılan konuların başında insanların neden göç ettiği gelmektedir. Birçok farklı nedenleri barındırmakla birlikte, istikrarlı ekonomi, idari ve hukuki mekanizmaların bireylere tanıdığı güvencenin dışında, iç savaş, doğal afetler veya anti-demokratik yaklaşımlar da insanların yurtdışına göç etmeye zorlayan unsurlardan bazılarıdır. Benzer şekilde küreselleşmeyle birlikte seyahat imkânlarının ve iletişim ağlarının kolaylaşması da göç akınlarını ve nedenlerini tetiklemektedir. Bilhassa duygusal toplumlarda yurtdışında tanıdık veya akrabalarının bulunması göç etme süreçlerini hızlandırmaktadır. Türkiye'den aynı köy ya da şehirden giden göçmenlerin yakın yerlerde ikamet etmeyi tercih etme eğilimi göstermesi bu durumun örneklerindendir. Illian ise, *"Bilinen nedenlerin dışında göçü bireylerin kariyerlerini ve sosyal statülerini düzeltme nedeniyle de yurtdışına göç etme isteğini güçlendirdiğini"* bildirmektedir ve göç etmeyi 3 ana nedene bağlamaktadır." "*Bireylerin ve ailelerin kendini güvende hissetmemesi, siyasi veya ideolojik olaylar ve son olarak ideallerini gerçekleştirememe düşüncesi de insanların evlerini terk etmesini tetiklemektedir.*[8]

Özetle tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de farklı nedenlere bağlı olarak bireyler göç etmek zorunda kalmaktadır. Bazı durumlarda güvenlik riski, siyasi- kültürel ya da dini sebepler gibi olağanüstü zorunlu koşullar göçü tek çare kılmaktadır. Benzer şekilde zorunlu olmayan koşullar olsa da göç ettikleri ülkelerde daha iyi hayat şartları sağlama ümidi veya ekonomik gelirini güvence altına alma arzusu da insanları farklı mecraya sevk edebilmektedir. Zaman veya koşullar değişse de tarihte olduğu gibi, bugün ve gelecekte de göç etme isteği devam edecektir. Bu gerçeklikle yaşayan ülkeler göçü rasyonel biçimde yöneterek avantaj sağlayabilecektir.

"Zaman veya koşullar değişse de tarihte olduğu gibi, bugün ve gelecekte de göç etme isteği devam edecektir. Bu gerçeklikle yaşayan ülkeler göçü rasyonel biçimde yöneterek avantaj sağlayabilecektir."

8 Lllian, Anette Treibel (2011), Migration in modernen Gesellschaftan: Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht, Juventa Verlag, s.20

Prof. Dr. Erdinç YAZICI
Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi

YENİ BİR GÖÇ ÇAĞINA DOĞRU (MU?)

İnsanlığın uzun tarihi aslına bakılırsa büyük ölçüde *göçler tarihi*dir. Çeşitli sebeplerle bir yerden bir yere göç eden insan toplulukları sadece fiziksel varlıklarını değil, tabiatla kurdukları ilişkiden elde ettikleri tecrübeyi de bir yerden diğer yerlere taşımışlardır. Taşınan bir hayat tarzı, biriktirilen tecrübe hülasa kültürdür. Kültür bu dolaşım ağlarıyla birlikte zenginleşen bir şeydir.

Son dönemde *göç* gerek Türk iç kamuoyunda gerekse batı kamuoyunda özellikle negatif tarafları öne çıkarılarak tartışılıyor olsa bile insanlık tarihi çoğu zaman göçlerin taşıdığı kültürel zenginlikle aşılanmış medeniyetlerin tarihidir. Sözü edilen kültürel transfer ve sentezlemeler ile birlikte insanlık kendini yenileyerek ve güçlenerek yol almıştır.

Hiç kuşku yok ki, göç tüm birey ve koşullar için aynı özellikleri barındıran ve nedenleri ya da sonuçları itibariyle tek tip bir deneyim değildir. O halde göç, kişilere, ailelere, milletlere, durumlara, cinsiyetlere, yaşa göre farklı dinamikler barındıran siyasi, toplumsal, ekonomik vb. tüm koşulların özgül olarak tecrübe edilen bir olgudur.

Peki, göçü kriz niteliğinde tartışmamıza sebebiyet veren son on yılda yaşanan dönüşüme ve onun ortaya çıkardığı sonuçlara nasıl bakmalıyız? Göç -Stuart Hall'ın bahsettiği gibi- elbette daima tek yönlü olmak zorunda olmayan ve belki de çoğu zaman geride bırakılan, yeniden yuvaya dönmenin çok zor olduğu bir tecrübeyken, göçü *kriz* başlığında var eden şey aslında, geride bırakılan viran olmuş bir yuva, toprak altındaki yakınlar ve sonuna gelinen umutlardır.

Göç, yalnızca bireylerin mekan değiştirdiği bir olgu değil, bunun çok daha ötesinde karmaşık ve çok boyutlu sonuçları olan kompleks bir olgudur. Bunun yanında göç, oluşturduğu karmaşık sonuçlardan da öte, nedenleri de aynı şekilde değişken ve her göç hikayesine özgül süreçleri barındıran bir olgudur.

Genel olarak bakıldığında çok farklı karakterli göçlerden söz edilebilir. Bu makalede ise daha çok uluslararası göç hareketleri üzerinde durulmaktadır. Faist (2003: 20), uluslararası göçü; *tüm göç yapılarını kapsayan, hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreç* olarak tanımlamaktadır. Genel olarak göç, ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi bir dönüşümü içinde barındırırken, uluslararası kitlesel göç ise aynı zamanda yüksek sayıda ani insan hareketliliğini de kapsamaktadır.

*Göç krizi*nin toplumlarda yarattığı hissi Bauman (2021) *ahlaki bir panik* haline benzetip, göçün *toplumsal refahı tehdit eden bir kötülük olduğuna dair çok sayıda insan arasında yayılan korku hissi*ne neden olması açısından ele almıştır. Bu, sınıra yığılan yabancı imgesiyle özdeşleşen büyük bilinmezliğin

oluşturduğu korkudur. Ona göre, kitlesel göç yeni bir kavram olmamakla birlikte, dünyamızda *"istenmeyen/gereksiz"* insanların kitlesel yer değiştirmelerine modern dönemin başından bu yana rastlanmaktadır.

Dünyada çeşitli coğrafyaların istikrarsızlaşmasının da bir sonucu olarak görülebilecek göç gelişmiş ekonomiler için çeşitli çıktılar üretmektedir. Bu bağlamda çıktılardan birisi de ayırımcılıktır. Agier'in küresel aktörlerin sunduğu göç politikası hakkındaki sözlerine bakıldığında zaten gözler önünde olan ayrımcı ve dışlayıcı zemin daha iyi anlaşılabilir: *"… gitgide katılaşan iki dünya kategorisi arasındaki ayrışmayı güçlendirme hedefleniyor. Bir yanda temiz, sağlıklı ve görünür dünya, diğer yanda kalıntı ve artıkların karanlık, hastalıklı ve görünmez dünyası."*

Bugünün dünyasında içinden geçmekte olduğumuz dönemde artan çatışma, işkence ve değişim süreçleri nedenli göçte ve yerinden edilmelerde yoğun bir artış gözlemlenmektedir. Çağımızın özgül bir özelliği haline gelen bu insan hareketliliği, hükümetler ve karar alıcılar nezdinde öncelikli bir konu niteliği kazanmıştır. Hükümetler ve hükümet dışı kuruluşlar ulusal ve uluslararası politikalarını bu çerçevede şekillendirirken ayrımcılık ve ırkçılık gibi dinamiklerin etkisi de ne yazık ki yine politikaların şekillendirilmesinde etki sahibi olmaktadır. Özellikle düzensiz göçün kamuoyu ve devletler üzerinde yarattığı kaygıların nedeni ise ekonomik refah, insani gelişme, emniyet ve güvenlik hususlarıyla ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son Otuz Yıl: Dramın Derinleşmesi

Yukarıda sözü edilen karanlık tablo yıllar içerisinde ve çok hızlı bir biçimde oluşarak bugünkü dünyanın neredeyse bir numaralı gündem maddesi olmuş durumdadır. Dünyada yetmişli yıllarla başlayan süreç maalesef son yirmi yılda dramatik bir hal almış bulunuyor.

Tablo 1. Dünyada Uluslararası Göçmenler (1970-2019)

Yıl	Göçmenlerin sayısı	Göçmenlerin dünya nüfusundaki %'si
1970	84.460.125	%2,3
1975	90.368,010	%2,2
1980	101.983.149	%2,3
1985	113.206.691	%2,3
1990	153.011.473	%2,9
1995	161.316.895	%2,8
2000	173.588.441	%2,8
2005	191.615.574	%2,9
2010	220.781.909	%3,2
2015	248.861.296	%3,4
2019	271.642.105	%3,5

Kaynak: UN DESA, 2008, 2019a, 2019b.

Şurası açık bir gerçektir ki, dünyada kriz ve dönüşüm dönemlerinde göç oranlarında net bir artış gözlemlenmektedir. Tablo I de de görüldüğü gibi uluslararası göçmenlerin sayısı son 50 yıl içinde hızlanan istikrarlı bir artış göstermiştir. 1970 yılında 84 milyonla dünya nüfusuna oranı %2,3 olan göçmenler, 2019 yılına gelindiğinde 272 milyona yaklaşan sayılarıyla dünya nüfusunun %3,5'lik dilimine tekabül etmektedir. Bu yükseliş son üç yılda artarak sürmektedir. Maalesef bu artış hızı ve ülkelerin hazırlıksız altyapıları ile bu sorun önümüzdeki otuz yılda göçmenler için birer çekim merkezi durumunda olan ülkeler çok daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacaklardır.

Göçün Sebebi: İç Savaştan ve Terörden Açlığa Muhtelif Sorunlar

Günümüz dünyasında çok büyük trajediler içinde ülkelerinden uzaklaşmak zorunda kalan mültecileri göçe iten en önemli unsurlar *açlık, işsizlik, savaş ve terör* gibi yaşam hakkını etkileyen sebepler oluşturmaktadır. Öyle ki, bu durum Ortadoğu'dan Türkiye'ye ve Avrupa'ya göç edenlerin hikâyelerinde en çarpıcı haliyle gözler önüne serilmektedir.

Türkiye, göç hareketlerinin hem transit hem de hedef ülkesi konumunda bir ülke olarak, Irak savaşını takiben Suriye iç savaşı ile devam eden Suriye kaynaklı göçten en çok etkilenen ülkedir. Bu bağlamda *göç hareketleri için yeni dönemde Türkiye başta olmak üzere yeni çekim merkezlerinin oluştuğu izlenmektedir.* 20. yy. sonlarına doğru küresel göç hareketlerine alışık olan geleneksel *merkezler*e karşın, Türkiye gibi hem göç alan hem de göç veren ama aynı zamanda transit göçlere de konu olan *yeni merkezler*in çıkışına tanık olunmaktadır. Bu anlamda Türkiye mülteciler açısından hem bir ara durak hem de bir sığınak olarak görülmektedir (Yakar, 2020: 38-39). Bu durum bir boyutuyla Türkiye demografisine ciddi bir etki yaparken diğer boyutuyla da Türkiye için yönetilmesi güç bir sorunun altını çizmektedir.

Tablo 2. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Mülteci Sayıları

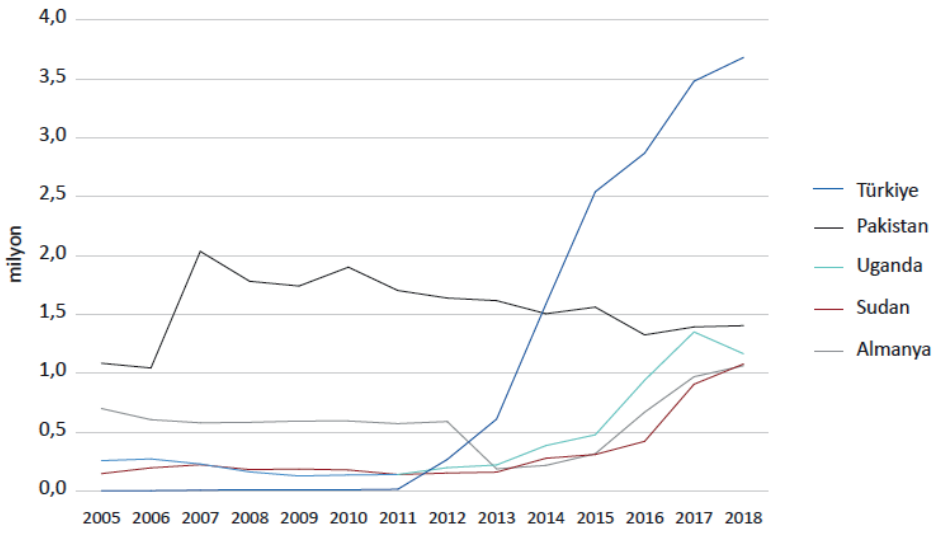

Kaynak: UNHCR, ts.a. (erişim tarihi 25 Temmuz 2019).

Tablo II de görüldüğü gibi Türkiye, 2011 yılından itibaren, çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu 4 milyona yakın mülteciye ev sahipliği yaparak, son on yılda dünyada mülteci sayısı en hızlı artan ülke durumuna gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye, son 10 yılda dünyada rutin dışı göç hareketlerine maruz kalan ülkeler içerisinde Lübnan, Etiyopya ve Uganda ile birlikte ilk sıralarda yer almaktadır. Bugün dünyada göç sorunu konjonktürel bir sorun olmaktan çok uzak, ciddi tehdit ve riskler barındıran çok önemli bir sorun haline dönüşmektedir.

Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Şurası bir gerçek ki Anadolu, bulunduğu konum nedeniyle tarih boyunca farklı milletlere ev sahipliği yapmış ve kıtalar arası köprü niteliği taşımıştır. Özellikle 19. yy. sonlarından itibaren Anadolu'da etnik değişimi de beraberinde getiren göç dalgalarının, bugüne dek Türkiye'nin biçimlenmesinde etki sahibi olduğu söylenebilir. Böyle bakıldığında Anadolu aslında bir kadim göçmen yurdudur. Dolayısıyla ne *göç* ne de *göçmen* bize *yabancı* değildir.

Suriye'de 2011 yılında başlayan çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesi sonucu halk komşu ülkelere can güvenliği umuduyla sığınmaya başladı. Bu göç dalgasını Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksel Komiserliği *yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası* olarak nitelendirmiştir. Suriyelilerin göçünden komşu ülke olması ve açık kapı politikası uygulaması nedeniyle en çok etkilenen Türkiye, olumsuz bazı dışsallıkları da bu süreçte yoğun olarak hissetmiştir. Yetersiz barınma koşulları, refah düzeyindeki düşüklük, eğitim ve dil yetersizliği, istihdam sorunu/prekaryalaşma sorunu, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ötekileştirme gibi pek çok sorun ile başa çıkma yükü altında olmaları Suriyeliler için zorluklar oluşturdu. Ülkemiz için ise mali, insani, vicdani, sosyal, politik bir takım zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Suriye krizi ekseninde bir değerlendirme yapıldığında, 2011 yılında 22 milyon olan nüfusu ile Suriye'de her iki kişiden biri evini terk etmek zorunda kaldı. IOM 2020 verilerine göre ise 6,6 milyondan fazla sayıda Suriyeli ülkesini terk etti (IOM, 2020). Geleceğe dair umutlar, hayalleri ise harabeye dönen şehirler ile beraber yıkıldı. Göç İdaresi Temmuz 2022 güncel verilerine bakıldığında ülkemizde 4 milyona yakın Suriyelinin olduğu görülmektedir. Etnik, dini ve sınıfsal köken olarak homojen olmadıklarını bildiğimiz ülkemizdeki Suriyelilerin, cinsiyet, gelir, kültür ve eğitim düzeyine göre yaşam deneyimleri farklılık göstermektedir.

Tablo 3. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerdeki Artış

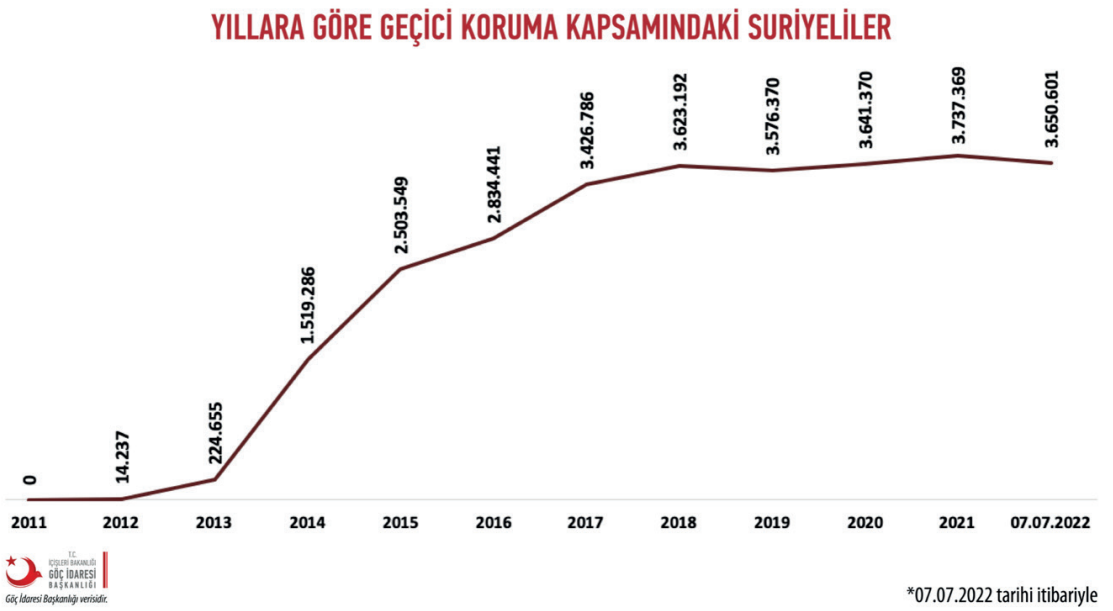

Kaynak: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Şurası gayet açık ki *zorunlu göç*te bireyler karşılaştıkları ani durum neticesinde deneyimledikleri sosyal ve ekonomik zorlukların yanı sıra statülerinin getirdiği bazı zorluklarla da karşılaşmaktadır. Ülkemizde ise Suriyeliler, statü bakımından mülteci yahut sığınmacı olarak kabul edilmediklerinden, bu statülerin sağladığı korumadan yararlanamamakla birlikte çok özel bir koruma sistemine sahiptirler. Türkiye bu kitlesel akın karşısında, *geçici koruma* diye adlandırılan ayrı bir hukuksal çerçeve oluşturmuştur ve başarıyla uygulamaktadır. Ülkemizde yasal anlamda hizmet eksenine yoğunlaşan ve kitlesel bir akının sonucu istisnai bir usul olarak Suriyelileri kapsamına alan *geçici koruma* statüsü bazı sorunlara rağmen etkili bir biçimde işlemektedir.

2020'li yıllarda dünyada derinleşerek etkisini artıran sorunların çok açık bir biçimde göç sorununu beslediği bir gerçektir. Ukrayna-Rusya savaşından dünyada kuraklık ve iklim sorunlarına kadar uzanan geniş bir alanda ortaya çıkan sorunlar göç hareketlerini beslemektedir.

Önümüzdeki 10-30 yıllık zaman aralığında yukarıdaki sorunlara bağlı olarak göç hareketlerinin hızlanacağını söylemek kâhin olmayı gerektirmez. Önümüzdeki zamanda göç eksenli yaşanan gelişmeler 21. yüzyılı yeni bir göç asrı haline getirme potansiyeli taşımaktadır. Bunu iyi yöneten ülkeler süreçten başarıyla çıkabileceklerdir. Bu krizlere ciddi siyaset ve stratejilerle karşı koyamayıp meseleyi el yordamı ile takip etmeye çalışan ülkeler sorunun ağırlığının altında kalacaklardır.

Türkiye bugün hızlı bir biçimde konunun duygusal ve spekülatif tarafından sıyrılarak ciddi politikaları devreye sokmak zorundadır. Bu konu iç politik tartışma ve rekabetlere kurban edilemeyecek kadar önemli ve milli bir konudur. Gelecek nesiller bu sorunun iyi yönetilip çözüldüğü bir Türkiye'de bugünkü siyasetçileri hayırla yâd edeceklerdir. Gelecek nesillere içinden çıkılamayacak kadar ciddi ve derin bir göçmen mirasının bırakıldığı Türkiye'yi aklımızdan bile geçirmeyelim. Bu çapta sorunları tarihsel birikimi ile Türkiye rahatça çözebilir/çözebilmelidir. Meselenin bir yönü de hiç kuşku yok ki Suriye'deki siyasi çözüm sürecine bağlıdır ama Türkiye'nin bu konuda *sağlam bir siyaseti devrede tutması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Sorun karşısında panik olmayalım, ırkçı ve ayırımcı savrulmalara kapılmayalım ama bu sorunu ciddiye alalım vesselam…*

Gelecek nesillere içinden çıkılamayacak kadar ciddi ve derin bir göçmen mirasının bırakıldığı Türkiye'yi aklımızdan bile geçirmeyelim. Bu çapta sorunları tarihsel birikimi ile Türkiye rahatça çözebilir/çözebilmelidir.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2021). Kapımızdaki Yabancılar. (Çev. E. Barca). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Faist, T. (2003). Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar. (Çev. A. Z. Gündoğan ve C. Nacar). İstanbul:Bağlam Yayınları.

Yakar, M. (2020). XX1. Yüzyılın Başında Türkiye'nin Yabancı Nüfusunda Yeni Eğilimler:Değişen Profiller ve Mekansal Örüntüler. S. Sallan Gül, S. Dedeoğlu, & Ö. Kahya Nizam içinde, Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum: Geri Dönüş mü, Birlikte Yaşam mı? (s. 38-71). İstanbul: Bağlam Yayıncılık

2008 International Migrant Stock: The 2008 Revision. United Nations, New York. https://esa.un.org/migration/index.asp?panel=1

https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

2020 UNDP World Migration Report https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

Muaz YANILMAZ
Hukukçu/Avukat

SINIR'DAN SORUN'A: **TEDİRGİNLİĞİN HUKUKUNA GİRİŞ**

Hukukun yazgısı tarih boyunca hep hoyrat dillerin boyunduruğunda olmuştur. Biz her ne kadar hukuku şekillendiren ana faktörün toplumların ihtiyaç duyduğu düzenlemeler olduğuna inanmış olsak da işin aslında ve pratik düzlemde karar mekanizmasının çarklarını her daim bu toplumsal ihtiyaçtan ziyade baskın güç, etkin talep ve belirleyici otorite harekete geçirmiştir. Hukuk; yeri gelmiş Demokles'in kılıcı işlevine bürünmüş, yeri gelmiş reddetmenin yahut yasaklamanın harikulade mazereti olmuş, hatta yeri gelmiş adaletsizliğin bizzat bahanesi, aracı haline gelebilmiştir. Özellikle kriz zamanlarında fatura ilkin hep mevzuata, yasalardaki yetersizliğe kesilmiş ve "daha ağır" düzenlemelerle "sorun"un aşılabileceğine dair hiçbir gerçekçiliği ve geçerliliği olmayan bir düşünce dillere pelesenk olmuştur. "Yasal olanın her zaman adil olmayacağı" gizlenemeyecek şekilde kendini dayatmaya başladığında da "hukuk" kavramının tek başına ihtiyacı karşılamadığı anlaşılmış olacak ki ona "insani", "insancıl" gibi tanımlamalarla yeni bir boyut kazandırılmaya başlanmış ve ayrıca düzenlemelere gidilmiştir.

Oysa her toplumun, yeni mecburiyetlerin doğurduğu spesifik birtakım durumlar hariç, ihtiyaç duyduğu "düzeni" gerek yazılı gerekse örfi yasaları her daim sağlamaya yeterli olmuştur. Yasa/l/ar hemen her zaman; temel düzeyde düzenleyici, uygulanabilir ve ihtiyacı karşılama görevini yerine getirmiştir. "Sorun", mevzuatın yeterli olmasının çok ötesinde, uygulayıcı ve denetleyicilerin mevzuata "yeterli" bir samimi katkı sunamıyor olmalarında yani mukayese ve muhasebe edebilen bir hukukçu kumaşı taşımaktan ziyade özgüllüğü göz ardı eden ve yalnızca yasa maddesini ezbere uygulamaya odaklanmış hukuk muslukçusu olmalarındadır. Musluktan ne akarsa onu damıtmadan, süzmeden, arıtmadan sofraya koymak, yani sadece "yasal olmak" adaleti sağlamaz. Yerinden edilmiş, günümüz itibariyle bu yer değiştirmenin çoğunlukla kendi iradesi dışında gerçekleştiği ve ekonomik saiklerin çok ötesinde hayat-memat meselesi haline geldiği, bir nevi "tedirginliğin hukuku" olan yabancılara ilişkin tüm "insani", "insancıl" düzenlemelere de en temelde bu zaviyeden bakılması gerekiyor. Önceliğimiz "yasallık" mı "adalet" mi?

"Tedirginliğin Hukuku"nun Kaynakları

Bugünün dünyasında yeryüzündeki mevcut nüfus hareketliliğinin nirengi noktası ekonomik saiklerle ve iradi olarak bir yer değiştirmeyi imleyen "göç" olgusu değil, aksine ölüm-kalım ikilemi içerisinde, hayatta kalabilmek amacıyla ve gayri iradi olarak bir yer değiştirmeyi imleyen "iltica"/sığınma ol-

gusudur. Bu anlamda sığınan kişinin tedirginliği, konforsuzluğu hukukun her türlü düzenlemesinde ilk dikkate alınacak ve önemsenecek temel başlık olarak karşımızda durmaktadır. Temmuz 2022 ayı itibariyle BMMYK verilerine göre; dünyada yerinden edilenlerin sayısı 100 milyonu aşmış durumda. Yani yaklaşık olarak her 90 kişiden 1'i bugün itibariyle yerinden edilmiş, zorla evinden çıkarılmış, yurdunu terk etmiş halde bulunuyor. Bu durum; konu hakkında çalışan, konuşan, üreten herkesin ne kadar büyük ve ciddi bir sorumluluk altında olduğunu en iyi gösteren verilerden birisidir. Böylece, tedirginliğin hukukunun en temel "gayri resmî" kaynağını bu "sorumluluk bilinci" oluşturmaktadır. Bu öncelikli "kaynak", yasallıktan ziyade adaleti tesis edebilmek için gereklidir.

Gelgelelim, yasallık bağlamında yabancılar hukukunun kaynakları ise çok belirli ve sınırlıdır. Bu kaynakları iki temel başlıkta; iç hukuk ve milletlerarası hukuk olarak ifade edebiliriz. Yabancılar hukukunun iç hukuktaki en büyük dayanağı Anayasadır. 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Yabancıların Durumu" başlıklı 16. maddesi "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir." ifadesiyle diğer iç hukuk kaynakları olan kanunlar, kararnameler, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler, mahkeme kararları ve doktrin için temel çerçeveyi belirlemiştir. Ayrıca; yine 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." ifadesiyle az önce bahsedilen çerçeveyi "yabancı-vatandaş" ayrımı yapmaksızın güvence altına almıştır.

2013 yılına dek Türkiye'nin yabancılar konusundaki mevzuatı derli toplu olmamakla birlikte farklı mevzuat hükümleri çerçevesinde dağınık bir halde ve kendini dayatan acil krizin doğurduğu yeni sorun alanlarını karşılayamayacak düzeydeydi. Bu durum, AB müktesebatı ve AİHM kararlarıyla uyum içerisinde, tam olarak 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Ka-

nunu (YUKK) ile Türk Hukukunda birçok yenilik ve değişiklik getirerek giderilmiştir. 6458 sayılı kanun yabancılarla ilgili ihtiyaç duyulan tüm başlıklara karşılık olmamakla birlikte üç temel konuda; yabancıların ülkeye giriş-çıkışları ve ikametleri, uluslararası koruma ve teşkilat başlıklarında düzenlemeleri havidir. Bu kanun, yabancılar hukukunun iç hukuktaki bugün itibariyle temel kaynaklarından birisi olup sürecin ilerleyişi ve yürütülmesinde temel referans metinlerdendir. Türk hukukunda yabancılara ilişkin bugüne dek en geniş kapsamlı ve temel kanuni düzenlemeyi YUKK karşılamaktadır.

Yasallık bağlamında yabancılar hukukunun bir diğer kaynağı olan milletlerarası hukuk kaynakları ise; sözleşmeler, milletlerarası teamül, genel prensipler ve doktrin olarak sıralanabilir. Bu bağlamda; yabancılar hukukuna ilişkin en temel metinler 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 New York Protokolü'dür. Bu iki metin, yabancılar hukukunun gelişimi dikkate alındığında yasallık bağlamında temel referans metinlerdir.

Sınır'dan Sorun'a

Burada, özellikle dikkat çekmemiz gereken bir durum ortaya çıkmaktadır. Cenevre'de, 28/07/1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmeye göre "1 Ocak 1951'den önce meydana gelmiş olaylar sonucunda" ve "tabiiyeti Avrupa ülkeleri olan" kişiler "mülteci" olarak kabul edilmektedirler. Bu tanıma göre; yalnızca 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve "yerlerinden edilen" Yahudiler teknik olarak "mülteci" statüsündedirler. Yani eğer Yahudi ve Avrupalı değilseniz uluslararası hukuka göre yerinden edilmiş dahi olsanız statünüz mülteci değil sığınmacıdır. Bu durum, giriş kısmında kısaca değindiğimiz yasallık ve adalet ikileminin en bariz açmazlarından birini göstermektedir. Bugün için, yeryüzünde milyonlarca insanın "Avrupai özgürleştirmeler" neticesinde yersiz ve yurtsuz kalmasına karşın hukuken "mülteci" statüsüne dahi sahip olamamaları alana ilişkin hem BMMYK dışında yeni bir uluslararası örgütlenmeyi hem de milyonlarca insanı kapsam dışı bırakan sözleşmeler yerine kuşatıcı, kapsayıcı, etkili ve çözüm odaklı yeni düzenlemeleri gerekli kılmaktadır.

Ülkelerin kendi vehimlerine dayalı "sınır politikaları" ve aç gözlülükleri nedeniyle, alt üst ettikleri topraklardaki insanların yerlerinden edilmesiyle "sorun" olarak

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve "yerlerinden edilen" Yahudiler teknik olarak "mülteci" statüsündedirler. Yani eğer Yahudi ve Avrupalı değilseniz uluslararası hukuka göre yerinden edilmiş dahi olsanız statünüz mülteci değil sığınmacıdır.

tanımlamaya başladıkları mülteci meselesi, karşı karşıya olunan "insanlık ayıbının" ötekileştirici, ırkçı, göz ardı edici bakış açısıyla, "kaçak" vb. kanun dışılık vurgusuyla çözülemeyecek bir başlıktır. Gerek iç hukukta gerekse uluslararası hukukta yabancıların eğitim, çalışma, barınma vb. hak ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek yasal düzenlemeleri tüm eksikleriyle birlikte işler hale getirebilirsiniz ancak bu "sorunu" gidermeyecektir. Zira sorun olan şey hukuki düzenlemeler, yabancıları "uzakta" tutabilecek önlemler, demeçler, açıklamalar vb. hiçbiri değildir. Sorun; insanları yerinden eden, evsiz bırakan, hayatta tutunmaya zorlayan, ailesini kaybettiren, başkalarının iki dudağı arasından çıkacak cümleye kaderini bağlayan politikalar ve uygulamalardır. Hukuki düzenlemelerden çok mülteci doğuran bu politikaların değiştirilmesi ve ortadan kaldırılması için çaba harcamadan yasallık bağlamında hangi eksiklik giderilirse giderilsin sınır'dan sorun'a aralanmış açık bir kapı her daim duracaktır ve o kapı asla kapanmayacaktır.

Yer-değil'i Mesken Tutmak

Yakın bir zamanda, İnsan Yayınları'ndan çıkan, Ömer Kemal Buhari'nin Türkçeye kazandırdığı, Marc Augé'nin "Yer-Değiller: Bir Üst Modernite Antropolojisine Giriş" kitabının konumuz bağlamında son derece ufuk açıcı olduğunu ve gerek hukuki gerek insani düzlemde meseleyi ele alırken göz önünde bulundurulması gereken kavramsal içerikler sunduğunu görüyoruz.

Marc Augé'nin "non-lieu" kavramını Ömer Kemal Buhari Türkçeye "Yer-Değil" olarak çeviriyor. Bu kavram yazarın tanımına göre "kimliksel, ilişkisel ve tarihi olmayan mekânları" tanımlıyor. Ayrıca kitabın ikinci merkezi kavramı da "üst-modernite" ve yine yazara göre bu kavramın asli kipi "aşırılık" olup bu kip "hadiselerin aşırı bolluğu", "mekânsal aşırı bolluk" ve "atıfların bireyselleşmesi" olarak üç ana kategoriye bölünüyor.[1]

Yazara göre; "mekân" ancak kimliksel, ilişkisel ve tarihi olduğunda "yer", yani antropolojik anlamda yer olarak adlandırılabilmektedir. Bu üç unsurun olmadığı mekân ise non-lieu, yani niteliği olmayan, yer olarak adlandırılamayacak, yer dışında, yerden başka, üst-moderniteye ait bir mekân olacaktır.[2]

Bu zaviyeden bakıldığında; mültecileri konuşurken, "kimliksel, ilişkisel ve tarihi olmayan" bir düzlemde bulunan, "yer olmayan yerde" yaşayan, yer-değil'i mesken tutmuş bir olgudan bahsettiğimizi göz önünde bulundurmak, ihtiyaç duyulanı doğru ve nitelikli bir şekilde giderebilmek için bize son derece aydınlatıcı bir bakış açısı sunmuş olacaktır. Evvela bilmek zorundayız ki hiçbir yabancıya "lütfetmiyoruz"; kaderlerin, eylemlerin, düşüncelerin, anıların, yer'lerin ve yer-değil'lerin iç içe girdiği, yeryüzü saatinin işlediği, upuzun ve biricik bir "insanlık günü"nün yaşandığı zamanlardayız. Herkes, sahip olduğu biricikliği, hak ve yükümlülükleri ile üstüne düşeni yerine getirmek zorunda.

Dolayısıyla özellikle son dönemlerde ülkemizde giderek yaygınlaşan ırkçı bakış açısı bu anlamda son derece tehlikeli ve gayri insanidir. Yabancıları "geri gönderme" vaatlerinde bulunmak, bütün suçların ve düzensizliğin kaynağı olarak görmek, ekonomik krizin müsebbibi addetmek, hedef tahtasına koyup sürekli öfke bilemek, "lütfumuz

1 Yer-Değiller: Bir Üst Modernite Antropolojisine Giriş, Marc Augé, Çev: Ömer Kemal Buhari, İnsan Yayınları, s.8.

2 age, s.8.

buraya kadar" düşüncesiyle son derece kibirli ve faşist bir yaklaşım içerisinde olmak meseleyi insani, vicdani, hukuki boyutundan sıyırıp son derece tehlikeli ve hiçbir taraf için kalıcı bir çözüm sunmayan kaygan bir zemine taşımak demektir. Bu anlamsız, insansız, vicdansız, hukuksuz pratiğe enerji harcamak ve meseleyi ucuz bir siyasi/toplumsal manevra aracı kılmak yerine ayakları yere basan, gerçekçi uyum politikaları geliştirmek için daha büyük çaba harcamamız gerekiyor. Zira kabullenmek zorunda olduğumuz gerçek şu ki; bir arada yaşayacağız. Mesele; bir arada yaşamanın makul, geliştirilebilir, toplumsal duyarlığı olan, ayrıştırıcı olmaktan uzak bütünleştirici, düzenleyici, sürdürülebilir yollarını bulmaktır.

Bu yolu bulabilmek alanın başlı başına en temel ihtiyaçlarından birisidir. Az önce de değindiğimiz üzere; yasallık bağlamında mevzuat yeterli olmakla birlikte yeniliklere açık da olsa sorunu giderebilecek salt güce sahip değildir. Kışkırtmalardan müstağni bir bakış açısına ihtiyacımız var. Bu enerjiyle ancak meseleyi doğru bir zeminde ele alma imkânına sahip olabiliriz. Tabi ki hukuk, toplumsal dönüşüm ve değişimin tek başına yeterli olmasa da en önemli destekleyicisi olacaktır. Tam olarak bu noktada da yabancılar hukukunu şekillendirmesi gerekenler, "düzene girmiş, biniş kartını cebine koymuş ve kimliğini ibraz etmiş olmanın konforuyla olacakları bekleyip görmekten başka yapacak bir şey olmadığı hissini kaçarcasına deneyimleyenler"[3] değil kimliksel, ilişkisel ve tarihi olmamanın "tedirginliğini" duyumsayanlar olmalıdır. Zira konfor alanlarına sahip olmak, sorunları ve açmazları görmezden gelmenin her zaman "makul" zannedilen bir bahanesini bulduru insana. Günümüzün katlanarak büyüyen göç/iltica sorununa bir çözüm üretebileceksek evvela dimağımızı körleştiren bu konfor alanlarından çıkmamız gerekiyor.

3 a.g.e., s.14-15.

Kevser ÇAKIR
Araştırmacı/Yazar

FİLİSTİN'DEN DOĞU TÜRKİSTAN'A **YERİNDEN EDİLME SORUNU**

Küresel yerinden edilme meselesi savaşların, sömürünün ve baskının olduğu her dönemde olduğu gibi bugün de, çözülmeyi bekleyen ciddi bir problem olarak dünyanın başlıca sorunlarından biridir. Günümüzde kitlesel yerinden edilme, devletlerin coğrafyalar üzerinde izlediği sistematik ve politik tutumların bir sonucu olarak karşımıza çıkan önemli bir sorundur. Ekonominin daraldığı, vasıflı işgücüne sahip insanlara çalışma imkânının sağlanmadığı ve iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı kuraklığın yol açtığı sefalet ve açlık gibi durumlar göçe sebep olmaktadır. Buna ek olarak, etnik çatışmalar, iç savaşlar ya da küresel güçlerin arasındaki savaşlar gibi etkenler de kitlesel göçlerin nedenleri arasında başı çekmektedir. Bu, kitlesel yerinden edilme olarak ifade edilecek olan göç halidir.

Son yüzyılda, bölgesel ya da küresel güçlerin, kendi iktidar alanlarını pekiştirmek için, özellikle İslam coğrafyasında gerçekleştirdiği emperyalist ve sömürgeci hareketlerin de bir sonucu olarak ortaya çıkan, kitlesel yerinden edilme bugün artarak devam etmektedir. UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) 2021 Küresel Eğilimler Raporu'na göre, 2022 yılı Mayıs ayı itibariyle, zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini bozan durumlar sebebiyle dünya çapında 100 milyondan fazla insan zorla yerinden edilmiş durumdadır. Günümüzde uluslararası göç, iltica ve yasa dışı göç olarak tanımlanabilecek durum İslam coğrafyasında da yoğun olarak karşılaşılan bir olgudur. Bu toplumlarda göç, kendine özgü sorunları, patolojileri ve politik geçmişleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Kendilerine ait bir odaları olmasına asla müsaade edilmemiş kadınlardan bahseden Woolf'un teşbihine benzer bir şekilde ifade edilecek olursa, son yüzyılda kendilerine ait bir alan bırakılmamış Müslüman toplumların sayısı gün gün artmaktadır.

Bu açıdan makalede öncelikle, uluslararası göçe ilişkin temel kavramların tanımı yapılacak ve küresel yerinden edilme sorunun mekânsal dağılımına değinilerek, yoğun olarak göçün gerçekleştiği toplumlardaki sorunlardan da kısaca bahsedilecektir. Bu sebeple, kitlesel iltica hareketlerinin yoğun olduğu Filistin, Afrika, Arakan, Afganistan ve Doğu Türkistan gibi bölgelerdeki süreçlere kısaca değinilecektir. Bu çalışma ile, sebepleri ve sonuçlarıyla küresel bir sorun olan yerinden edilme meselesinin çözümüne ilişkin yaklaşımlar ele alınırken, bu yaklaşımlardaki sorunlu bakış da ortaya konmak istenmiştir.

GİRİŞ

Göç kavramı ile ifade edilen nüfus hareketliliği, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne toplumsal

yaşamın bir parçası olagelmiştir. Ne var ki içinde yaşadığımız çağ, kişileri ve kitleleri yerinden eden ve tüm bu krizi küresel bir olguya dönüştüren bir çağdır. Sosyal bilimler alanında göçün önemli bir alt başlık olarak oldukça kapsayıcı bir yerde durması, göç süreçlerinin sosyo-politik anlamdaki merkeziliği ile yakından ilişkilidir (Çakmak, 2018, s. 354). Bu nedenle iddia edilebilir ki, küresel bir sorun olarak göç, çoğu zaman hegemonik güçler karşısında başka bir yol/yurt arayışında bulunan insanların son tercihi olarak ortaya çıkmaktadır.

Küresel bir güç olmanın yolunun tüm bir coğrafyayı kontrol etmekten geçtiği yeni dünya düzeninde, uluslararası göç en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram, zaman içerisinde tanımlanma, neden ve sonuçlarını belirleme, sınıflandırma açısından genişlemeye uğramıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak iletişim araçlarının yaygınlaşması ile, uluslararası göç daha bir görünür hale gelmektedir. Oysaki uluslararası göç ve mülteciler sorunu, kontrolsüzce yoğun şekilde gerçekleştiğinde hedef ülkelerde yabancı korkusu ve etnik şiddet gibi güvenlik tehditlerine dönüşebilmekte, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları olumsuz etkileyebilmektedir (Deniz, 2014, s. 177). Sosyolojide negatif etkiler barındıran uluslararası göç sorunu ile ilgili bazı önemli detayları bilmek bu noktada konuyu daha kavranılır kılarken, göçmenlere yönelik algıyı da değiştirebilmektedir. Öncelikle göç, göçmen, mülteci ve iltica kavramlarını netleştirmek gerekecektir.

> Yasal olarak bulunduğu ülkeyi isteği doğrultusunda terk ederek diğer ülkeye yasal yollardan (yetkililerin izniyle) giriş yapıp yasalar çerçevesinde o ülkede yaşayan bireye göçmen (migrant, immigrant) adı verilir. Bireyin (göçmenin) yasal olarak bulunduğu ülkeyi terk ederek diğer ülkeye yasa dışı yollardan girmesi ya da yasal yollardan girmesine karşın süresi içerisinde girdiği ülkeyi terk etmeyerek o ülkede yaşamaya/çalışmaya devam etmesi yasa dışı göç (illegal immigration) şeklinde ifade edilebilir. Herhangi bir nedenden dolayı zulme uğrayacağı ya da ölebileceğinden korktuğu için vatandaşı ol-

duğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ülkesine dönmek istemeyen kişiler mülteci (refugee) olarak kabul edilmektedir. Ülkesini terk ederek, mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sığınan fakat henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kimseler ise sığınmacı (asylum seeker, defector) şeklinde ifade edilmektedir. Bir mülteci ya da sığınmacının ülkesi dışında başka ülkeye yasal ya da yasa dışı yollar ile gitmesi fiili ise iltica (sığınma, asylum) olarak isimlendirilir. (Deniz, 2014, s. 177-178).

Bu çerçeveden bakılınca küresel yerinden edilme meselesi, 20. yüzyıl'dan itibaren dünyanın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu sorunu tetikleyen unsurların başında politik süreçler, insan haklarının ihlali, baskıcı rejimler, farklı din ve mezhepler arasındaki çatışmalar, etnik savaşlar, ekonomik problemler vb. gelmektedir. İnsanlar bazen daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek için, bazense sadece hayatta kalabilmek için başka ülkelere ya da bölgelere göç etmektedir. Coğrafyanın kader haline geldiği mekânlardan kaçışa yol açan süreçlerin tetikleyicisi olarak, tarihsel olaylar, güç ve iktidar dengesindeki kırılmalar veya kışkırtmalar etkin rol oynamaktadır.

PCBS (Filistin Merkezi İstatistik Bürosu) Başkanı Ola Avad, 2021 sonuna gelindiğinde dünyaya dağılmış toplam Filistinli sayısının yaklaşık 14 milyona ulaştığını belirtmiştir

Afrika'dan Afganistan'a Uluslararası Göç Meselesi

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) verilerine göre, 2021 yılı sonu itibariyle, 89,3 milyon zorla yerinden edilmiş insan bulunmaktadır. Bu rakamın 27,1 milyon mülteci, 53,2 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi, 4,6 milyon ise sığınmacıdır. 2022 yılının sonunda karşılaşılabilecek rakamların bundan daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Avrupa'da yaşanan 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana, Avrupa'nın en hızlı ve en büyük zorla yerinden edilme krizlerinden birine neden olan Rusya'nın Ukrayna'yı işgali bunun habercisi niteliğindedir. Ayrıca Afrika'dan Afganistan'a kadar uzanan uluslararası göç meselesi, bu sayıyı çarpıcı bir dönüm noktası olan 100 milyonun üzerine çekecek gibi görünmektedir.

Bugün küresel yerinden edilme kavramıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek ülkelerin başında ise Filistin gelmektedir. 1948'de İsra-

il'in kuruluşu ve Filistin halkının kendi topraklarından sürgün edilmesini temsil eden Nakba'dan bu yana yerinden edilmiş Filistinli göçmen sayısı on kat artmıştır. İsrail'in on yıllardır bölgede uyguladığı şiddet politikaları, Gazze şeridi boyunca örülen duvar ve Filistinlilere ait evlere Yahudi aileleri yerleştirme gibi politikalar göçü arttıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. PCBS (Filistin Merkezi İstatistik Bürosu) Başkanı Ola Avad, 2021 sonuna gelindiğinde dünyaya dağılmış toplam Filistinli sayısının yaklaşık 14 milyona ulaştığını belirtmiştir (Avsat, 2022). UNRWA'nın (Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı) yetki alanında 5,8 milyon Filistinli mülteci bulunmaktadır. Filistinli yerinden edilmiş uluslararası göçmen sorunu, bugün Lübnan ve Ürdün'de bulunan sıkışık mülteci kamplarından ibaret gibi görünse de, İsrail'in ülke içinde uyguladığı yerinden etme politikalarının bir sonucu olarak Filistin toprakları içerisinde zorla yerinden edilen göçmen statüsünde değerlendirilebilecek insanların sayısı da her geçen gün artmaktadır.

Ortadoğu'da göçmen sorunu gibi Afrika ülkelerindeki göçmen meselesi de ele alınması gereken hususlardan biridir. Gelişme endeksi bakımından dünyadaki diğer ülkelerin pek çoğundan kötü durumda olan Afrika, doğal olarak bu göç hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı yerlerin başında gelmektedir. Dünyadaki en büyük göç dalgalarının yaşandığı kara parçası olan Afrika, emperyalist devletler tarafından yıllarca işgal edilmiş, bunun bir sonucu olarak da, sömürgeci hareketlerin yol açtığı istikrarsızlık, güvensizlik, çeteleşme, terör ve etnik savaşlar ile kitlesel yerinden edilmenin kronikleştiği bir coğrafya haline gelmiştir. Öyle ki, UNHCR tarafından öncelikli bir şekilde yardım edilmesi gereken "Acil Durumlar" kategorisinde yer alan toplamda 14 yerin, 7'si Afrika kıtasında bulunmaktadır (Özdemir, 2021). Kıtada meydana gelen çatışmalardan kaynaklı sorunlara ek olarak, iklim değişikliklerinin sebep olduğu kuraklık ve kıtlık gibi sorunlar da zorunlu göçün artmasını beraberinde getirmiştir.

> Bu anlamda Afrika kıtasında acil müdahale edilmesi gereken öncelikli alanlar/durumlar Burundi, Orta Afrika, Güney Sudan, Etiyopya-Tigray, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Nijerya ve Sahel bölgesidir. Bu durum, günümüzde Afrika kıtasındaki durumun vahametini göstermesi açısından önemlidir. Yine benzer şekilde 2021 Yıl Ortası Eğilimleri Raporu'na göre, 2021 ortasında dünya genelinde zorunlu göç eden kişi sayısının en fazla olduğu ilk on ülkenin beşi Afrika'da yer almıştır. Bu ülkeler Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Somali ve Orta Afrika'dır (Özdemir, 2021).

Rakamlardan anlaşılacağı üzere, Afrika yerinden edilmiş göçmen sayılarının oldukça yoğun olduğu bir bölgedir. Öte yandan, bu göçün uluslararası boyutu oldukça trajik hikâyeleri beraberinde getirmektedir. Bu noktada Afrika'dan Avrupa'ya göç eden insanların ölüm oranlarının oldukça yüksek olması, üzücü bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. 2014'ten itibaren Afrika'dan Avrupa'ya göç etmek isteyen göçmenlerin Akdeniz'de ölenlerin sayısının, tam olarak bilinememekle beraber, 17 bini aştığı tahmin edilmektedir. Kıta içi ölüm oranlarının da yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Son dönemde İspanya'nın Afrikalı göçmenlere yönelik tutumu bir katliamı andırmaktadır. Ha-

ziran güneşinin altında İspanya'nın Kuzey Afrika'daki toprağı olan Melilla'ya, 2 binden fazla Afrikalı göçmen geçmeye çalıştı. İspanyol polisi, göçmenlerden 37'sini katletti. Uluslararası kamuoyu her zaman olduğu gibi katliamları kınayarak geçiştirdi. Asıl sorulması gereken 'İspanya'nın Afrika'da ne aradığı' sorusu kimsenin gündemine gelmedi. Göçmenlere yönelik şiddetin kökeninde Afrika'nın sömürülmesinin geldiği bilinmektedir.

Uluslararası kitlesel yerinden edilmenin yoğun olduğu ülkelerden biri ise Myanmar'dır. Myanmar'ın Arakan eyaletinde yaşayan Müslümanlar sistematik bir soykırıma maruz bırakılmıştır. Buna bağlı olarak Arakanlı Müslümanlar Bangladeş gibi ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Ülkeden kaçışlarda etkisi olan temel hususlar, vahşice işlenen cinayetler, etnik temizlik, Myanmar'ın Arakan'da yaşayan yaklaşık 1 milyonluk Müslüman nüfusu, "yasa dışı göçmen" olarak tanımlaması ve vatandaşlık gibi bazı temel haklardan dahi mahrum bırakmasıdır (BBC, 2019).

Yaklaşık 180 farklı etnik unsuru bünyesinde barındıran Myanmar, geçmişten bugüne her zaman etnik çatışmalar ve anlaşmazlıklarla gündeme gelen bir ülke oldu. Özellikle Arakan olarak bilinen ancak resmî ismi Rahkine eyaleti olan bölgede yaşayan Rohingya Müslümanları, anayasada hâlâ tanınmıyor, kendilerine vatandaşlık verilmediği için de hiçbir vatandaşlık hakkından faydalanamıyorlar. Rohingya Müslümanları 2017 yılında büyük bir katliama ve ordu tarafından desteklenen bir soykırıma maruz kalmış; dönemin Hükümet Başdanışmanı Aung San Suu Çi'nin de yaşananlarda suçu olduğu, uluslararası platformlarda dile getirilmişti (Kurban, 2021).

Myanmar'daki katliamlardan kaçarak Malezya ve Bangladeş'e sığınan göçmenler, oldukça kötü koşullarda yaşamakta, sağlık, eğitim gibi en temel haklardan mahrum bir şekilde kamplara terk edilmektedir. Arakanlı yerinden edilmiş göçmenler sorunu, bir halkın kolektif acılarını temsil etmesi

bakımından oldukça önemli bir noktada durmaktadır. Arakan halkının ötekileştirildiği, öcüleştirildiği, açlığa ve sefalete terk edildiği kamplar yerinden edilmenin acı boyutlarını ortaya koymaktadır.

Asya bölgesinin en bilindik sorunlarından bir diğeri ise, şüphesiz Doğu Türkistanlıların durumudur. Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Uygur Türkleri, Çin'in bölgede uyguladığı baskı, yıldırma, asimilasyon ve etnik temizlik çabalarının bir sonucu olarak bugün tüm dünyaya yayılmış bulunmaktadır. Yıllarca Sovyetler Birliği ile Çin arasında sistematik yıldırma politikalarına maruz kalan halk, son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti'nin artan şiddet ve işkence olayları sebebiyle göç etmeye başlamıştır. Çin'in bu bölgeyi elinde tutmasındaki temel faktörlerden biri Avrupa'ya açılan bir kapı olarak gördüğü Doğu Türkistan'ın jeopolitik önemidir. Bölgeyi Çin için vazgeçilmez kılan bir diğer unsur ise, petrol gibi zengin doğal kaynaklarına sahip olmasıdır.

Azınlıklar konusundaki Çin devlet politikasının merkez doktrini olan benzetme politikası, Çin imparatorluk politikasının devamı niteliğindedir. Çin imparatorluk politikası, Çin devletinin bir ulus olarak değil, bir uygarlık olarak kavramlaştırılmasına dayanmıştır. Bundan dolayı azınlık terimi Çin'de ayrılıkçı siyasi kimliği değil, bir kültürel kimliği ifade etmektedir (Aktaran: Karaca, 2007, s. 226-227). Bu sebeple Çin kendi kültürel ve dini mirasını Sincan olarak bilinen bölgedeki azınlık statüsündeki Uygur Türklerine dayatmakta, aile planlaması vb. çalışmalarla da bu yapıyı kontrol altında tutmaktadır.

1949 yılında % 87 olan Türk nüfusu 2002 yılında % 53'e düşerken, 1949'da % 7 olan Han nüfusu 2002 yılında toplam nüfusun yaklaşık % 45'ini teşkil etmektedir. Bu durumun oluşmasında ağır baskı gören Uygurların, bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya'ya göç etmeleri de etkili olmuştur (Karaca, 2007, s. 231). Bölgede Çincenin zorunlu dil olarak tanınması, İslami yaşam tarzının görünürlüğüne karşı savaş açılması, Uygur Türklerinin asimile ve terbiye edilmesi için "Yeniden eğitim kampı" adı altında kamplara kapatılması, işkence ve yıldırma politikaları ülkeden illegal kaçışları arttırmaktadır. Bugün kamplarda bir milyondan fazla Uygur Türkü bulunduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki göçmen akışını arttıran en temel unsur Çin'in uyguladığı bu politikalardır.

Son olarak, bahsedilmesi gereken diğer ülke, Afganistan'dır. Doğu, Batı ve Orta Asya'nın buluştuğu yerde konumlanmış olan ülkenin tarihi, büyük ölçüde coğrafi konumu tarafından belirlenmiştir. İran, Hindistan ve Türkistan gibi önemli güç merkezlerinin arasında yer alması, bölge üzerinde önemli güçlerin rekabet etmesine yol açmıştır (ORSAM, 2011). İki süper gücün peş peşe, bölgedeki iktidar savaşının bir sonucu olarak işgal ettiği Afganistan'da, siyasi yapı ve ülkede asayiş, on yıllardır kurulamamıştır. Bölgenin stratejik önemi, onu büyük güçler için her daim vazgeçilemez kılmaktadır.

Coğrafyada yaşanan güç savaşları, iç politik dinamikler vb. ülkeden başka bir ülkeye göçü çoğu zaman zorunlu kılmıştır. 2001'deki ABD işgalinden sonra açlık, yolsuzluk ve uyuşturucunun gölgesindeki Afganistan'da güvenlik krizi derinleşmiştir. BM Mülteciler Yüksek Komisyonu'na göre, bugün dünyada 4 mülteciden biri Afganistanlı'dır (ORSAM, 2011, s. 25). Birçok Afganistanlı yerinden edilmiş göçmen, İran, Pakistan ve Türkiye gibi yakın ülkelerde yaşam mücadelesi vermektedir. Savaşların yol açtığı açlık, işsizlik ve güvensizlik ortamı Afgan halkını yıllarca sefalete mahkûm etmiş ve

ülkelerinden uzaklaşmaya teşvik eden unsurların başında gelmiştir. Bu ve benzeri pek çok örnekten görülebileceği gibi, yerinden edilmiş insanlar meselesi uluslararası alanda ele alınması gereken en önemli başlıklardan biridir.

SONUÇ

Dünya üzerindeki çatışmaların, savaşların, iklim krizlerinin ve baskı rejimlerinin kurbanları olan göçmenlerin sayısına, her geçen gün yenilerinin eklendiği verilerle sabittir. Konuyla ilgili son olarak birkaç hususa daha değinmek gerekiyor. Çoğu kez zorla yerinden edilen göçmenler, yaşadıkları yerleri terk ederken, daha iyi yaşam koşullarına doğru bir umut yolculuğuna çıkmaktadırlar. Son yıllarda artan küresel göç rakamları, konuya ilgiyi artırsa da, bu ilgi göçe neden olan unsurların ortadan kaldırılmasına ilişkin somut adımlar atmaktan uzaktır. Sadece birer rakam olarak gündeme gelen yerinden edilmiş insanlar sorunu, beraberinde getirdiği derin trajediler ve travmaları da görünmez kılmaktadır.

Yurtlarından, ailelerinden ve sevdiklerinden ayrı düşen bu insanların, çoğu zaman bir tekneyle ya da bir kamyon kasasında veya bir sınır bölgesinde tüm kapıları zorlayarak, yaşam mücadelesine devam ettikleri gerçeği çarpıcı bir trajedidir. Ne yazık ki, her yeni gün çoğu göçmenin umut yolculuğu ölümle sonuçlanmaktadır. Hiç bilmedikleri coğrafyalara doğru yoksulluktan, açlıktan ve ölümden kaçan bu insanların mücadelesi göç yolculuğunu nihayete erdirince de sona ermemektedir. Genel olarak, sığındıkları ülkelerin kamplarında hem ülke hasreti hem de her türlü yoksunlukla mücadele etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Zorunlu göçmenliğin en temel sorunları da, bu noktadan sonra başlamaktadır. Kimlik sorunları, sosyal ve psikolojik uyum konusundaki çıkmazlar, göç sonrası entegrasyonda karşılaşılan problemler ve belirsizlik... Yerinden edilen insanlar çoğu kez, sığındıkları ülkelerde onur kırıcı muamelelere göz yumarken, umutsuzca bir bekleyiş ile ömür tüketmektedirler.

Göç her geçen gün daha da artmakta, bu gerçekle beraber sorun da derinleşmektedir. BM Mülteci Örgütü, UNHCR, evlerini terk etmek zorunda kalan insanların sayısının son on yıldır her sene arttığını, kayıt altına alınmaya başlandığından bu yana en yüksek seviyeye ulaştığını ve bu eğilimin ancak barışı sağlamaya yönelik yeni ve ortak çabayla tersine çevrilebilir olduğunu belirtmektedir (UNHCR, 2022).

Genel olarak göç meselesi, zorunlu yerinden edilme/yerinden olma meselesi olarak fiziksel yönüne odaklanmak suretiyle konuşulmaktadır. Elbette gündelik hayat rutinlerinin aksadığı, temel insani ihtiyaçlardan ve haklardan mahrum kalındığı bir ortamda, göçün sebep olduğu sorunlar, göçe neden olan konulardan daha acil bir ihtiyaç gibi gözükmektedir. Yaşanılan yerden kopuşun getirdiği travmaların, gündelik hayat rutinlerine yansıyan bozulmaların ve göçün zorunlu bir hal aldığı göçmenlik deneyiminin tespit edilmesi ve onarımı ihmal edilemez bir gerçektir. Yine de, göçe sebep olan koşulların konuşulması ve gündeme taşınması çözüm için gereklidir.

Göçün, zorla yerinden edilme ile başlayan tüm yönleri değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Fiziksel bir yerinden edilmenin yanı sıra göç toplumların yaşadığı patolojik ve politik sorunların bir sonucudur. Tüm bu bahsi geçen ülkeler, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamikleri ile barışçıl bir kalkınma başlatabilecek potansiyele sahip

olmalarına rağmen, devletlerin egemenlik haklarına müdahale eden emperyalist güçlerin, bölge halklarının bir arada yaşama iradesini kıran etnik kışkırtmaların, ülkelerin kaynaklarına zorla el koyan sömürgecilerin ve fonlanan baskıcı rejimlerin, sorunun kökeninde yatan asıl problem olduğu ifade edilmelidir. Kısacası zorunlu yerinden edilen insanlar meselesinde, adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması gerekmektedir. Bu açıdan, göçe neden olan sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik ve politik boyutlar çok yönlü bir şekilde ele alınmalı ve bu sorunların çözümüne ilişkin gerçekçi bir arayış içinde olunmalıdır.

Son olarak, göçün yol açtığı sorunların başında her ne kadar, göçle gelen kültürel farklılıklar ve göçe maruz kalan toplumların bunu tolere edememesi gibi hususlar gösterilse de, esasen en büyük sorun, "ötekiler" üreten ulus devlet fikrinin kendisidir. En nihayetinde takvimini bir göç/hicret olayı ile başlatan inanç/düşüncenin mensubu olarak, ifade edilmeyi hak eden bir hakikatten burada da bahsetmem gerekecektir; "yeryüzü insanlara mescit kılınmıştır" ve bu sebeple göç etmek de insanın en temel hakkıdır.

Kaynakça

Avsat, Ş. (2022, Mayıs 16). Dünya çapındaki Filistinli sayısı Nakba'dan bu yana 10 kat arttı. Haziran 28, 2022 tarihinde Şarkul Avsat: https://turkish.aawsat.com/home/article/3648196/d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1ndaki-filistinli-say%C4%B1s%C4%B1-nakba%E2%80%99dan-bu-yana-10-kat-artt%C4%B1 adresinden alındı

BBC. (2019). Myanmar: Arakan'daki Müslümanlara "soykırım" uygulandığı iddiasıyla açılan dava başlıyor. BBC: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50728880 adresinden alınmıştır

Çakmak, F. (2018). Zorunlu Göç Sürecïnde Mekânin Kaybi Ve Evïn Yïtïmïyle Başlayan Yersïz Yurtsuzluğu. Ankara: Journal of Turkish Studies.

Deniz, T. (2014, Nisan 01). Uluslar Arası Göç Perspektifinde Türkiye. 07 2022, 07 tarihinde Dergi Park: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200514 adresinden alındı

Karaca, R. K. (2007). Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu. Ankara: Gazi Akademik Bakış.

Kurban, A. (2021, Mayıs 20). Myanmar'da Darbenin Bilançosu. Haziran 22, 2022 tarihinde İnsamer : https://www.insamer.com/tr/myanmarda-darbenin-bilancosu_3978.html adresinden alındı

ORSAM. (2011). Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkiler. Ankara: ORSAM Asya Araştırmaları Programı.

Özdemir, D. M. (2021, Aralık 01). Neden ve Sonuç Olarak Afrika'da Göç. Haziran 2022, 12 tarihinde Kriter Dergisi: https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/neden-ve-sonuc-olarak-afrikada-goc adresinden alındı

UNHCR. (2022, Haziran 16). UNHCR: Küresel Yerinden Edilme, On Yıldır Artan Eğilimi Aşarak Başka Bir Rekor Kırdı. Temmuz 05, 2022 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/tr/35627-forced-displacement-hit-record-high-in-2021-with-too-few-able-to-go-home.html adresinden alındı

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Tutar
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi

GÖÇ-EKONOMİ İLİŞKİSİ / TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Ekonomi yönetimi, çoklu denklemlerin belirli bir uyum içerisinde istikrarlı olarak ilerlemesini amaçlar. Çoklu denklemlerin içerisinde makro ekonomi politikalarının yanı sıra özel sektör ve kamu ekonomisi de yer almaktadır. Ülkelerin ekonomi politikalarında dikkate aldıkları pek çok gösterge bulunmaktadır. Bunların başında işsizlik, cari işlemler dengesi, bütçe dengesi, kamu ve özel yatırımları olabildiği gibi, para, faiz ve maliye politikaları, kayıt dışı ekonominin boyutları gelmektedir. Ülkelerin içinden geçtikleri zor süreçler finansal ve ekonomi tabloları bozarak ani ve yapısal değişikliklerin başlamasına neden olabilmektedir. Özellikle dış ticaret dengesi ve döviz kurlarında yaşanan şoklar ekonomi yönetimlerini radikal karar almaya zorlayabilmektedir.

Ekonomi, iktisadın ötesinde sosyal alanı da içine alan geniş bir sistemi ifade etmektedir. Nitekim günümüzde insanın davranışlarının ayrıntılarına odaklanan bir ekonomi dünyasının içinde yer alıyoruz. Bu bakımdan sosyal olaylar ve değişimler ekonomi yönetimlerini doğrudan ilgilendiren ve karar almalarından ciddi etkileri olan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik girdiler içerisinde özel bir yer teşkil eden "emek" faktörünün, son yüzyılda dünya ekonomileri üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu ortadadır. Bu açıdan işgücü arzı konusunda sorun yaşayan ülkelerin çözüm politikaları geliştirme yoluna girdikleri dikkat çekmektedir. Tam bu noktada "işgücü göçü" bir çıkış yolu olarak değerlendirilmektedir. Göç ile amaçlanan öncelikle işgücü arzının sağlanması iken, ilerleyen süreçlerde göçün kalıcılığı ve devamlılığı bir takım sosyal dengesizliklerin ortaya çıkması risklerini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla ülkeler yakın tarihte göçü bir ekonomik girdi aracı olarak kullanmış, takip etmiş ve sınırlandırma yoluna başvurmuşlardır. Elbette göç olgusu her zaman bu şekilde kontrollü yönetilememiştir. Umulmadık göçler ile yakın coğrafya başta olmak üzere pek çok ülke yaşanan göçten farklı düzeylerde etkilenmiş ve ekonomilerinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Ekonomik krizler, işsizlik, istihdamın yapısındaki değişim, yeni üretim ve tüketim alışkanlıklarının edinilmesi gibi çeşitli etkiler, göçün beraberinde getirdiği ekonomik değişimler olarak örneklendirilebilir.

Göç ile ülke ekonomileri kısa vadede ciddi değişimlere yol açmayacakmış gibi görünse de göçün doğasında yer alan belirsizlik ve öngörülemezlik ekonomilerde benzer şekilde tahmini zor tabloların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu bakımdan ekonomi ve göç ilişkisi akademik literatürde uzun yıllardır titizlikle çalışılmış, çeşitli boyutları etraflı olarak tartışılmış disiplinler arası bir alanı ifade etmektedir.

Göç Olgusu ve "Yeni" Göçler

İnsanlık tarihinin ender ortak kavramlarından biri olan göç, insan topluluklarının asırlar boyunca kendi varoluşsal bütünlüklerini daha iyiye taşımak için başvurdukları bir davranıştır. Yıllar itibariyle geliştirilen yaklaşımlar, literatüre yeni göç tanımlarının dahil edilmesine yol açmıştır.

Göç kavramı, zaman ve mekân kavramları çerçevesinde gelişen bir süreci ifade etmektedir. Genel olarak göçü; bireyin belli bir zaman diliminde, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi sebepler neticesinde daha iyi bir güvenlik, yaşam standardı, iş, eğitim imkanına ulaşabilmesi amacıyla ait olduğu coğrafyadan başka bir coğrafyaya iradi ya da zorunlu bir şekilde geçerek yerleşmesi durumu olarak tanımlanabilir.

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM), 2019 yılında yayımlamış olduğu Göç Sözlüğü'nde, göçü; "Bir kişinin veya bir grup insanın devlet içinde veya uluslararası bir sınırı geçerek yer değiştirmesi" şeklinde tanımlamıştır. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun, insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri göçü ifade etmektedir. UGÖ yapmış olduğu göç tanımında, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçüne de yer vererek kapsamın genişliğini göstermektedir (IOM, 2011: 35-36; IOM, 2019: 137). Bu bakımdan UGÖ'nün yapmış olduğu tanım, Lee'nin göç tanımı ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca UGÖ'nün farklı dönemlerde yeni bakış açıları ile periyodik olarak yayınlamış olduğu göç sözlüklerinde, göç tanımlarını sürekli olarak revize etmesi göç olgusunun dinamikliğinin bir göstergesidir.

Stephen Castles ve Mark Miller'a göre göç, toplumsal bütünlüğün her alanını etkileyen ve kendine has kompleks dinamiklere sahip süreci ifade etmektedir (Castles-Miller, 2008: 30). Karpat ise göçü; kalkış yerinden hareket edip varılmak istenen yere ulaşmak olarak tanımlamıştır (Karpat,

2003: 3). Karpat'a göre göç, insanlar ve bitkilerin yeryüzüne dağılışını değiştiren önemli bir unsurdur.

Giddens, göçü küresel bütünleşme sürecinin bir parçası olarak giderek artan, genişleyen bir eylem olarak değerlendirmektedir (Giddens, 2013: 569). Küreselleşme süreci içerisinde artan teknolojik yenilikler, ulaşım ve iletişim altyapılarının genişleyerek ülke sınırlarını hızla aşması, diğer yandan bölgeler ve ülkeler arası çatışma, yoksulluk, açlık gibi dengesizliklerin ortaya çıkması göçü artırmıştır (Çalım vd., 2012: 11). Görüldüğü üzere insanoğlu, her dönemde pozitif veya negatif unsurların etkisi sonucu göç etmek için gerekli zemini bulmuştur.

Castles, artan küreselleşmenin etkileri kapsamında göç çalışmalarına dair bir takım önyargı ve genel kabullenmelerin kalkacağını, günümüz göç hareketlerinin artık "küresel hareketlilik" olarak adlandırılabileceğini öne sürmektedir (Castles, 2010: 1575-1580). Castles'in öngördüğü üzere küreselleşme süreciyle birlikte insan hareketliliği artmış buna benzer şekilde göç çalışmaları ve kuramsallaşma çalışmaları hızlanmış, yeni alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Göç olgusunu tanımlarken, bütün tanımlarda kendine yer bulan "mekân", "zaman", "mesafe", "yerleşme (kalıcı)" gibi kavramlar göze çarpmaktadır. Sonuç itibariyle ortaya konulan kavramsal tanımlamalar göçü, içinde bulunan süreç ve diğer değişken faktörler süzgecinden geçirerek daha geniş ve karmaşık bir anlam bütünselliğine itmiştir.

İnsanlık tarihinde birçok kez şahit olunan göç olayları, yüzyıllardan beri süregelen bireysel veya toplu hareketleri betimlemektedir. Güvenlik, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlar göç hareketlerinin büyüklüğünü ve yönünü belirlemektedir. İklime bağlı olarak değişen coğrafi koşulların belirleyici olduğu ilk göç hareketlerinin zamanla daha farklı değişkenler üzerinden çeşitlenerek arttığı gözlenmiştir. Temelde insanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olma istekleri üzerine büyüyen göç hareketleri, dünya üzerinde farklı coğrafyalardaki nüfus hareketlerinin süreklilik arz etmesine yol açarak yeni göç hareketlerini doğurmuştur. Salgınlar, afetler, savaş ve çatışmalar, siyasi rejimlerin meydana getirdiği huzursuzluk gibi durumlar göç hareketlerinin sebeplerinin ve boyutunun değişmesine yol açarak ülke sınırlarının aşılmasına neden olmuştur.

Küreselleşme sürecinin hızla ilerlediği yakın geçmişte göç hareketle-

İnsanlık tarihinde birçok kez şahit olunan göç olayları, yüzyıllardan beri süregelen bireysel veya toplu hareketleri betimlemektedir. Güvenlik, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlar göç hareketlerinin büyüklüğünü ve yönünü belirlemektedir.

rinin farklılık kazandığını söylemek mümkündür. Dünya genelinde göç olaylarının giderek artmasıyla bu olgu sosyal bilimler içerisinde daha fazla tartışılır hale gelmektedir. Özellikle ekonomik gelişmişlik düzeylerindeki derin farklılıklar başta geçim imkanlarını geliştirmek üzere işgücü göçünde ciddi artışlara yol açmıştır. Sadece ekonomik değil, sosyal, kültürel ve siyasal nedenlere dayalı olarak da insanlar göç etme davranışında bulunmuşlardır.

Göçün nedenlerinin yanı sıra tür bakımından farklılaşmasının çeşitli sonuçları mevcuttur. Örneğin göçün düzenli veya düzensiz olmasının ülke ekonomileri üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır. Düzenli göç, göçmenlerin yerleşmek amacıyla gidecekleri ülkeler için gerekli yasal prosedürlerden geçerek göç etmelerini ifade etmektedir. Vize ve pasaport gibi gerekli evrak üzerinden ülkelerin ülke sınırı, havaalanı, deniz veya demiryolu hatları üzerindeki giriş yerleri gibi herhangi bir giriş noktasından hedef ülkenin ilgili mevzuatlarına uygun şekilde giriş yaptıkları göç türüdür (Adıgüzel, 2016: 17).

Düzenli göçmenler çalışma ve oturma izni gibi göçmenlerin yasal başvurular ile edinebildikleri haklara erişebilirler. Düzenli göçmenler genellikle belirli bir süre göç ettikleri ülkede kalabilirler ve bu süre içinde kendilerine tanınan yasal haklardan yararlanma imkanları mevcuttur.

Düzensiz (irregular) göç kavramı, belgesiz (undocumented) göçmenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ülkeye yasal girişin izin verilmediği yolların herhangi birinden giriş yapmış olan düzensiz göçmenler, yasal evraka sahip olmayan anlamında kullanılan "kağıtsız" göçmen olarak da bilinmektedir (İçduygu, 2003: 12). Literatürdeki tartışmalarda düzensiz göç kavramı "yasadışılık" özelliği ile açıklanırken, zihinlerde "suçluluk" ile ilişkilendirilmesine ve toplumsal algının yerleşmesine yol açabilmektedir.

Yasal ve yasadışı göçlerin sonunda niteliksiz işgücünün ücretlerini düşürdüğü yönünde anlayış olsa da bunun etkisinin çok az olduğu halen tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Göçler, asırlardır birçok farklı dinamiklerden hareketle gerçekleşmektedir. Değişen iklim şartları ve doğal yaşam dengesine bağlı yaşanan göçlerin, gelir ve refah artırmaya yönelik ekonomik nedenli göçlerin ve demografik, sosyal ve siyasal değişimlerin tetiklediği göçlerin her biri farklı nedenlere dayansa da birbirleri ile etkileşim halindedirler. Göçün nedeni olduğu gibi göç edenin kişisel özellikleri ve profili de göçü etkilemektedir. Örneğin; nitelikli veya niteliksiz olmak üzere işgücü göçü göç edenin vasıflarına bağlı olarak ayrışmaktadır. Bu açıdan ülkeler göç politikalarında birden çok ayrıma odaklanıp spesifik bir politika geliştirmek durumunda kalabilmektedir.

Ekonomik temelli göç etme davranışı, ilk kez 1962 yılında Larry A. Sjaastad tarafından net göç ile kazanç farklılıkları arasındaki ilişki incelenerek ana hatlarıyla ortaya konulmuştur (Sjaastad, 1962; 83-87). 1969'da Michael P. Todaro ve Borjas bu modelin son şeklini mikro ekonomik beşeri sermaye yaklaşımı olarak çizmişlerdir. Sjaastad, Todaro ve Borjas bu modelde; bireyin fayda-maliyet hesabı ile göç edip edemeyeceğine karar verdiğini varsaymaktadır. Maddi ve maddi olmayan maliyetlerle birlikte kişi yapacak olduğu göçe bağlı maliyet ve sonrasında elde edeceği gelirler arasında bir hesap yaparak rasyonel bir davranışta bulunacağını ifade etmektedir (Todaro, 1969: 139-140; Borjas, 1989: 460-461). Harris ve Todaro'ya göre bu göç hareketi, kırsal alandaki gelirin kentsel

bölgelerdeki gelire ulaşıncaya kadar devam edeceğini belirtmektedir (Harris and Todaro, 1970: 127-129). Ayrıca Borjas'a göre kişiler, göç etmeyi düşündükleri ülkelerin göç politikalarına bakarak maddi imkanları el verdiği ölçüde bir ülkeye göç etmektedir (Borjas, 1989: 460-461).

Kişileri uluslararası göçe iten asıl unsur ülkeler arası işgücü piyasaları arasındaki dengesizlik ve maddi farklılıklardır. Uluslararası göçü yönetmek için yetkililere düşen işgücü piyasalarını denetleyip düzenleyecek adımlar atmaktır. Örneğin; kayıt dışı istihdam durumlarında işverenlere caydırıcı nitelikte cezai işlemlerin uygulanması göçü kontrol etmeye olanak sunabilir.

"Yeni" kavramı gizemli bir kavramdır. Dolayısıyla her dönem bir "yeni"den bahsedilebilir. Fakat göçün süreklilik gösteren bir olgu olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan göçe bağlı olarak değişimin nerede başladığının tespit edilmesi ekonomi yönetimleri açısından doğru politikaların belirlenmesini zora sokabilmektedir.

Göçmenler, Ekonomi ve Yeni Düzen

Göç ve ekonomi ilişkisi akademisyenlerin pek çok dönemde ilgisini çekmiş cazip bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu açıdan en çok tartışılan teorilerin başında ikiye bölünmüş işgücü piyasası teorisi gelmektedir. İkiye bölünmüş (segmented) işgücü piyasası hipotezi/teorisi olarak da adlandırılan bu kuram, uluslararası göç hareketlerinin gelişmiş ülkelerin işgücü açığını gidermek üzere gerçekleştiğini öne sürmektedir. Piore bu teoriyi, kırdan kent merkezlerine göç eden özellikle siyahi işçilerin ve dezavantajlı grupların yaşamış oldukları sorunları anlama üzerine inşa etmiştir (Piore, 1972: 1).

Teorinin kurucusu olan Michael J. Piore'ye göre; uluslararası göç hareketleri, köken ülkedeki yüksek işsizlik, düşük ücret, piyasa başarısızlıkları gibi itici kuvvetlerden kaynaklanmamakta; gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerin sürekli olarak işgücü talebinden meydana gelmektedir. Böylece düşük

ücret düzeyinde çalışmaya razı olan işçiler gelişmiş ülkelere göç etmektedir (Abadan-Unat, 2017: 58). Gelişmiş ülke ekonomilerinde ikinci sektörlerde kesintisiz bir şekilde işgücü talebinin olduğunu ifade eden Piore; sanayileşmiş ülkelerin bu göç hareketini destekleyen dört özelliğine vurgu yapmaktadır.

1. Yapısal Enflasyon: Piyasada oluşan ücret düzeyi sadece arz ve talebi yansıtmaz; aynı zamanda o ücret düzeyindekilerin sosyal statü, itibar ve prestijnin de bir göstergesi niteliğindedir. İşverenler mesleki hiyerarşinin en altında yer alan işlere minimum seviyedeki ücretin üzerinde ücret veremezler. Aksi takdirde bütün hiyerarşik ücret düzeni bu farktan etkilenecek ve işverenler, yüksek ücretlilerin zamları için sendikalardan baskı görecektir. En düşük işlerin görülmesindeki yerli işgücü tarafından beklenen ilgi ve talebi görmeyecek olan bu işlere göçmen işgücü ithal etmek, sorunu ortadan kaldırmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 58).

2. Çalışma Güdüsü ve Motivasyon: Çalışma, sadece gelir elde etmek için değil aynı zamanda sosyal statü ve ilerlemeye de olanak sunan bir motivasyona sahiptir. Mesleki yükselmede kariyer kaygısı gütmeyen, sadece para biriktirmek amacıyla çalışmaya istekli göçmen işgücünün varlığı gelişmiş-sanayileşmiş ekonomilerin ihtiyaçlarına karşılık bir çözüm olarak görünmektedir. Göçmen işçinin geldiği ülkede kazanacağı bu para tatmin edici seviyede olup ayrıca köken ülkesinde daha yüksek bir statü ve itibar kazanmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla göçmen işçiler bu sürecin de etkisiyle kendilerini göç ettiği hedef ülkeye ait hissetmeyecek ve uyum sağlamakta zorlanacaklardır (Abadan-Unat, 2017: 58; Piore, 1979: 39-41; Toksöz, 2006: 17-18).

3. İşgücünün Özelliğinden Kaynaklanan Maliyetler: Ekonomideki iki büyük unsur olan sermaye ve emek, işverenleri birtakım davranışlara yöneltmektedir. Piore'ye göre, birincil sektörde çalışan yüksek nitelikli, eğitimli ve sosyal güvence bakımından birçok yasal koruma altındaki kişiler, firmalar için büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla işverenler işçilerine çeşitli yatırım yapmakta ve nitelikli işgücünü bir anlamda yarı sermaye unsuru haline dönüştürmektedir. Bu anlamda birincil sektörde meydana gelecek işten çıkarmalar ve işsizlik halleri beraberinde yasalardan ve sendikal baskılardan kaynaklı yüksek işsizlik ödemeleri, kıdem tazminatları ve diğer yasal yükümlülüklerin getirdiği yüksek maliyet gibi sonuçlar doğuracaktır. Yani birincil sektördeki işsizlik,

> Piyasada oluşan ücret düzeyi sadece arz ve talebi yansıtmaz; aynı zamanda o ücret düzeyindekilerin sosyal statü, itibar ve prestijnin de bir göstergesi niteliğindedir.

işverene yüksek maliyet olarak yansıyacaktır. İşçi çıkarma maliyetlerinin yüksek olması, işverenleri ikinci sektörde istihdama yöneltmektedir. İkincil sektör düşük ücret, niteliksiz işgücü ve yasal olmayan bir takım istihdam modelleri ile işverenin işten çıkarma ve işgücü devir maliyetlerinin daha düşük olduğu piyasadır. Bu bakımdan işverenler ikincil sektörde işten çıkarma ve buna bağlı maliyetlerden korkmamaktadır (Piore, 1979: 41-42; Toksöz, 2006: 20).

4. Kesintisiz Göç: Birçok teorisyene göre göç, devletlerin ve hükümetlerin alacağı her türlü yasak ve önlemlere rağmen bitmek bilmez bir eylem olarak devam edecektir. Alınan onlarca sınır ve güvenlik önlemlerine rağmen göç akımı, yasadışı olarak sığınmacı veya mülteci şeklinde artmaktadır.

Piore'nin ikili işgücü piyasası teorisindeki temel hipotez, işgücü piyasasının birincil ve ikincil olmak üzere ikiye ayrılmış olmasıdır. Birincil işgücü piyasası büyük ölçüde yerli halkın istihdam edildiği piyasadır. Piore'ye göre birincil işgücü piyasasındaki işler, yüksek ücret, vasıf gerektiren işler, daha iyi iş fırsatları, güvence, istikrar, kariyer basamaklarının mevcudiyeti ve yükselme kolaylıklarının olduğu işgücü piyasasını; ikincil işgücü piyasasındaki işler ise, genellikle düşük ücretli, vasıfsız işler, işte ilerleme imkanının oldukça az, güvensiz ve daha az cazip işlerin olduğu işgücü piyasasını ifade etmektedir. Sermaye yoğun olan birinci sektörde işler daha fazla nitelik ve yüksek beceri gerektirirken, emek yoğun olan ikinci sektörde ise bu tür yeterlilikler aranmamaktadır (Piore, 1979: 27-37).

İşgücü piyasasında tabakalaşma biçim değiştirerek devam etmekte ve bir anlamda kendini tekrar üretmektedir. Bir müddet sonra yerli işgücünün niteliklerine yaklaşan etnik azınlık ve göçmen işçiler, bazı "kötü" işleri yapmak istemeyecek ve ülkeye yeni göçmen akımının gelerek bu istihdamı gerçekleştirmelerine zemin hazırlayacaktır. Eğitim, nitelik ve tecrübe istemeyen ikincil sektör işlerinde ağırlıklı olarak kadın ve göçmen işçiler istihdam edilmektedir (Toksöz, 2006: 84, 244). Göçmenler daha çok yerli işgücünün yapmaktan imtina ettikleri, düşük ücretli, daha az güvenceli, kötü işler olarak ifade edilen işlerde istihdam edilmekte iken göç ettikleri toplumdan adeta kopuk bir yaşam sürmektedir.

Piore'nin teorisindeki varsayımların tamamı çekici faktör özelliğine aittir. Diğer yandan köken ülkedeki mevcut itici faktörler teorinin varsayımları içerisinde yer alamamasından dolayı eleştirilmektedir. Bu teorideki ön kabullerden diğeri ise bu iki farklı işgücü piyasası arasındaki geçişler pek mümkün olmadığı yönündedir (Hagen-Zanger, 2008: 7).

Ekonomi Perspektifinden Göç ve Uyum

Göç sonrası dönemi ifade etmesi bakımından belki de en etkin kavram "değişim" kavramıdır. Ev sahibi ülkedeki hemen hemen her dengeyi değiştirip yeni bir düzeni inşa etmesi bakımından göçler, dönüşüm aracı rolü üstlenmektedir. Faist, göçün dönüştürücü etkisinin büyüklüğünü göstermesi bakımından "Göçmenler hiç durmadan dillerin, kültürlerin, normların, toplumsal ve sembolik bağların dönüştürülmesiyle meşgul" ifadesini kullanmıştır (Faist, 2003: 311). Uyum kavramı bu dönüşümün göçmenlerin geldikleri ülkede ev sahibi halk ile barışık bir düzen içerisinde yaşam koşullarını oluşturabilmesini ifade etmektedir.

Bloch vd. uyumu, ev sahibi toplum içinde mülteciler ile ev sahiplerinin hem sosyal hem de ekonomik açıdan kaynakları ortak kullanmaları

halinde çatışmanın oluşmaması şeklinde tanımlamaktadır (Bloch vd. 2000: 170). Uyum, göçmenlerin özellikle yaş, eğitim ve cinsiyet bakımından ev sahibi ülkedeki yerlilerle benzer konuma sahip olmalarını ifade etmektedir (Doomernik vd., 1998: 5). Harrel-Bond'a göre ise mültecilere dair sosyal statü veya sosyal konumdan bahsedebilmek için mültecilerin yaşadıkları toplumda yerli halk ile benzer sosyo-kültürel imkanlara erişebilmeleri gerekmektedir (Harrel-Bond'dan aktaran Bulic ve Dongieux, 1999: 100). Uyum kavramındaki belirleyici unsur, ayrım gözetilmeksizin hem ekonomik hem de sosyo-kültürel fırsatlara erişim hakkının sağlanması ve çatışma alanlarının ortadan kaldırılması olarak ifade edilebilir.

Bozic, uyumu tanımlarken çoklu ayrıma başvurmaktadır. Ona göre uyum kavramı, göçmenlerin yaptıkları işin türleri ve maddi başarıları ile ilintili işgücü piyasasındaki konumlarını ifade eden ekonomik uyum; sosyal ilişkilerin biçimini ve yoğunluğunu içeren sosyal uyum; politik hakların sağlanması ve katılımını içeren politik uyum; kültürel değerlerde hakim olan ev sahibi toplumun sembolik alanlarına yeni göçmenlerin katılımını ifade eden kültürel uyum olmak üzere dört farklı boyutuyla ele alınabilmektedir (Bozic'den aktaran Bulic ve Dongieux, 1999: 101).

Göçmenler nihayetinde çalışma hayatına girip emeği ile ekonomik kazançlarını sağlamak zorunda kalmaktadır (Akalın, 2015: 89). Ekonomik boyutuyla uyum kendi içerisinde birden fazla alt başlığı ilgilendirmektedir.

Üretim yapabilme ve iş kurma fırsatları, işgücü piyasasına ve refaha erişim olanakları gibi göçmenlerin ekonomik yaşam olanaklarının sağlanarak geliştirilebilmesi açısından pek çok politika ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kişinin ekonomik fırsatlara erişme noktasında önünde herhangi bir engel olmaması durumu ve nitelikler, çalışma koşulları, ücret bakımından diğerleri ile arasında uçurumlar olan tabakalara ayrışmaması, o kişinin işgücü piyasası ile bütünleşmiş olduğunu göstermektedir (Modood, 2014:

215). Burada Modood'un kabul edilebilir cüzi bir farklılaşmayı normal gördüğü fakat farklı kesitlere bölünmüş bir yapıdaki ayrışmayı uyumsuzluk olarak ifade ettiği görülmektedir. Nitekim işgücü piyasası açısından göçmenler ile yerel halk arasında net eşitlik olarak değerlendirme yapmanın pek mümkün olmadığının altını çizmektedir.

Türkiye'nin Suriye Göçü Tecrübesi ve Beraberinde Getirdikleri

Değişen koşullara bağlı olarak göç hareketlerinin giderek çoğalması yasadışı göç hareketlerini tetiklemiş; sınır güvenliği, göçmen kaçakçılığı gibi birtakım sorunlar ülkelerin güvenlik alanında yeni önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Dünya genelinde son yüzyılda birçok kez tanıklık edilen zorunlu göç olayları neticesinde ülkeler ekonomik, sosyal ve siyasal problemlerin çözümünde bazı adımları atmak zorunda kalmışlardır. Zorunlu göç olaylarının kitlesel olma özelliği taşıması, sığınılan ev sahibi ülke için sürecin yönetilmesinde daha zorlu bir durumu ifade etmektedir. Göç olayları sonrasında göç edilen ülkelerde çözüm bekleyen sorun alanlarının başında güvenlik ve barınma gelmektedir. Özellikle zorunlu göç gibi beklenmeyen ve ani insan hareketliliğinde barınma ihtiyaçları, kamp veya barınma merkezleri olarak adlandırılan yerlerde giderilmektedir. Son yarım asırda gerçekleşen zorunlu göçler sonrasında yerinden edilmiş milyonlarca insanın insani koşullarda yaşam imkânı bulabilmesi için atılan adımların başarılı sonuçlara ulaşmakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

Son yarım asırda gerçekleşen zorunlu göçler sonrasında yerinden edilmiş milyonlarca insanın insani koşullarda yaşam imkânı bulabilmesi için atılan adımların başarılı sonuçlara ulaşmakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

2011 yılında Suriye iç savaşıyla birlikte yerinden edilmiş Suriyelilerin zorunlu göçü son dönemin en büyük insan hareketliliği olarak kabul görmektedir. Başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın birçok ülkesine göç etmek zorunda kalan Suriyeliler, yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla yardım ve desteğe muhtaç duruma düşmüşlerdir. Bu ülkelerin başında sınır komşusu olması bakımından Türkiye gelmektedir. Türkiye gerek coğrafi yakınlık gerekse izlemiş olduğu açık kapı politikasıyla yaklaşık dört milyon Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Böylelikle barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında merkezi hükümet, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları gibi farklı kesimin bir araya gelmesiyle yardım ve destek seferberliği başlatılmıştır. 2011 yılı Nisan ayı itibariyle Türkiye'ye ilk girişlerin gerçekleşmesiyle başta sınır illerinde kurulan geçici barınma merkezlerinde Suriyelilere ev sahipliği yapılmıştır.

Destekler sadece barınma merkezleri ile sınırlı kalmamış, şehir merkezlerine göç eden Suriyelilerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ve insan onuruna yakışır yaşam olanaklarına erişmeleri konusunda da çalışmalar yürütülmüştür. Ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra devletin çeşitli kamusal hizmet sunan kurumları, bu süreçte etkin görev üstlenerek sorunların giderilmesi ve yaşam olanaklarının geliştirilmesinde aktif rol oynamıştır.

Suriyelilere sunulan yardımların istenilen ekonomik geçim imkânı sunamayacağı aşikârdır. Nitekim çalışma hayatı içerisinde kendilerine yer bulup ekonomik gelir sağlama amacıyla çalışmak zorunda olan Suriyelilerin işgücü piyasasında birtakım değişikliklere yol açtıklarını söylemek mümkündür. Özellikle akademik çalışmaların son on yılda Suriyeli göçünün etkilerini araştırmaya yönelik artış gösterdiği söylenebilir. İşgücü piyasası üzerinde emek arzında artış, yeni girişim alanları ve ticaret faaliyetleri, ücretler ve enflasyon, vergi, kayıt dışılık, haksız rekabet gibi konulara ilişkin çeşitli akademik çalışmalara rastlamak mümkündür. Yapılan çalışmalarda göç hareketinin, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına ilişkin olumlu ve olumsuz sonuçlara yol açtığı şeklinde bulgulardan bahsedilebilir.

Zorunlu göç sonrasında geçici koruma sağlanan Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olacağına dair yaygın görüş bulunmaktadır. Göçmenler ile yerel halk arasında toplumsal uyumun sağlamasında uzun vadeli projeksiyonlar ortaya konularak bütüncül politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle hem ulusal hem de yerel ölçekte birbirlerini destekleyen uyum programları geliştirilmelidir. Göç, kendine has dinamik yapısına bağlı olarak sürekli yeni dengesini inşa etmektedir. Dolayısıyla göç edenlerin nabzını yakın tutacak şekilde tarafların etkin gözlem ve ilişki ağlarına sahip olmaları politika belirleme sürecini daha sağlıklı kılacaktır.

Ülke ekonomisi içerisinde çalışma hayatı oldukça önem arz etmektedir. İşgücü piyasasına dair değerlendirmeler ülke gerçeklerinden bağımsız düşünülemez. Bu açıdan Türkiye işgücü piyasasının yapısal özellikleri göz önüne alındığında gerekli düzenleme ve uyum çalışmaları nevi şahsına münhasır nitelikte olacaktır. Ülke ekonomisi içindeki üretim yapısına göre zorunlu göç eden kitlenin ortalama niteliğine uygun iş ve mesleklerde istihdamın gerçekleşeceği beklenmektedir. Bu amaçla yapılan akademik çalışmalarda, Türkiye'de bulunan Suriyeli işgücünün çalışma hayatındaki rolleri araştırılmakla birlikte pozitif ve negatif alanların tespit edilmesiyle çeşitli alternatif öneriler geliştirilmektedir.

Genel Değerlendirme

Yukarıda göç ve ekonomik risk ve fırsatları içerisine alan bir teorik perspektif verilmek istenmiştir. Türkiye'nin yaşadığı Suriye göçü ile birlikte gelişen ve hali hazırda değişime devam eden sosyo-ekonomik tablosuna ilişkin birtakım yorumlar gerekmektedir.

Kısa süre içerisinde yüzbinlerce kişiye ulaşan Suriye göçünü yönetme bakımından hazırlıksız olan Türkiye'de bu sorumluluk AFAD'a verilmiştir. Yaşanan göç olayının acil durum olarak değerlendirilmesinden dolayı yönetsel yetki uzun süre boyunca AFAD'da kalmıştır. Sınır ile geçici barınma merkezleri arasındaki işleyiş sırasıyla şu şekildedir: sınırdan geçiş, silahtan arındırma, üst arama, sağlık taraması, beslenme, kayıt altına alma, geçici toplanma merkezlerine sevk, geçici barınma merkezlerinde akrabaları ile eşleştirme (Yeşil,

2017: 45). AFAD'ın geçici barınma merkezlerindeki yerleşim planlaması, akraba ile eşleştirme faaliyeti çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Böylelikle geçici barınma merkezlerinde aile ve akrabalarıyla birlikte yaşayan Suriyeliler, Türkiye'nin diğer illerine göç ettikten sonraki süreçte birçok davranışlarında aile ve dayanışma ağlarını kullanma yeteneğini edinmişlerdir.

Bu süreçte Türkiye'nin özellikle güneydoğusunda bulunan başta Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Hatay gibi sınır illeri ve diğer iller olmak üzere birçok ilin sosyo-ekonomik, demografik yapısı geçici barınma merkezlerinden bağımsız olarak şehir merkezlerinde sayıları hızla artan Suriyelilerden dolayı değişmeye başlamıştır.

Suriyelilerin Türkiye ekonomisi ve Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları illerdeki ekonomiye olumlu ve olumsuz etkilerini ele almaktadır. Türkiye'deki GKS (Geçici Koruma Sağlanan) Suriyelilerin ekonomiye ve işgücü piyasasına doğrudan ve dolaylı etkilerini incelemiştir. Üretimin ihtiyaç duyduğu ara mal, hammadde ve alt sektörler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'deki GKS Suriyelilerin bölge illerde ekonomik canlılık ve istihdamın artması gibi pozitif etkilere katkı sağladığını göstermektedir (Akcan, 2018: 66-68). Şüphesiz, ekonomik etki araştırmalarının daha kapsamlı yapılması Suriyelilerin bölge ekonomisine olumlu ve olumsuz etkilerinin daha belirgin bir şekilde görülmesine katkı sunacaktır.

Türkiye'deki GKS Suriyelilerin yaşadıkları il veya bölgeye bağlı olarak meydana getirmiş oldukları rahatsızlık ve ekonomik maliyete karşılık bir takım ekonomik katkılar da sunduğunu söylemek mümkündür. ORSAM'ın raporuna göre; Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Gaziantep, Mersin, Kilis gibi illerde sermaye sahibi Suriyelilerin kurmuş oldukları iş olanakları ve firmalar il ve/veya bölge ekonomisine katkı sunuyor. Örneğin Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı Suriyeli firmaların sayısında belirgin bir artış yaşanmaktadır. Ekonomiye olan katkısı ise ihracat rakamlarında kendisini göstermektedir. 2011 yılında 133 milyon dolar iken 2013 yılında yaklaşık %110'luk artış göstererek 278 milyon dolara çıkan ihracat rakamları, Suriyeli firmaların üretime katkı sunduklarını ispatlar niteliktedir. Suriye'nin

ihtiyaç duyduğu başta gıda ve tekstil gibi ürünlerin yakın olan bölge illerinden karşılanması göz önüne alındığında bu durum, Ortadoğu'daki bazı iller ile ticaretin gelişmesine katkı sunmaktadır (ORSAM, 2015: 18).

İşgücü piyasasında göçmen girişimciler, uzun yıllardır literatürdeki tartışma alanlarından birini teşkil etmektedir. Göçmenlerin kendi aralarında oluşturmuş oldukları sosyal ağlar aracılığıyla gerek istihdam gerek piyasa gerekse ekonominin gelişmesi adına önemli katkılar sağladıkları söylenebilir. Dışsal çevre önyargıları ve "yabancı" fikrinin gelişmesi, göçmen topluluklarının kendi ayakları üzerinde durma konusunda zorlayıcı etki yapmaktadır. Böylelikle kendi aralarında istihdam alanlarını üreterek genel ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesine başvurmaktadırlar (Turner ve Bonacich, 1980: 146-148). Toplumsal uyum süreçlerindeki sorunlar tam tersi bir durumu oluşturabilmektedir. Göçmen ekonomisi olarak adlandırılan bu yapılarda göçmenlerin kendi aralarında ekonomik sistemi kurmaları ve ikincil bir ekonomi oluşturmaları uyum konusundaki sorunları işaret etmektedir.

Erdoğan'ın araştırmasına göre, Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik sorun alanları; kayıt dışılık, güvencesiz ve kötü koşullarda çalışma ve düşük ücretle çalışma olarak özetlenmektedir. Erdoğan, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin yaklaşık yarısının AB fonları üzerinden sağlanan mali destek imkanlarına sahip olamadıklarını ve işgücü piyasasında her hâlükârda çalışmak zorunda olduklarını ifade etmektedir (Erdoğan, 2020: 15).

Türkiye'deki GKS Suriyeliler geçtiğimiz yıllarda zaman zaman misafir, sığınmacı, mülteci göçmen gibi çeşitli isimlerle birlikte anılmaktadır. Suriyeliler ne şekilde ifade edilirse edilsinler "ekonomik göçmen" olmasalar bile işgücü piyasasında var olmak zorundadırlar. Yasal veya yasadışı olarak geçimlerini sağlamak ve yaşamlarını idame edebilmek için gelir getirici faaliyetlerde bulunmak mecburiyetindedirler. Bu bakımdan Türkiye'ye geliş amaçları ekonomik nedenlere dayanmasa da Suriyeliler, çalışan yabancılar içerisinde değerlendirilmesi gereken bir kesimi ifade etmektedir.

İşgücü piyasası dinamikleri açısından ele alındığında göçmenlerin hangi işlerde çalıştıkları birçok açıdan temel gösterge niteliğindedir. Göçmenlerin yerli işgücünden farklı olarak çalıştıkları işler, sektörler, pozisyonlar ve ücret durumlarındaki ayrışma işgücü piyasasında önemli değişiklikler doğurabilmektedir.

Literatürde göçmenlerin işgücü piyasasına etkileri bakımından iki farklı görüş olduğu söylenebilir. Birincisi, özellikle kitlesel göç hareketleri sebebiyle göçmen emeğindeki artış toplam emek arzını artırmakta ve ücretlerin düşmesine yol açabilmektedir. Bu durum, göçmen işgücünün yerli işgücüne ikame olması varsayımına dayanmaktadır. Diğer bir görüş ise göçmenlerin yerli işgücünün ikamesi değil, tamamlayıcısı olduğu varsayımıdır. Böylelikle göçmenler yerli işgücü ile rekabet etmemektedir. Göçmenlerin işgücü yoğun olan tarımsal üretim alanlarına yönlendirilmesi ile bu gerçekleştirilebilir (Borjas, 2015: 189-190). Böylelikle ücretler ve açık işler konusunda bir rekabet doğmamakta ve göçmen işgücünden kaynaklı yerli işgücünde işsizlik oluşmayabilir. Tamamlayıcı olma özelliği sadece sektör bazında değil aynı zamanda işler bakımından da mümkün olabilmektedir. Göçmenlerin çalıştığı işlerde aynı koşullarda açık işlerin bulunması ücretler ve istihdam üzerinde negatif etkiler üretmeyebilir.

Araştırmaya katılan Suriyelilerin genelinde, Türkiye'deki çalışma sürelerinin uzun ve çalışma koşullarının Suriye'ye oranla daha zor olduğu konusunda bir değerlendirmenin olduğu dikkat çekmektedir

Türkiye'ye kitlesel olarak göç eden Suriyeliler geçici koruma sağlanan kişilerdir. GKS Suriyelilerin Türkiye'de çalışabilmeleri "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" hükümlerine göre mümkündür. 2016 yılında yürürlüğe giren GKSYÇİDY ile birtakım pozitif gelişmelere imza atılmıştır. Bunlar; çalışma izni zorunluluğu, istihdam kotası ve asgari ücretten düşük ücret ile çalıştırılmaması gibi düzenlemelerdir. İlgili yönetmelikle getirilen %10'luk istihdam kotası, Türk uyruklu vatandaşlar için olumlu bir gelişme olmakla birlikte sürekli denetime ihtiyaç duyulan bir düzenlemedir. Kayıtlı çalışmanın artırılmasında bürokratik işlemlerin azaltılarak birtakım yeni teşvik mekanizmaları devreye sokulabilir (Demir, 2016: 91).

Göçmenlerin toplumsal uyumlarının sağlanmasıyla işgücü piyasası bakımından sağlıklı erişim olanaklarının inşası doğru orantılı gelişmektedir. Göçmenlerin ekonomik uyumlarında değerlendirme kriteri olması bakımından gelir düzeyleri önem arz etmektedir. Fakat toplumsal içerme anlamında konuya sadece gelir ekseninde yaklaşmak eksiklik olarak kabul edilmektedir. Martin'e göre, kazanç ve gelir durumlarına ek olarak göçmenlerin işsizlik durumları, mesleki hareketlilik, iş kurma, işgücüne katılım düzeyleri gibi maddi olmayan diğer göstergeler, ekonomik uyumu bütüncül olarak değerlendirme olanağı sunmaktadır (Martin, 1999: 2).

Göç ve ekonomi arasındaki ilişkiye dair literatürdeki ortak görüş, ülkeye gelen göçten kaynaklı olarak işgücü piyasasında ücretlerin düşeceği, haksız rekabete yol açacağı, sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkileyeceği ve yerli halk arasındaki işsizliği artıracağı yönündedir.

Akpınar'ın yapmış olduğu araştırma, kaçak göçmenlerin işgücü piyasasında yer bulmalarındaki en büyük etkenin yerli işçilere göre daha düşük ücret düzeyi üzerinden çalışmaya hazır olduklarını göstermiştir. Akpınar çalışmasında, Türkiye'de çalışan ve çalışma potansiyeline sahip kaçak göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasına olan etkilerini; kayıt dışılığı artırdığı, ücretlerde işverenler lehine bir avantaj oluşturduğu, göçmenlerin ucuz yedek işgücü oluşturduğu şeklinde sıralamaktadır (Akpınar, 2009: 93-95).

Yabancı kaçak işçiliğinin önlenememesinde, devlet kurumlarının denetleme eksikliği ve yetersiz cezai müeyyideler gibi öne çıkan ortak görüşler bulunmaktadır. Güvencesiz, tehlikeli, ağır, düşük ücretli işlerde ağırlıklı olarak yabancı işçilerin çalıştığı ve bu tür işlerden yerli işgücünün kaçındığı genel

geçer bir durumdur (Demir, 2016: 76). İşgücü piyasası ve ülke ekonomileri üzerinde ciddi olumsuzluklara yol açabilecek sorunların giderilmesinde yabancılara sağlanan çalışma izninin önemli katkısı bulunmaktadır.

Bu bakımdan meslek ve eğitim durumları, işgücünün niteliğini ve işgücü piyasasında yer alabilme durumlarını doğrudan etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatında yasal olarak yer alabilmek için çalışma iznine sahip olmak kişiye iş sözleşmesinin getirmiş olduğu güvencenin sağladığı asgari imkanlar setini sunmaktadır. Özellikle son dönemde GKS Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasında giderek daha fazla yer aldıkları göz önüne alındığında çalışma izni alan kişilerin sayısında artış gözlemlenmektedir. Çalışma izni ile çalışan Suriyelilerin sayılarının 2016 yılında yürürlüğe giren GKSYÇİDY sonrasında giderek arttığına şahit olunmaktadır. Çalışma izinli Suriyeli işgücünün işgücü piyasasında mesleki bilgi ve nitelikleri bağlamında uygun işlere yerleştirilmesi işgücü piyasasındaki sağlıklı işleyiş ve düzenlemeler için kayda değer öneme sahiptir.

Yaşanan kitlesel göç sonrasında Türkiye'nin bütün şehirlerinde kendilerine yaşam olanağı bulan GKS Suriyeliler maddi kazanç sağlamak üzere çalışarak veya iş kurmak gibi girişimlerle ekonomik ilişkilerini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Türkiye genelindeki birçok il ve bölgede, kurdukları şirket ve ticaret ağları sayesinde Suriyelilerin ekonomik dayanışma araçlarını hızla geliştirdiğinden bahsedilebilir.

Sosyal dayanışma sadece işgücü piyasasında da değil aynı zamanda ekonomik girişim alanlarının oluşmasını da biçimlendirmektedir. Türkiye'de yaşayan yaklaşık 3,7 milyon Suriyelinin tüketim alışkanlıklarının Suriye menşeili ürünlerin tedarik edilmek suretiyle devam ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye'deki GKS Suriyeli girişimciler başta gıda olmak üzere birçok tüketim malzemelerinin ticaretini yapmakta ve Suriyelilerin kültürel alışkanlıklarının devamını sağlamaktadır.

Sosyal ağlar ve dayanışma grupları, göçmenler arasında istihdam olanaklarını artıran ve daha uygun çalışma şartlarına sahip olunması yolunda etkin olan mekanizmalardır. Fakat her göç eden istihdam olanaklarını geliştirme adına aynı seviyede sosyal ağa sahip olamamaktadır.

Türk Kızılay'ın 2019 yılında yapmış olduğu "Ankara'da Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik İşgücü Piyasası Araştırması" isimli araştırmasının birtakım sonuçları dikkat çekicidir. Özellikle Suriyeli işverenlere ait işyerlerinde çalışan Suriyelilerin çoğunun ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırıldığı görülmektedir. Ayrıca buralarda ücret karşılığı olarak çalıştırılanların tamamı Suriye uyruklulardan oluşmaktadır. Araştırmanın bir diğer önemli sonucu ise Suriyeli bir işletmede çalışan Suriyeli işçilerin elde ettiği gelir, Türk işletmelerde çalışan Suriyelilerin elde ettiği gelirden daha az olmasıdır. Araştırmaya katılan Suriyelilerin genelinde, Türkiye'deki çalışma sürelerinin uzun ve çalışma koşullarının Suriye'ye oranla daha zor olduğu konusunda bir değerlendirmenin olduğu dikkat çekmektedir (Kızılay, 2019: 15). Sonuç olarak yaşanan Suriye göçü sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin ne şekilde etkilendiği pek çok araştırmacı tarafından etraflı bir şekilde incelenmiş ve ortak sorun alanları ortaya konulmuştur. Bunların başında kayıt dışılık olgusu gelmektedir. Vergi kaybı, istihdam sorunları gibi çalışma hayatındaki sorun sarmalları ekonomik maliyetler üretmektedir. Diğer taraftan ekonomik aktivitenin artmasıyla birlikte işsizliği azaltıcı yeni istihdam alanları, girişimcilik ve dış ticaret şeklin-

de ekonomik fırsat ve ilerlemelere de sahne olabilmektedir. Bu alanda yapılan araştırmaların ortak noktası ise, Türkiye'de ekonomi yönetimi bakımından merkezi ve sistematik analizlerin eksikliğine işaret ediyor olmalarıdır. Ekonomi politikalarının içerisinde göç sonrası süreçlerde yaşanan değişimleri net bir şekilde ele alıp sağlıklı göç yönetimine paralel ekonomik tedbirlerin gerekliliği açık bir şekilde hissedilmektedir.

KAYNAKLAR

Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, (Üçüncü Baskı: Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Akalın, A. (2015). Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20.Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Edt.), Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde (s. 89-107), (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akgündüz, Y. E., Hassink W., ve Berg M. V. D., (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey, IZA Discussion Paper No: 8841.

Akpınar, T. (2009). Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bloch, A., Galvin, T., ve Harrell-Bond, B. (2000). Refugee Women In Europe: Some Aspects Of The Legal and Policy Dimensions. International Migration, 38(2), 69-190.

Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration, International Migration Review, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's (Autumn, 1989), 23(3), 457-485.

Borjas, G. J., (2015). Çalışma Ekonomisi. (Çev. Çağatay Edgücan Şahin, Kerem Gökten ve Ümit Akçay). Bursa: Dora Yayıncılık.

Bulic, K., ve Dongieux, H., (1999). Meaningful and Satisfactory Work As A Pathway To Integration: Bosnian Refugees In The West. Revija Za Sociologiju, 30(1-2), 99-116.

Castles, S., ve Miller, M. J., (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castles S., (2010), Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective, Journal of Ethnic and Migration Studies, 36(10), 1565-1586.

Çalım, S., Kavlak, O., ve Sevil Ü., (2012). Evrensel bir sorun: göç eden kadınların sağlığı ve sağlık hizmetlerinde yaşanan dil engeli, Sağlık ve Toplum Dergisi, 2, 11-19.

Demir, M. (2016). Türkiye'de Yabancıların Sosyal Güvenliği, Sosyal Güvenlik Dergisi, 6(1), 70-93.

Erdoğan, M. M., (2020). Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, (Yönetici Özeti), Ankara: Orion Kitabevi.

Faist, T., (2003). Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar. (Çev. Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Giddens, A. (2013). Sosyoloji, (Birinci Baskı). (Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Hagen-Zanker, Jessica. (2008). Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature. Working Paper, Maastricht University-Maastricht Graduate School of Governance.

Harris, J.R., ve Todaro, M.P. (1970). Migration, Unemployment And Development: A Two-Sector Analysis. The American Economic Review, 60(1), 126-142.

IOM. (2011). International Migration Office, International Migration Law No: 25 - Glossary on Migration, Richard Perruchoud and Jillyanne Redpath-Cross, (Edt.), No: 25. (Second Edition).

IOM. (2019). International Migration Office, International Migration Law No: 34 - Glossary on Migration, Alice Sironi, Céline Bauloz and Milen Emmanuel, (Edt.), No: 34. (Third Edition).

İçduygu, A. (2003). Irregular Migration in Turkey. Genova: IOM Publications.

Karpat, K. H. (2003). Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm. (Çev. Abdülkerim Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kızılay. (2019). Ankara'da Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik İşgücü Piyasası Araştırması, Mart 2019, (Araştırma Ekibi: Recep Varçın, İlkay Savcı, Bülent Gülçubuk, Metin Pişkin). Ankara.

Martin, S. (1999). Economic Integration of Immigrants, Transatlantic Learning Community, Migration Workgroup Discussion Paper.

Modood, T., (2014). Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı. (Çev. İsmail Yılmaz). Ankara: Phoenix Yayınları.

Sjaastad, L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. Journal of Political Economy, (Oct.), 70(5), 80-93.

Todaro, M. P. (1969). A Model of Labor Migration and Urban Unemploymnt in Less Developed Countries. The American Economic Review, 59(1), 138-148.

Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yeşil, İ. (2017). İnsani Krizlerde AFAD Yetki ve Sorumluluğunda: Geçici Barınma Merkezlerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği, Coşkun Taştan, Ayşe Çolpan Kavuncu. (Edt.), Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar içinde (s. 35-46), Polis Akademisi Yayınları, Ankara.

Turner, J. H., ve Bonacich, E. (1980). Toward a Composite Theory of Middleman Minorities. Ethnicity, 7, 138-159.

İnternet: Piore, J. M. (1979). Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies, Cambridge University Press, (Online Publication Date: October 2009), https://doi.org/10.1017/CBO9780511572210 (Erişim Tarihi: 14.06.2022)

İnternet: Piore, J. M., (1972). Notes For A Theory Of Labor Market Stratification, MIT libraries, Number.4, https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/64001/notesfortheoryof00pior.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

İnternet: ORSAM. (2015). Ortadoğu Stratejik Araştırmaları Merkezi, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Rapor No: 195, https://orsam.org.tr//d_hbanaliz/201518_rapor195tur.pdf, (Erişim Tarihi: 16.06.2022).

Dr. Abdullah ERBOĞA
Güvenlik Uzmanı

GÖÇ VE GÜVENLİK

Yazılı ve görsel medyadan ve keza günlük hayatlarımızdan şahit olduğumuz üzere göç meselesi artık apaçık bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Dünyanın çeşitli coğrafyalarında savaş, kıtlık ve istikrarsızlık gibi çevresel şartlar veya daha iyi bir dünyada var olma amacıyla alınan bireysel kararlar sonucunda veya olumlu/olumsuz yönleriyle küreselleşmenin insan hareketliliğini azami düzeye çıkarması gibi sebeplerin bir sonucu olarak milyonlarca sığınmacının ortaya çıktığı bir dünya ile karşı karşıyayız.[1] Her ne kadar Covid-19 pandemisi insan mobilizasyonunu büyük oranda kısıtlasa da dünyanın çeşitli coğrafyalarında ortaya çıkan gerilimler göç hareketliliğinin devam etmesine neden olmuştur.

Uluslararası göç küreselleşmeyle birlikte bir taraftan sınır güvenliği bağlamında devletlerin egemenlikleri ile ulusal kimliklerine yönelik bir tehdit olarak değerlendirirken, diğer taraftan işgücü potansiyeli olması ve güç kapasitesine katkısı sebebiyle güç dengesini ve uluslararası sistem içerisindeki çatışmanın doğasını etkileyen bir olgu olarak görülmüştür.[2] Gelişmiş ekonomilere sahip olan ülkeler işgücü ihtiyacı sebebiyle uzun prosedürler sonrasında vasıflı/nitelikli göçmenlere yeşil ışık yakarken, düzensiz ve vasıfsız göçmenlerin hareketliliğini ise kendi güvenlik ve refahına tehdit olarak değerlendirmektedir.[3]

Ülkelerin iç siyasetindeki en hararetli konuların başında göç meselesi gelmektedir. Uluslararası sistemde yaşanan dalgalanmalar göç hareketliliğini doğrudan etkilemiştir.[4] Soğuk Savaşın sona ermesi, 11 Eylül, Arap İsyanları ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi kritik sistemik ve bölgesel kırılmalar güvenlik tartışmaları bağlamında göç meselesini küresel siyasetin gündeminde üst sıralara taşımıştır. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tartışmaları geleneksel devlet odaklı ve askeri merkezli yaklaşımlardan uzaklaşmaya ve insani endişeler başta olmak üzere yeni güvenlik değerlendirmelerini ortaya çıkmıştır. Ancak 2010'lu yıllardan itibaren tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi güvenlik çalışmaları yeniden askeri öncelikleri olan ve konvansiyonel devlet yaklaşımına geri dönmeye başlamıştır. Göç ve mülteci meseleleri bugün birçok devlet ve hükümet liderlerinin ikili görüşmelerinde müzakere ettiği ana başlıklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bugün birçok devletin ulusal güvenlik tehdidi

1 William Walters, "Migration and Security", J. Peter Burgess (Ed.), The Routledge Handbook of New Security Studies, New York: Routledge, 2010, ss. 217-228.

2 Fiona B. Adamson, "International Migration in a Globalizing World: Assessing Impacts on National Security", içinde Jonathan Kirshner (Ed.), Globalization and National Security, New York: Routledge, 2006, ss. 35-75; Fiona B. Adamson, "Crossing Borders: International Migration and National Security", International Security , Vol. 31, No. 1, Summer 2006, ss. 165- 199.

3 Konrad Kalicki, "Fearful states: the migration-security nexus in Northeast Asia", The Pacific Review, Vol. 35, No. 1, 2022, s. 62.

4 Valeria Bello, International Migratıon and International Security: Why Prejudice Is a Global Security Threat, New York: Routledge, 2017, ss. 11- 31.

sıralamasında düzensiz göçmen ve mülteci meselesi ilk sıralarda yer almaktadır. Teknolojik gelişmeye rağmen devletler ulusal sınırlarını korumak konusunda hala sorun yaşarken, sınır güvenliğini sağlamak için bir taraftan insan hayatını hiçe sayan tedbirler ve şiddet kullanımından çekinmeyen bir davranış sergilemektedirler. Dolayısıyla göç ve mülteci meselesi bir tehdit olarak devam ettiği müddetçe de siyaset alanını içerisinde sıcak bir gündem olmaya devam edecektir.

Birleşmiş Milletler (2020) verilerine göre uluslararası göçmen sayısı 281 milyon ulaşmış durumdadır. En fazla uluslararası göç alan bölge 87 milyon ile Kıta Avrupası olurken onu 59 milyonluk göç ile Kuzey Amerika izlemektedir.[5] BM Mülteci örgütüne göre ise 2021 yılı itibariyle ülkelerinden zorla çıkmak zorunda kalan veya ülkesini çeşitli krizlerden dolayı terk etmek durumunda olan mülteci sayısı ise 89,3 milyon (Bu rakamın 53,2 milyonu ülke içerisinde yerinden edilmiş insanlar, 27,1 milyonu mülteci ve 4,6 milyonu sığınmacı olarak belirtilmektedir) civarındadır. Rapora göre dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke ise 3,8 milyon ile Türkiye'dir.[6] Ancak rapordaki ifadenin aksine burada önemle belirtmek gerekir ki Türkiye özellikle Suriye'den gelenleri 'geçici koruma' hukuki statüsü kapsamında değerlendirmektedir. Buna göre Göç İdaresi Başkanlığı Temmuz 2022 itibariyle Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısını 3.650.601 olarak belirtmektedir.[7] Dolayısıyla yükümlülükleri göz önünde tutarak ülkelerin farklı hukuki statü (mülteci, göçmen, sığınmacı, geçici koruma vd.) yaklaşımları olduğunu da belirtmek gerekir.

Uluslararası göç meselesi artık daha kompleks ve içinden çıkılmaz bir aşamaya doğru yol almaktadır. Gelişmiş ülkelerin göç sorununa yönelik gözlerini kapatması ve bu sorunu sürekli başkalarının

5 UN International Migration Stock

6 UNHCR, The UN Refugee Agency Global Trends Report 2021

7 Göç İdaresi Başkanlığı, https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

sırtına yükleyerek sorumluluk üstlenmekten kaçınmaya çalışan politikaları daha fazla ölüm ve dram olarak kendisini tekrar etmektedir. Dünyanın zengin bölgeleri ile az gelişmiş bölgeleri arasındaki uçurum arttıkça göç olaylarının daha fazla ivme kazandığı, savaşların ve gerilimlerin sürdüğü istikrarsızlık alanlarının bir düzene kavuşmaması sebebiyle de göçmen sayısının giderek yükseldiğini söylemek mümkündür. Bugün itibariyle birçok devlet için göç meselesi ciddi bir ulusal güvenlik sorunu olarak belirmektedir. Bu sadece göçmenlerin hedef ülke olarak belirlediği devletler için değil bilakis göç yolu üzerindeki transit devletler için bile ciddi bir güvenlik problemi teşkil etmektedir. Dolayısıyla 21. Yüzyılın bir gerçeği olarak göç sorunu devletlerin ulusal güvenlikleri açısından konvansiyonel tehditler kadar büyük bir tehlike arz etmektedir.

Son dönemde göç tartışmalarında milliyetçiliğin ve popülizmin yükselişi, aşırı sağ siyasetçilerin göçmen karşıtı politikaları ve göçün jeopolitik mücadeledeki konumu gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Farklı versiyonlarıyla popülizm geniş kitlelerde karşılık bulan ve siyasetin hâkim dili olmaya başlayan bir görünüm kazanmaktadır. Liderler ve hükümetler popülist eğilimler sergiledikçe ve özellikle milliyetçilik zeminine oturdukça siyasetin öncelikleri değişmekte ve göç sorunu bu siyasetin tam göbeğine oturmaktadır.8 Trump dönemi ABD'nin göç ve göçmen karşıtı politikaları (sınıra duvar örmek v.d.) tam olarak bu popülist siyasetin somutlaşmış hali olarak burada ifade edilebilir. Bununla birlikte başta Kıta Avrupası olmak üzere aşırı-sağ siyasi hareketlerin göç meselesini ciddi bir siyasi ajanda olarak gündemde tuttukları ve bu yaklaşımın Avrupa'daki seçmen davranışlarında etkili olduğu söylenebilir.[9] Avrupa siyasetinde sıkça görmeye alıştığımız ve giderek tüm dünyada yayılmaya başlayan göç/göçmen karşıtı hareketlerin toplumsal karşılık bulmaya başladıkları görülmektedir.[10] Aşırı-sağ siyaset göçmenlerin/mültecilerin meydana getirdikleri siyasi, ekonomik, sosyal ve toplumsal problemlerin ülkenin refahına, istikrarına ve en önemlisi

Liderler ve hükümetler popülist eğilimler sergiledikçe ve özellikle milliyetçilik zeminine oturdukça siyasetin öncelikleri değişmekte ve göç sorunu bu siyasetin tam göbeğine oturmaktadır.

8 Rada Iveković, Migration, New Nationalisms and Populism: An Epistemological Perspective on the Closure of Rich Countries, New York: Birkbeck Law Press, 2022.

9 Kai Arzheimer, "Explaining Electoral Support for the Radical Right", içinde Jens Rydgren, (Ed.), The Oxford Handbook of the Radical Right, Oxford University Press, 2018, ss. 143–165.

10 James Dennison and Andrew Geddes, "A Rising Tide? The Salience of Immigration and the Rise of Anti-Immigration Political Parties in Western Europe", The Political Quarterly, Vol. 90, Issue. 1, January-March 2019, ss. 107-116.

de ulus kimliğine yönelik tehdidin ana kaynağı olarak işaret eden ve yabancı karşıtlığını kışkırtan bir tutum sergilemektedirler.

Göç tartışmaları elbette jeopolitik hesaplamalardan bağımsız düşünülemez. Zira bazen düzensiz göçmenler devletlerin elinde kullanışlı bir araç olarak dahi kullanılmaktadır. Devletler kimi zaman rakip olarak gördükleri aktörlerin güç kapasitesinin zayıflaması ve güvenlik açıklarının artması için göçmen hareketliliğinden faydalanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin sınır komşularında bu tarz eğilimlere fazlasıyla şahit olunmuştur. Örneğin Suriye ve Ukrayna'daki savaş ortamı mülteci ve göç hareketliliğini artırırken, çevre coğrafyalarında bulunan ülkelerin güvenlik endişelerini de beraberinde yükseltmiştir. Türkiye uzun yıllardır mülteci ve göç sorunu ile yüzleşirken Avrupalı devletlerin düzensiz göç ve mülteci konularında kötü bir sınav verdiğini söylemek mümkündür. Özellikle Suriye krizini Türkiye'nin sırtına bırakarak en az maliyetle kendisini kenarda tutmaya çalışan Avrupa Birliği ülkeleri, Ukrayna savaşının meydana getirdiği göç dalgasından ise kendisini uzak tutamamıştır. Elbette Ukrayna'dan başlayan göç dalgası sonrasında Kıta Avrupa'sının kriz ve çatışma bölgelerine dair güvenlik anlayışları değişmeye başlamış ve pasif güvenlik ve dış politikanın sonuçlarıyla doğrudan karşılaşmak durumunda kalmıştır. Ukrayna'dan başlayan göç ile birlikte güvenlik risklerinin artması ve Rusya tehdidinin yükselişe geçmesi karşısında panik durumuna geçen AB ülkelerinin yeni sınır güvenliği ve göç politikasına yöneleceği aşikârdır. Ancak AB'nin başta Türkiye'yi dışarda tutan güvenlik yaklaşımı ve sınır güvenliğini Ege'ye hapsetmeye çalışan perspektifi devam ettiği müddetçe bu tedbirlerin tali kalacağı ifade etmek gerekmektedir. Oysaki Ukrayna ve Suriye'deki istikrarsızlığın sürmesi ve Kiev ile Ankara'nın ulusal güvenlik endişelerinin görmezden gelinmesi başlı başına AB'nin son dönemdeki en büyük stratejik hesap hatası olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl ki AB'nin önemli güçleri Türkiye'nin Kırım'ın ilhakına karşı çıkarken ve Suriye'de rejim ile PKK'nın adımlarını engellemeye çalışırken sessiz kaldılar ve güçlü destek vermedilerse, bugün de mülteci ve göç sorununun kısa vadeli bir mesele olarak değerlendirmektedirler. Halbuki Kıta Avrupa'sının göç kaynaklı muhtemel problemleri için henüz yolun başında olunduğu ve Avrupa'daki aşırı sağ yükselişiyle birlikte önümüzdeki dönemde mülteci ve göç meselesinin Avrupa siyasetinin en temel başlığı olacağını söylemek mümkündür.

Ukrayna'dan başlayan göç ile birlikte güvenlik risklerinin artması ve Rusya tehdidinin yükselişe geçmesi karşısında panik durumuna geçen AB ülkelerinin yeni sınır güvenliği ve göç politikasına yöneleceği aşikârdır.

Bugün itibariyle mülteci/sığınmacı ve göç sorunu sadece herhangi bir ülkenin tek başına çözeceği ve kendi sınırlarını muhafaza altına alarak göç tehdidinden ülkeyi koruyacağı bir konu olmaktan çıkmıştır. Devletler ulusal güvenliklerine yönelik bu tehditle mücadele etmek istiyorlarsa mutlaka işbirliklerini arttırmayı ve birbirlerinin ulusal güvenlik tehditlerine karşı hassas davranmayı gerektirir. Aksi takdirde terör ve göç gibi sorunların kapalı ve sınırlı bir alanda kalması günümüz dünyasında mümkün değildir ve kaçınılmaz olarak bu tehditler ile bir şekilde yüzleşilmesi muhakkaktır. Bununla birlikte göç konusunda devletlerin eşgüdüm içerisinde olmaması ve göç yaklaşımlarında son dönemde yaşanan sert ve şiddet kullanımına yönelik davranışları sebebiyle çok acı tablolar ortaya çıkmaktadır. Yunanistan'ın Ege denizinde ve kara sınırları boyunca düzensiz göçmenlere yönelik aşırı şiddet içeren tutumunun neden olduğu ölümler ve 24 Haziran'da Fas-İspanya sınırında meydana gelen elim hadise sonrası düzensiz göç meselesi tekrar dünya gündemine oturmuş durumdadır. [11]Uluslararası medyada geniş yankı uyandıran ve resmi açıklamaya göre toplu bir şekilde sınırı aşmaya çalışan 23 göçmenin öldüğü bu hadise sonrasında göçmenlere yönelik şiddetin sorgulanmaya başladığı görülmektedir.

Uluslararası sistemdeki belirsizliklerin artması ve devletlerin bu belirsizlikten doğan güvenlik kaygılarının yükselişe geçmesine paralel olarak göç sorununun farklı coğrafyalarda sık sık gündeme geleceği aşikârdır. Günümüzde güvenlik tehditlerinin konvansiyonel alandan çok daha geniş bir muhtevaya sahip olması ve iklim değişikliği gibi etkenlerin dahi göç meselesinde rol oynaması göç ve güvenlik ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların genişlemesini beraberinde getirecektir. Bu sebeple tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de göç tartışmalarının daha sık bir şekilde gündemde olması kaçınılmazdır.

11 "Fas-İspanya sınırının kanayan yarası 'düzensiz göç' Melilla baskınıyla yeniden gündemde", Anadolu Ajansı, 30 Haziran 2022; Mümin Altaş, "MSB düzensiz göçmenlerin Ege Denizi'nde Yunanistan tarafından geri itilişinin görüntülerini paylaştı", Anadolu Ajansı, 17 Temmuz 2022.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk ÇEÇEN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi

GÖÇE KARŞI **IRKÇI YAKLAŞIMLAR**

Göç neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İster mikro düzeyde olsun ister minimal topluluklar ya da kavimler gibi makro düzeyde olsun insanoğlu varlığını sürdürebilmek adına sürekli hareket halinde olagelmiştir. Aslında bu durum bir yerde gelişen teknoloji ve ortaya konan pratiklerin yayılımını hızlandırmıştır. Böylece insanlık medeniyetinin şu anki halini almasının en büyük katalizörlerinden biri olmuştur.

Tarihsel süreçte, devlet olgusu ile beraber, gittikçe zor bir hal alan göç, özellikle imparatorlukların tarih sahnesinden çekilerek yerlerini ulus devletlere bırakmasıyla beraber tamamen kontrol altına alınmış bir sürece dönüşmüştür. İmparatorluklar ya da feodal devletlerden farklı olarak ulus devletler eğitim ve medya gibi ideolojik aygıtlarla Benedict Anderson'ın tabiriyle toplumdaki bireyleri hayali bir cemaatin üyesi haline getirmiş ve ulus ülküsü üzerinden dönüştürmüştür. Bu hususta göç en temelinde bir ulustan farklı olan bir kimliği beraberinde getirdiği için bilinmeyen, öteki, yabancı ve tehlike olarak algılanır.

Ulus devletlerin göçü kontrol etmesinin üzerinde düşünüldüğünde, bu durum mutlak sınırlama olarak anlaşılmamalıdır. Ya da kontrol kavramını, göçün kontrol edilmesinden ziyade popülasyonun kontrol edilmesi olarak anlamak çok daha doğru olabilir. Bu hususu Foucault'un biyo iktidar kavramıyla ele almak önem kazanır. Foucault[1] biyo iktidarı insanın temel biyolojisinden kaynaklı olguların (doğum, ölüm, sağlık, beklenen yaşam süresi vb.) iktidarın politik stratejinin objesi olması durumu olarak açıklar. Apatinga[2], modern hükümetlerin hızla artan göçmen popülasyonunu kontrol etmek için göç karşıtı politikaları, sınır kontrolleri vb. önlemleri almasını da biyo politikanın bir örneği olarak görmektedir. Ona göre hükümetler, uluslarının biyolojik varlığına ve refahına yönelik herhangi bir potansiyel tehdidi ortadan kaldırmak için bu önlemleri geliştirmiştir. İlginç bir şekilde yine aynı ülkeler (Fransa, İngiltere, Almanya vb.) özellikle 2. Dünya savaşından sonra yeniden yapılanabilmek adına ciddi bir yabancı işçi ihtiyacı duydular. Ancak çıkarları doğrultusunda, farklı kültürlerden insanları işçi olarak çalıştıran bu ülkeler, göç artık bir sosyal bir problem olarak algılanmaya başladığında yabancılara yönelik tolerans eşiği diye bir kavram ve sonrasında da medeniyetler çatışması tezi üzerinden3 farklı kültürleri ötekileştirme yolunu seçtiler. Ancak Batı'daki liberal mantığında etkisiyle bu ötekileş-

1 Michel Foucault. Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78. Springer, 2007.

2 Gervin Ane Apatinga, "Biopower and Immigration": A Biopolitical Perspective on Anti-Migration Policies." Research on Humanities and Social Sciences 7, no. 20 (2017): 38-45.

3 Roxanne Lynn Doty. Anti-Immigrantism in Western Democracies: Statecraft, Desire and the Politics of Exclusion. Routledge, 2003.

tirmenin aleni bir şekilde vuku bulması pek olası değildi. Bu yüzden ayrımcılığın gerçekleştirilebilmesi adına yeni bir bakış açısı ve anlatıya ihtiyaç duydular.

Biyolojik Irkçılığın Terkedilmesi ve Yeni Irkçılık

Bahsedilen Biz-Öteki durumunu anlamak için açık bir biyolojik ırkçılık dönemi yaşamış ve Holocoust gibi felaketleri insanlığa yaşatmış olan Batı'nın geçirdiği değişimleri de anlamak gerekir. Çoğu düşünür biyolojik ırkçılığın yerini başka formda bir yapıya bıraktığı kanaatindedir. Krzyzanowski ve Wodak4 bu durumu yeni ırkçılık ya da yeni faşizm olarak adlandırır. Yeni ırkçılık, ırkçılığın eski türlerinden farklıdır çünkü aleni bir şekilde radikal ifadelerle ortaya konmaz. Bunun yerine, meşrulaştırmalar genel olarak işlerin korunması, refah seviyesinin yok olması ya da kültürel uyuşmazlıklar gibi endişeleri içerir. Yeni ırkçılık, etnomerkezcilik, erkek şovenliği ve rutinleşmiş hatta çoğu zaman bilinçsizce sahip olunan ön yargılardan oluşan yabancı düşmanlığından faydalanır. Bu nedenlerden ötürü yeni ırkçılık (ya da yeni faşizm) 'bağdaştırıcı' olarak nitelendirilebilir, çünkü bu anlayış, bazen birbiriyle çakışabilen, ırkçı, faşist ve yabancı düşmanı inanç ve basmakalıp pek çok düşüncenin karışımından oluşmaktadır. Bu yüzden, yeni ırkçılık renk ayrımı ya da spesifik bir örnekle apartheid gibi bir dışlama sistemi gibi durumlara ihtiyaç duymazken, "Biz"im zaruri değerlerimiz ve aşağı olan "Ötekiler" ya da "Onlar" arasındaki farklılıklar üzerine inşa edilmiş üstü kapalı bir retoriğe ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde açık bir şekilde bir topluluğu aşağılayanlar, ayıran ve toplumdan dışlayan yapılar genellikle çok dikkat çekmekte ve kendileri toplumdan dışlanmaktadır. Bu yüzden açık ayrımcı pratiklerden ziyade kodlanmış dil çok daha kullanışlı bir silah haline dönüşmüştür. Kodlanmış pratikler açık bir şekilde bir topluluğu suçlamak, ayrıştırmak,

4 Michał Krzyżanowski ve Ruth Wodak. The Politics of Exclusion: Debating Migration in Austria. Routledge, 2017.

genellemek ya da nefret söylemi uygulamak yerine bunları ima edecek şekilde örtük bir söylem içeren yapıdadır. Bu söylem biçimini kullanan kişiler öncelikle ırkçı olarak tanımlanmaktan korktuklarından, bir anlamda bu tehlikeye karşı önlem almaktadırlar. Amerika örneğinde "benim de siyahi arkadaşlarım var ama" ile başlayan cümleler genellikle kodlanmış ırkçı pratiklerin sunumunu içerir. Avrupa'da şiddet içeren bir eylemin içinde bulunan ve Müslüman çoğunluklu bir ülkeden gelen bir göçmene yönelik bir haber yapan bir gazeteci tüm Müslümanların bu potansiyele sahip olduğunu düşünebilir ancak haberini bu şekilde kurgularsa sıkıntı yaşayacağını bileceği için mesajını "Müslüman mülteciden korkunç saldırı" şeklinde kodlanmış olarak verir. Gazetecinin haberinde eğer tüm Müslümanları ötekileştiren bir ifade kullansaydı bu açık ayrımcı bir pratik olurdu. Gazeteci "Müslüman mülteciden korkunç saldırı" şeklindeki çerçevelemesiyle genelleştirme yapmamış ancak saldırganın Müslüman olmasını vurgulayarak kodlanmış, örtük ve gizli olarak adlandırılabilecek bir ırkçı pratik içine girmiştir. Bununla beraber sosyal medyanın kontrol edilmesi zor yapısından ötürü kodlanmış ayrımcı pratikler, sosyal medyada yerini açık ayrımcı pratiklere bırakabilmektedir. Bu noktada popüler bir Twitter hesabının "Suriyeli mültecinin hırsızlık görüntüleri" şeklinde bir video Retweet'lerken "bunların biri de hırsız olmasa dişimi kırarım" şeklinde tüm topluluğu genelleyen açık ayrımcı bir ifadeye vermesi örnek olarak verilebilir.

Kodlanmış pratikler açık bir şekilde bir topluluğu suçlamak, ayrıştırmak, genellemek ya da nefret söylemi uygulamak yerine bunları ima edecek şekilde örtük bir söylem içeren yapıdadır.

Irklaştırma ve Genelleme

Batı'da farklı etnisite, mezhep ve kültürden gelen göçmenler, özellikle Müslüman kimliği altında bir potada eritildiklerinde ırklaştırma sürecinin bir parçası olurlar. Bu yeni tip ırklaştırmada farklı inanç, medeniyet ve kültürel pratikler ön plana çıkar. Müslüman birlikteliği ve benzerliğine vurgu yapan bu yeni süreçte, aslında birbirinden farklı adet, pratik ve söylemlere sahip olan etnisiteler, mezhepler ve kültürler tek tipleştirip tek bir Öteki'ye dönüştürülme gayretindedir. Burada önemli olan ırklaştırma ya da İslamofobi gibi kavramlar değil toplumda bir olarak görülen toplulukların toptan bir anlayışla bir Öteki olarak temsil edilmesi ve günah keçisine dönüştürülmeleridir. Bu ötekileştirmenin nedenlerinden biri de göçmenlerin kendi işlerini aldığını ve kendi vergileriyle onlara imkânlar tanındığını, kültürel olarak farklı ve güvenlik

tehdidi olduklarını düşünen vatandaşlara yönelik politikalar üreten partilerin, başka bir deyişle aşırı sağ partilerin Avrupa'da yükselmesidir. Batı'da özellikle Avrupa'da bilimsel araştırmalara göre varlığından en fazla rahatsız olunan göçmenler Müslüman çoğunluklu ülkelerden gelenler ve beyaz olmayanlardır ve bu durum 10 Avrupa ülkesinde 10 bin kişiyle yapılan ve "çoğunluklu olarak Müslüman olan ülkelerden gelebilecek tüm göçler engellenmeli" cevabının yüzde 55 ile desteklendiği bir araştırmayla ortaya konmuştur[5]. Başka bir çalışma güncel Ukrayna krizinde de görüldüğü gibi göçmenler Müslüman olunca konulan bariyerlerin Hristiyanlara açılabildiğini göstermiştir[6]. Aynı zamanda Avrupa'da artan Müslüman varlığının, kıtada aşırı sağ politikanın yükselişinde büyük bir etkisi olduğu birçok çalışma tarafından öne sürülmüştür. Örneğin, Coffé ve diğerlerinin[7] bulgularına göre, Belçikalı aşırı sağ parti, Vlaams Blok'un seçim başarısı ile Müslüman (Türk ve Mağripli) vatandaşların varlığı arasında keskin paralellikler bulunmaktadır. Müslümanların Avrupa'ya göçmen olarak gelmesi noktasında daha fazla muhalefet olduğuna dair iddia, aşırı sağ partilerin politikalarında zuhur etmektedir. Çünkü onlar Müslümanları Avrupa kimliğine bir tehdit olarak görmektedir (İsveç örneği için Rydgren ve Ruth'a[8] bakınız).

Aşırı Sağ Söylemlerin Akışkanlığı

Aşırı sağ partilerin söylem ve eylem pratiklerinin ana akım partilere sirayet etmesi belki de bu durumun en ürkütücü taraflarından biridir[9]. Gelecek adına endişelenilmesi gereken bir başka fenomen ise bu söylemlerin akışkan bir hal alarak Batı dışı toplumlara da sirayet etmesidir. Öncelikle Türk devleti ve milletinin sığınmacılara karşı olan sorumluluklarını dini, dili, ırkı, mezhebi ve rengi fark etmeksizin fazlasıyla yerine getirdiğini ve hala getirmekte olduğunu söylemek bir zarurettir. Sığınmacı konusunu insan hakları perspektifinden ele alan Türkiye bu konuda çok yalnız bırakılmış ve bu yalnızlığın da getirdiği maddi yükler ve toplumsal sıkıntılar zamanla ülkede sığınmacılara karşı olan reaksiyonların boyutunu ve sıklığını artırmıştır. Başlarda insanlık dramı olarak kamuoyunda genel olarak kabul gören konu zamanla bir kutuplaşma aracı olarak kullanılmaya başlanmış ve sığınmacılar ekonomik, kültürel ve güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlanmıştır.

Aynı zamanda Batı'da göçmenlere yönelik ırkçı ve ayrımcı söylemler ve söylem tipleri de Türkiye'ye akışkan bir şekilde sirayet etmiştir. Bu durum yine Batı'daki gibi ırkçılıktan ziyade yeni ırkçılığın argümanlarıyla geliştirilmiştir. Eş deyişle Balibar'ın[10] ortaya koyduğu gibi problem sığınmacıların salt

5 Matthew Goodwin, Thomas Raines, and David Cutts. "What do Europeans think about Muslim immigration." Chatham House, 2017

6 Kirk Bansak, Jens Hainmueller, & Dominik Hangartner. "How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers." Science 354, no. 6309, 217-222. 2016

7 Hilde Coffé, Bruno Heyndels, and Jan Vermeir. "Fertile grounds for extreme right-wing parties: Explaining the Vlaams Blok's electoral success." Electoral Studies 26, no. 1 (2007): 142-155

8 Jens Rydgren & Patrick Ruth. "Voting for the radical right in Swedish municipalities: social marginality and ethnic competition?." Scandinavian Political Studies 34, no. 3 202-225. 2011.

9 Ahmet Faruk Çeçen. İslamofobi ve Sosyal Medyada Nefret Söylemi: Batı'da Aşırı Sağın Ana Akım Siyasete Tahakkümü, Literatürk Yayınları, 2021

10 Etienne Balibar. "Is there a 'neo-racism'?." Race and racialization: Essential readings 83, 2007

Arap ya da siyah olmasından ziyade "keş", "suçlu", "mütecaviz" vb. (olarak) "Arap" ya da "Siyah" olmalarıdır. Bunlara ek olarak ister kasıtlı ister kasıtsız olsun sığınmacılara karşı olan yanlış algılar da ırkçı söylemleri beslemektedir. Tutar[11] Türkiye'de geçici koruma sağlanan Suriyelilere yönelik yardımların boyutunun abartılması, sınavsız erişim hakları ve vergi muafiyetleri iddiaları gibi yaygın kanaat ve önyargı niteliğinde birçok yanlış algı olduğunu söyler. Bunlar gibi çarpıtma, dezenformasyon ve mezenformasyon kaynaklı toplumsal sorunlar ırkçı söylemleri besleyebilmektedir. Türkiye'de de özellikle sosyal medya üzerinden Suriyeliler, Müslüman çoğunluklu ülkelerden gelen tüm göçmen ve turistlerin yaptıkları tüm eylemlerden sorumlu tutulan bir hale evirilmiştir. Türkiye'de Suriyelilere yönelik ırkçı söylemler onları, Batı'daki aşırı sağ söylemlere benzer şekilde demografik ve kültürel tehlike ve kültürel olarak yabancı veya aşağı olan şekilde konumlandırır. Batı'daki pratiklere benzer biçimde Türkiye'de özellikle geleneksel medyada Suriyelilere yönelik kodlanmış ayrımcı pratikler gözlemlenirken sosyal medyada bu söylemler yerini açık ayrımcı pratiklere bırakabilmektedir.

Sonuç Yerine

Batı'da Müslüman çoğunluklu ülkelerden gelen göçmenlere yönelik ırkçı söylemler ve onların tek tipleştirilip günah keçisi olarak konumlandırılmaları, doğal olarak sadece söylem düzeyinde kalmamıştır. Birleşik Krallık örneğinde kamu fonlarından faydalanan ama aşırıcılığı yenmek için çok az şey yapan Müslüman grupların daha detaylı tetkiki yapılacağını söyleyen David Cameron'ın söylemi, Teröre Karşı Mücadele ve Güvenlik Kanunu-2015 (Counter-Terrorism and Security Act 2015) şeklini alarak, doktor ve öğretmen gibi kamu çalışanlarının otoritelere aşırıcı olduğunu düşündükleri kimseleri ihbar etmesini yasal bir zorunluluk haline getirmişti. Bu zorunluluk 2005 yılında hazırlanan PREVENT (ÖNLEM) politikasını yasa haline getirdi. Aşırıcılığın yasada kesin bir tanımı olmadığından, yanlış anlaşılmalar ve ön yargılar üzerinden ihbarlar yapıldı[12]. Abbas ve Awan[13] bu kanunun toplumla iletişim kurma evresinde olan genç Müslümanları yabancılaştırarak 'şüpheli topluluklar' kavramını yarattığını ve böylece İslamofobinin kurumsallaşmasına yol açıp sağ aşırıcılığının gelişeceği bir yankı odası olarak işlev göreceğini ileri sürmüştür. Bu durumda radikalleşmeyi engellemek amacıyla çıkarıldığı söylenen bir yasanın, aslında radikalleştirici bir işlev görmekte olduğu ileri sürülebilir. Bu durum bizi tekrar Foucault'nun biyo iktidar kavramını tartışmaya götürür ve Batı'daki iktidarların (Birleşik Krallık sadece bir örnektir) uluslarının, biyolojik varlığına ve refahına yönelik herhangi bir potansiyel tehdidi ortadan kaldırmak için bu yasa ve eylemleri ortaya koyduğu mantığını savunmamızı salık verir. Eş deyişle kültürel olarak farklı oldukları için kendi değerleri ile çelişerek ve insanlık dramlarına yol açacak şekilde sığınmacıları geri iten Batılı ülkeler aynı zamanda kendi ülkelerinde, ister vatandaş ister göçmen olsun Müslüman çoğunluklu ülkelerden gelen kişileri asimile etme ya da sınırları dışına çıkarma çabasındadırlar. Kültürel farklılık-

11 Kürşat Tutar. Göç ve Çalışma İzinli Suriyeliler, Orion Kitapevi, 2021

12 Arzu Merali. "Islamophobia in United Kingdom, National Report, 2015." European Islamophobia Report, 552. 2015

13 Tahir Abbas & Imran Awan. "Limits of UK counterterrorism policy and its implications for Islamophobia and far right extremism." International Journal for Crime, Justice and Social Democracy 4, no. 3, 16-29. 2015

larından ötürü Müslümanların Batı'ya ait olmadığına yönelik genel kanaatle ilgili karşı bir argüman ortaya koymak gerekirse, ilginç bir şekilde şuan Batı'ya entegrasyonu konusunun oldukça iyi olduğu konusunda genel bir kanı olan Yahudiler de zamanında Müslümanlarla aynı potaya konmaktaydı. Türkiye'yi Ortadoğululaştırdıkları, Araplaştırdıkları ve entegre olmadıkları gibi iddialarla ve ırkçı söylemlerle karşı karşıya kalan Suriyelilerin de topluma başarılı bir biçimde entegre olmaları için Batı'daki Yahudilerin durumunda olduğu gibi belli bir zaman geçmesinin ve bu konuda uyumu artıracak önemli çalışmalar yapılması gerekli olduğu aşikardır. Batı'daki ırkçı söylem pratiklerinin Türkiye'de görülmesi ve olası bir yasal zorlama ise Batı'da zamanında görüldüğü gibi (zamanında Yahudi Sorunu şimdi de Müslüman Sorunu) durumu içinden çıkılması zor bir sorun haline getirecektir.

Kaynakça

Abbas, Tahir & Imran Awan. "Limits of UK counterterrorism policy and its implications for Islamophobia and far right extremism." International Journal for Crime, Justice and Social Democracy 4, no. 3, 16-29. 2015

Apatinga, Gervin Ane. "Biopower and Immigration": A Biopolitical Perspective on Anti-Migration Policies." Research on Humanities and Social Sciences 7, no. 20 (2017): 38-45.

Balibar, Etienne. "Is there a 'neo-racism'?." Race and racialization: Essential readings 83, 2007

Bansak, Kirk, Jens Hainmueller & Dominik Hangartner. "How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers." Science 354, no. 6309 217-222. 2016

Coffé, Hilde, Bruno Heyndels, and Jan Vermeir. "Fertile grounds for extreme right-wing parties: Explaining the Vlaams Blok's electoral success." Electoral Studies 26, no. 1,): 142-155, 2007

Çeçen, Ahmet Faruk. İslamofobi ve Sosyal Medyada Nefret Söylemi: Batı'da Aşırı Sağın Ana Akım Siyasete Tahakkümü, Literatürk Yayınları, 2021

Doty, Roxanne Lynn. Anti-Immigrantism in Western Democracies: Statecraft, desire and the politics of exclusion. Routledge, 2003.

Foucault, Michel. Security, territory, population: lectures at the Collège de France, 1977-78. Springer, 2007

Goodwin, Matthew,. Raines, Thomas, & Cutts, David. "What do Europeans think about Muslim immigration." Chatham House, 2017

Krzyżanowski, Michał & Wodak Ruth. The politics of exclusion: Debating migration in Austria. Routledge, 2017.

Merali, Arzu. "Islamophobia in United Kingdom, National Report, 2015." European Islamophobia Report, 552. 2015

Rydgren, Jens, and Patrick Ruth. "Voting for the radical right in Swedish municipalities: social marginality and ethnic competition?." Scandinavian Political Studies 34, no. 3, 202-225. 2011

Steele, Liza G., & Abdelaaty, Lamis. "Ethnic diversity and attitudes towards refugees." Journal of Ethnic and Migration Studies, 45:11, 1833-1856, (2019): 1833-1856. 2019

Tutar, Kürşat. Göç ve Çalışma İzinli Suriyeliler, Orion Kitapevi, 2021

Röportaj: Amine Hümeyra Doğu

Nour Al Houda Al-Hayek

SOKAKTA ARAPÇA KONUŞURKEN TEDİRGİN OLUYORUM

Son dönemde genelde sığınmacılar özelde ise Suriyeli sığınmacılar sık sık gündeme getiriliyor. Ülkenin ekonomisinden kira artışına, sağlık sisteminden ahlaki erozyona, eğitim sisteminden adli vakalara kadar her olumsuzluğun altında bir sığınmacı veya Suriyeli arayışına tanık olduk. Diğer yandan Suriyelilerin savaşmak yerine ülkelerini terk edip kaçtığını ileri sürenler de, Esed'in af ilanlarını öne sürüp kapıyı gösterenlerin sayısı da az değil. Peki Suriyeliler Türkiye'ye neden geldiler, ülkelerinde nasıl bir hayatları vardı, burada nasıl yaşıyorlar? İddia edildiği gibi bir ayrıcalıkları var mı? Suriyeli Akademisyen Nour Al Houda Al-Hayek ile konuştuk.

Nerede doğdunuz, hangi okulları okudunuz, ne iş yaptınız; kısaca bize kendinizden bahseder misiniz?

Adım Nour Al-Houda Al-Hayek. 1986'da Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya geldim. 2016 yılına kadar burada yaşadım. Suriye'yi terk edinceye kadar birçok farklı işte çalıştım. Halep'teki özel eğitim kurumlarında hazırlık ve ortaokul seviyesinde üç yıl öğretmenlik yaptım. Daha sonra yine Halep'te özel bir eğitim enstitüsünde iki yıl yöneticilik yaptım. Fen Bilimleri Fakültesi'nde 3 yıl öğretim görevlisi olarak çalıştım. Doktoramı 2016' da bitirdim. Sonra İstanbul' a taşınmak zorunda kaldım. Burada da farklı düzeylerde, çeşitli okullarda çalıştım. Şu anda uluslararası bir okulda Matematik bölümü başkanı olarak çalışıyorum ve İngilizce olarak matematik dersi veriyorum.

Suriye'de nasıl bir ortamda yaşadınız, bize 2011 yılı öncesindeki Suriye'yi anlatır mısınız?

Benim çocukluğumda Suriye çok güzeldi. Suriye'de yaşamayı çok seviyordum. Ülkemden ayrılana kadar başka bir şehre taşınmadım, hep Halep'te yaşadım. Üniversiteden mezun olduğumda savaş başlamıştı. Yüksek lisans ve doktoramı çok zor şartlar altında yaptım. İnternet yoktu, elektrik yoktu. Etrafımızdaki her şey yok olmuştu. Babamı savaşta kaybettim. Ailem bırakıp İstanbul'a gelmek zorunda kaldı. Ben evlendim ve Halep'te tek başıma kaldım. Eşimin doktorasını bitirmesini bekliyorduk. Eğer farklı bir ülkeye gitmeseydi orduya katılıp savaşa gidecekti. Bildiğiniz üzere savaşa giden erkekler ya ölüyor ya da geri gelmiyor.

Suriye'de 2011'de Dera'da başlayan ve sonrasında ülkeye yayılan olayları nasıl okuyorsunuz?

Biz Suriye'de çok düşük haklara sahiptik. İhtiyacımız olan herhangi bir şeyi söyleme, bir şey isteme hakkımız yoktu. O yıllarda Suriye çevresindeki ülkeler ayaklanmaya başlamıştı. Bu ortamda halk

'hayır' diyebilme gücünü kendinde buldu. 'Biz bunu yapmalıyız, bizim bu haklara sahip olmamız gerekiyor, farklı seçeneklerimizin olması gerekiyor' gibi. Bu ayaklanmaları Dera'da yalnızca gençler başlatmıştı. İlk tepki 20'li yaşlardaki gençlerden gelmişti. Polis bu gençleri tutuklayınca halk tepki gösterdi, çünkü o gençler itirazlarını duvarlara yazmak dışında bir şey yapmamıştı. Böylece olaylar başladı ve diğer şehirlere yayıldı.

2016'da Suriye'den ayrılmak zorunda kaldınız ve Türkiye'ye geldiniz, o süreçte neler yaşadınız?

Halep'te doktoramı bitirir bitirmez Türkiye'ye geldim. İlk 8 ay Ankara'da yaşadım. Daha sonra 2017'de İstanbul'a taşındım ve o zamandan beri buradayım. Ankara'da durum iyiydi. Mülteciler hakkında kötü izlenimler yoktu. Bizi güzel karşılamışlardı. 'Suriyeli misiniz, hoş geldiniz' diyorlardı. Ama orada 8 ay boyunca çalışabileceğim bir iş bulamadım. Sonuç olarak İstanbul'a taşınmak zorunda kaldım. Çünkü burada bir okulda iş buldum. İstanbul'da büyük sıkıntılar yaşadım, çünkü benim oturma iznim Ankara'daydı. Polisten uzak durmaya çalıştım. Evden okula, okuldan eve gidip geliyordum sadece. Hastaneye bile gidemiyordum. Vatandaşlığa geçince bu sorunlar ortadan kalktı. Ancak genelde tüm Suriyelilerin bu sorunları yaşadığını söyleyebilirim. Mesela benim eşim Türk vatandaşlığı alamadı. Oturma izni İstanbul'da. Ankara'ya gitmesi için izin alması gerekiyor.

Türkiye'de uyum sorunu yaşadınız mı?

Benim için Türkiye'deki hayat tarzı Suriye'dekine çok benzer. Arada çok büyük bir fark hissetmedim. Yalnızca bize karşı olan bu nefreti engellemek isterdim. Bazı Türkler bizden nefret ediyor. Türkiye'de bazı insanlar bizim çok kolay bir şekilde sınavları geçtiğimizi, çok kolay iş bulduğumuzu, ayrıcalıklara sahip olduğumuzu sanıyorlar. Bu olumsuzluklara rağmen bir hakkı teslim etmeliyim; eski ev sahibim babam gibiydi. Her zaman nasıl olduğumu, bir sıkıntımın olup olmadığını sorardı.

Türkiye'de yaşadığınız en büyük sorun ne oldu?

Ankara'dayken hiç sorun yaşamadım ama İstanbul'da Suriyeli olduğumuzu anladıkları an insanlar farklı davranmaya başladı. Mesela ev kiralamak istiyoruz, Suriyeli olduğumuzu öğrenince kirayı artırıyorlardı. Emlakçılar telefonda konuşurken 'tabii, gelin' diyorlar. Sonra Suriyeli olduğumuzu öğrenince evi vermekten vazgeçiyorlardı. Oysa başlangıçta gayet iyiydi. Arkadaş canlısı tepkilerle karşılaşıyordum. Ama değişti. Eğer sokakta Arapça konuşuyorsam etrafıma bakmam gerekiyor. Öyle ki, kötü bir şey olduğunda hemen Suriyeliler suçlanıyor. Bir Suriyeli kötü bir şey yapmış olabilir ama bütün ülkelerde iyi ya da kötü insanlar var. Hepsine aynı muameleyi yapılamamalı.

Bir göçmenin karşılaşabileceği başlıca zorluklar nelerdir?

Evlerini kaybetmek, işlerini kaybetmek, anılarını, ailelerini kaybetmek. Şu an annem, kız kardeşim, erkek kardeşim hepimiz farklı yerlerdeyiz. Annemi 4 yıldır görmedim. Aynı şekilde eğitim gören mülteciler de okullarını bırakmak zorunda kaldılar. Ebeveynlerini kaybeden çocuklar geçimlerini sağlamak için çalışmak zorundalar. Yalnızca burada değil, diğer ülkelerde de mültecileri insan yerine koymuyorlar. Bizim ülkemizi bırakmamızın sebebini daha iyi bir yaşam isteği zannediyorlar, hayır. Bizim Suriye'deki hayatımız daha iyiydi. Evimiz vardı, ailemiz, işimiz…

Bazı insanlar vatanınızı savunmak yerine bırakıp kaçtığınızı düşünüyor, siz ne diyorsunuz?

Biz vatanımızı kime karşı savunacaktık ki! Savunamazdık; çünkü başka bir ülkeye karşı değil, kendi içimizde savaşıyorduk. Kim doğru, kim yanlış bilmiyorduk. Onlar için tek önemli olan şey Suriye'yi yok etmekti. Örneğin Beşar Esed halkı hiç düşünmedi. Aynı şekilde DAEŞ ya da diğer gruplar da halkı ve Suriye'yi düşünmedi. Hedefleri bir yerleri ele geçirmekti. Bizim elimizde kendimizi savunabilecek silahımız yoktu. Karşımızdakiler de yine bizden insanlardı; komşumuz, arkadaşımız, tanıdıklarımız…

Geri dönüş hakkında ne düşünüyorsunuz, Esed'in af açıklamaları veya Esad ile yapılacak anlaşma bir çözüm olur mu?

Esed hükumeti dürüst olmadığı için güvenilir bir hükumet değil. Şu an gitsem de kalacak bir evim yok. Evim savaşta yıkıldı. Ayrıca güvenli sayılabilecek bir şehir de yok, her an bombardımana hedef olabiliriz. Bizi Esed'e karşı koruyabilecek bir anlaşma nasıl mümkün olabilir, emin değilim. Diğer taraftan Beşar Esed gitse bile onun yerine geçecek birçok farklı grup var. Bu gruplar tek bir amaç için bir araya gelip de hükumet kuramazlar. Sanırım bu yalnızca Allah'ın çözebileceği bir durum. Suriye'de biz savaştan önce Sünniler, Hristiyanlar, Kürtler hep birlikte barış içinde yaşardık. Şimdi herkes birbirinden nefret ediyor.

Eğer imkânınız olsaydı annenizin yanına Kanada'ya gitWmek ister miydiniz?

Hayır. Ben Müslümanım ve burada Suriye'deki gibi İslami yaşamımı sürdürebiliyorum. Ezan sesini duyuyorum, camiye gidip namaz kılabiliyorum. Suriye dışında başka bir ülkeye gitmek istemem. Türkiye'de mutluyum.

Doç. Dr. Turgay YERLIKAYA
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

BATI MEDYASININ **GÖÇMENLERE BAKIŞI**

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan süreç, mülteci ve sığınmacı konusunun çatışma bölgelerinin dışına taşması ve sığınmacı sorununun daha güvenlikli bölgeleri de yakından ilgilendirmesi sonucunu doğurmuştur. Milyonlarca Ukraynalının Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Avrupa'nın muhtelif bölgelerine göç etmeleri, mültecilik konusunun Batı açısından da sıcak bir gündem maddesi haline geldiğini göstermektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) savaşın başlangıç tarihi olan 24 Şubat'tan bu yana yaklaşık 12.8 milyon Ukraynalının evini, 5 milyondan fazla kişinin ise ülkesinden ayrıldığını kaydetmektedir.

Savaşın gelişen koşullarına göre pozisyon alan Batılı ülkelerin, mülteci akınını kendileri için bir tehdit olarak görmeleri ile farklı sonuçların da ortaya çıktığı görülebilir. Bu açıdan bakıldığında mülteci ya da sığınmacı konusunu Ukrayna işgali öncesi ve sonrası ile birlikte değerlendirmek gerekir. Nitekim 2010 sonrasında Arap Baharı'nın Suriye başta olmak üzere birkaç ülkede istenilen sonuçları üretememesi ve 2011 sonrasında tedrici biçimde yoğunluğunu artıran bir iç savaşın varlığı, sığınmacılık konusunu dünya siyasetinin sıcak bir gündemi haline getirdi. Bu sıcak gündemin medyada tasviri ise önemli ölçüde göç ve göçmenlere yönelik negatif anlatılarla şekillenmektedir.

Batılı Medya'nın İkiyüzlülüğü

Son zamanlarda Ukrayna üzerinden daha da belirgin hale gelen sığınmacı konusu, karşılaştırmalı olarak bakıldığında önemli somut göstergelerle kendisini göstermektedir. Örneğin Batılılar için makbul ve değerli olan Ukraynalı mültecilere kıyasla tehdit olan Suriyeli mülteciler, Batı basını açısından resmin nasıl göründüğünü açık biçimde göstermektedir. Nitekim Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan göç dalgası sonrasında Batılı TV kanallarında yorumculuk yapan gazeteci ve uzmanların Ukraynalı sığınmacılarla ilgili yorumları açık bir ikiyüzlülüktü. Ukrayna'dan Avrupa'ya göç edenlerin Suriye ve Afganistanlılara "benzemediği" yönündeki yorumların kültür ve din kimliği üzerinden şekillenmesi bu konudaki somut söylemlerdendir.

Daha açık bir örnek vermek gerekirse, ABD menşeli televizyon kanalı NBC'nin muhabiri Kelly Cobiella bir bağlantıda şunları söylemiştir "*Açıkça söylemek gerekirse, bunlar Suriye'den gelen mülteciler değil. Bunlar komşu Ukrayna'dan gelen mülteciler. Bunlar Hristiyanlar, beyazlar. Polonya'da yaşayan insanlara çok benziyorlar*". Benzer bir örnek de, Ukraynalıları yani Avrupalıları, Ortadoğu ve Afrika-

lılar ile mukayese etmekte ve Ukraynalı mültecileri onlara üstün görmektedir. Yine bir Batılı TV kanalına konuk olan bir yorumcunun şu sözleri, Batı ile Doğu arasında şekillenen göç dalgasının kimliksel boyutlarını açıkça göstermektedir: "*Mavi gözlü Avrupalıların ve sarı saçlı çocukların her gün Putin'in füzeleriyle öldürüldüğünü görüyorum. Bunlar müreffeh orta sınıf insanlar. Ortadoğu'da halen büyük bir savaş durumunda olan bölgelerden kaçmaya çalışan mülteciler değil bariz bir biçimde. Bunlar Kuzey Afrika'daki bölgelerden uzaklaşmaya çalışan insanlar da değil*". Kanadalı CBC News kanalının Kiev muhabiri ise katıldığı programda, "*Burası, Irak ya da Afganistan gibi on yıllardır şiddetli çatışmaların yaşandığı bir yer değil. Biliyorsunuz ki burası nispeten medeni ve Avrupalı*" diyerek Irak ve Afganistan üzerinden medeni-gayri medeni ayrımı yapmış ve mültecilik konusunu Batılı kimliğin üstünlüğü üzerinden kategorize etmiştir.

Avrupa'da Aşırı Sağ ve göçmen Karşıtlığı

Tüm bu örnekler, Batı'da aşırı sağın her geçen gün etkisini artırdığı düşünüldüğünde, sığınmacı konusunun siyasiler açısından taşıdığı pragmatik değeri artmakta ve bu sorunun bir siyasi söylem alanı olarak kullanılmasını yaygınlaştırmaktadır. Özellikle Almanya, Hollanda ve Fransa'da belirgin biçimde oylarını artıran aşırı sağ ve popülist partiler, göçmen karşıtlığını önemli ölçüde kamusallaştırmakta ve toplumda göçmenlere yönelik negatif algıları beslemektedir. Nitekim Fransa'da Ulusal Cephe'nin Marine Le Pen, 2012'deki Cumhurbaşkanlığı seçiminde yüzde 18, 2017 seçimlerinde yüzde 33.9, 2022 seçimlerinde ise yüzde 40 oranında oy almıştır. Yine Geert Wilders'in 2006'da kurduğu Özgürlükler Partisi seçimlerde oylarını artırmakta ve göçmen karşıtlığının ana akım hale gelmesinde etkili

olmaktadır. Avusturya'da, Avusturya Özgürlük Partisi ve Almanya'da AfD'nin varlığı ve medyadaki etkinlikleri düşünüldüğünde, aşırı sağ ve göçmen karşıtı söylemlerin Avrupa Birliği genelinde ne denli önemli bir yükseliş sergilediği görülmektedir. Tüm bu söylemlerin hem siyasetçiler hem de medya aracılığıyla yaygınlaştırılması ise göçmenlere yönelik nefret siyasetini şekillendiren bir etki yaratmaktadır.

Sığınmacı krizi öncesinde göçmenleri hedef alan aşırı sağ siyasetçilerin popülist tutumları medya ile eşgüdümlü bir hal arz etmektedir. Özellikle kültürel ayrımlar üzerinden sofistike biçimde temsil edilen sığınmacılar, öteki söylemi üzerinden ön plana çıkartılmakta ve kültürel entegrasyon noktasındaki kültür farklılıklarına atıf yapılmaktadır. Breivek'ten bu yana yükselen ırkçı damar, temelde farklı kültürlerin istilası altında bir Batı portresi çizmekte ve bu farklılıkları da kültürel temeller üzerine inşa etmektedir. Böylelikle ırkçılığın iptidai hali olan biyolojik ayrımlara dayalı ırkçılık, yerini kültürel farklılığı temel alan yeni bir ırkçılığa bırakmaktadır. Etienne Balibar'ın ifade ettiği gibi, yeni ırkçılık biyolojik göndermelerin arka planda kaldığı ya da tamamen ortadan kalktığı "kültürcü" ya da "ırksız bir ırkçılık olarak" kendisini göstermektedir. Bu nedenle, Batı basını özellikle sığınmacılar üzerinden inşa edilen tartışmaları kültür ve entegrasyon gibi sığ alanlara hapsetmekte ve inşa edilen öteki söylemine destek olmaktadır.

Tartihsel süreç içerisinde İslam ve Müslümanlara yönelik oluşmuş ve bugün katı bir karşıtlığa dönüşen İslamofobik eylem ve söylemler, mültecilere yönelik algıların şekillenmesinde de doğrudan etkilidir.

Ötekinin İnşası

Batı'da mültecilere yönelik negatif söylemi besleyen en önemli hususlardan biri de İslamofobidir. Tartihsel süreç içerisinde İslam ve Müslümanlara yönelik oluşmuş ve bugün katı bir karşıtlığa dönüşen İslamofobik eylem ve söylemler, mültecilere yönelik algıların şekillenmesinde de doğrudan etkilidir. Araştırmalara yansıyan sonuçlara bakıldığında, medyanın mülteci ve Müslümanlar başta olmak üzere temelde "öteki" olana yönelik negatif bir temsil siyaseti izlediği görülmektedir. Nitekim İngiltere merkezli Muslim Council of Britain's Centre for Media Monitoring (CFMM(in British Media's Coverage of Muslims and Islam (2018-2020 başlıklı araştırmasına göre; AP, Reuters ve AFP gibi önemli medya kuruluşları, bu algıların şekillenmesinde doğrudan rol sahibidir. Aynı araştırma, son yıllarda mülteci ve sığınmacı sayısında yaşanan artışın Batılı ülkelerde aşırı sağ tarafından politik bir araç olarak kullanıldığı ve bu süreçte medyanın da mülteci ve sığınmacıları olumsuz çerçeveler üzerinden haberleştirdiği ifade edilmektedir.

Tehlike ve kriz üzerinden temsil edilen sığınmacı ve mültecilere yönelik bu negatif söylem, tıpkı 11 Eylül sonrası Batı'da yaşanan tedhiş eylemlerine kapı aralayabileceği düşünülmektedir. Kültür, entegrasyon, ekonomi gibi maliyet alanları üzerinden tartışılan sığınmacılarla ilgili olumlu bir haber ve içerik bulmanın zor olduğunu ifade eden rapor, sığınmacılara yönelik negatif tutumların kamusal bir görünüm kazanmasında medyanın rolünün oldukça büyük olduğunu iddia etmektedir. Nitekim sığınmacı krizinin çok yoğun olduğu ve Avrupa sathında tartışıldığı 2015 yılında Macaristan Başbakanı Orban, "ülkesinin Avrupa'nın Hristiyan köklerinin tehdit eden sığınmacılarla istila edildiğini" söylemiş ve sığınmacı krizini dini ve kültürel boyutları üzerinden tartışmayı tercih etmiştir. Bu anlamda medya, özellikle Batı'da sığınmacılara yönelik gösterilen düşmanca tavrın şekillenmesinde doğrudan rol oynamakta ve aşırı sağ fikirlerin yaygınlaşmasına hizmet etmektedir.

Medya, özellikle Batı'da sığınmacılara yönelik gösterilen düşmanca tavrın şekillenmesinde doğrudan rol oynamakta ve aşırı sağ fikirlerin yaygınlaşmasına hizmet etmektedir.

Türkiye Basınında Mülteciler/ Sığınmacılar[1]

Suriye iç savaşından bu yana yoğun bir göç dalgasına maruz kalan Türkiye, açık kapı politikası ile mültecilere ev sahipliği yaptı. Süreç içerisinde yoğunlaşan göç dalgası cari hükümetin pozitif politikaları doğrultusunda yönetildi. 2011'den bu yana göç yönetimi ile ilgili önemli eleştiriler olsa da göçmenlere yönelik dostane bir tavır benimsendi. Fakat son zamanlarda mülteciler ile ilgili algının ekonomideki resesyona paralel olarak negatif bir çerçeveye hapsedildiği görülmektedir. Özellikle 2019 yerel seçimleri süreci ve hemen sonrasında "geri gönderme" polemikleri üzerinden tartışılan mülteciler, siyasetin sıcak gündem maddesi haline geldi.

Toplumsal alandaki algısal karşılığı da tedrici bir biçimde negatife evrilen sığınmacılar, Türkiye sosyo-politik iklimi açısından önemli bir sorun alanı olarak düşünülmektedir. Medyanın da önemli ölçüde bu sorunu derinleştirdiği ve sığınmacılara yönelik oluşan negatif söylemlerin taşıyıcısı olduğu görülmektedir. Özellikle sosyal medya mecralarının da varlığı ile birlikte çeşitli dezenformasyonlar yapılmakta ve mülteciler Türkiye açısından hem ekonomik, hem kültürel hem de güvenlik açısından bir risk olarak algılanmaktadır. Belirli siyasi ve sosyal çevrelerin bu konudaki tutumları sığınmacılara yönelik al-

1 Uluslararası hukukta mülteci ve sığınmacı kavramları arasında net bir ayrım olmasına rağmen, metinde zaman zaman birbirleri yerine kullanılmıştır.

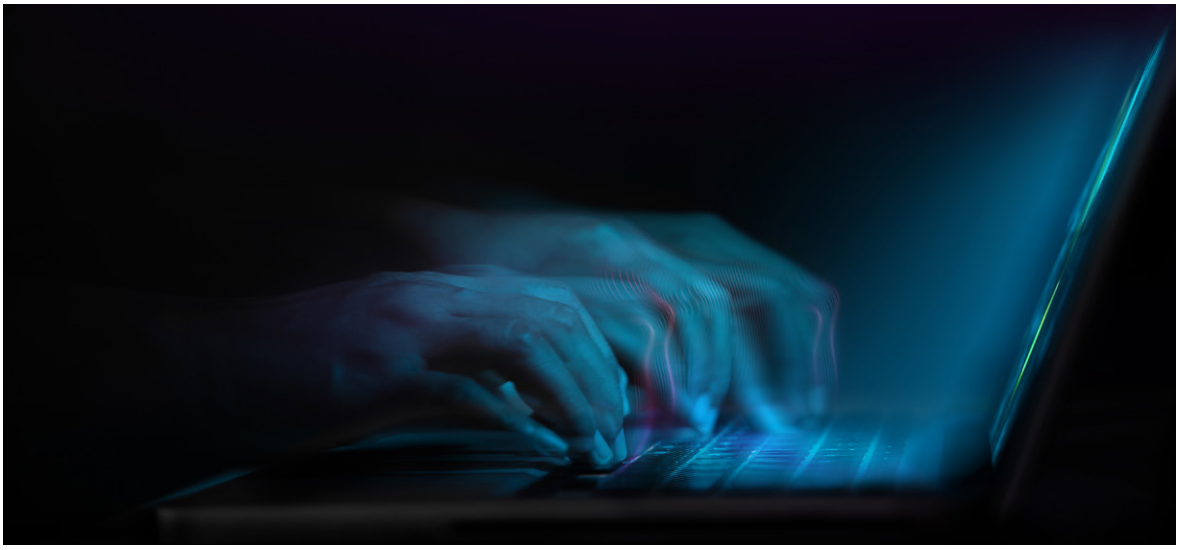

gıların daha geniş kitleler tarafından sahiplenilmesi sonucunu doğurmaktadır. Hükümetin sığınmacı politikasına yönelik teknik ve siyasi eleştirilerin haklılığı ya da haksızlığı bir tarafa sığınmacılara yönelik genel ve aşırı söylemlerin tercih edilmesi, önü alınamayacak tehditlerin de ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Seçimler öncesinde yoğun biçimde gündeme getirilen ve gerçekliği söz konusu olmayan yalan haberler (fake news) sığınmacılar ile ilgili genel tartışmaları belirlemektedir. Örneğin sınavsız üniversite, maaş, TOKİ evlerinin bedava olması gibi sığ ve asılsız gündemlere konu olan sığınmacılar, Türkiye'deki muhalif siyasetçiler tarafından da yoğun biçimde kullanılmaktadır. Siyasi hayatta önemli bir yeri olmamasına rağmen salt mülteci karşıtlığı ile malum olan bir siyasetçinin Türkiye'nin ana akım medyasında hemen her gün konuk olarak davet edilmesi, sığınmacılara yönelik karşıtlığı artırıcı bir etki yaratmaktadır. Yakından bakıldığında, 2018 Genel Seçimleri, 2019 Yerel Seçimleri ve özellikle 2023 seçimlerine gidilen süreçte Suriyeli sığınmacılara yönelik bilinçli ve ısrarlı negatif söylemler, kamuoyunda ciddi bir biçimde alıcı bulabilmektedir. Özellikle denetimsiz olmaları açısından oldukça elverişli olan sosyal medya mecraları, siyasetçi ve kamusal bilinirliği olan kişiler tarafından aktif biçimde kullanılmakta ve zaman zaman nefrete varan söylemler oluşturulmaktadır.

Medya ve göç konusundaki literatüre bakıldığında, medyanın, göç alan ülkelerde mülteci ve sığınmacılara yönelik algıların şekillenmesinde önemli etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere ABD ve Hindistan gibi ülkelerde, öteki olarak kabul edilen topluluklar ve genel olarak göçmenlere yönelik medya söylemi negatif bir seyir izlemektedir. Bu nedenle söz konusu ülkelerdeki göçmen karşıtlığı, son zamanlarda ekonomik sorunlar üzerinden daha fazla görünür kılınmakta ve medya bu noktada göçmen karşıtı söylemlerin yaygınlaşmasında ciddi bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin önümüzdeki seçimlerde benzer bir tonda göçmen karşıtı söylemlere tanık olacağı ve bu söylemlerin medya marifetiyle daha fazla yaygınlaştırılacağı öngörülebilir.

Doç. Dr. Ramazan AKKIR
Namık Kemal Üniversitesi Öğretim Üyesi

SURİYELİ SIĞINMACILARIN **TOPLUMSAL UYUMU ÜZERİNE BİR DERKENAR**

Türkiye'nin önündeki en önemli sorunlardan birisi, hiç şüphesiz, Suriyeli sığınmacıların durumudur. 2011 yılının mart ayında Suriye'de başlayan iç savaş ile birlikte Türkiye, komşusu olan bu ülkeden yoğun bir biçimde göç almaya başlamıştır. Uygulamış olduğu açık kapı politikası ile Türkiye'nin farklı şehirlerinde ikamet eden Suriyeli sığınmacı sayısı dört milyona yaklaşmıştır. Bu çerçevede en çok Suriyeli barındıran şehrimiz, 548 bin 108 kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'u 464 bin 541 kişi ile Gaziantep, 384 bin 606 kişi ile Şanlıurfa takip etmektedir. Suriyelilerin yerli nüfusa oranla en yoğun olduğu şehir ise %38,5 ile Kilis'tir. Bu şehirde kayıt altına alınmış 91 bin 233 Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli yoğunluğunda Kilis'i %18,1 oran ile Hatay izlemektedir.[1] Türkiye'nin sığınmacı sorunu sadece Suriyelilerle de sınırlı değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde Irak'tan, İran'dan, Afganistan'dan, Pakistan'dan, Yemen'den veya Afrika'nın değişik ülkelerinden çatışma, zulüm veya şiddet nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan yaklaşık 320 bin kişi bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'yi dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna yükseltmiştir. Ancak bu gerçeklik Türkiye'yi, entegrasyon, toplumsal uyum, sosyalleşme, ötekileştirme, çatışma veya geri dönüş gibi altından kalkılması oldukça zor sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Suriyeli sığınmacı sorunu nasıl çözülebilir, geri dönüşüm ne kadar mümkündür, toplumsal, ekonomik ve politik entegrasyon sağlanabilir mi, ortak bir gelecek veya birlikte yaşamak mümkün mü gibi sorular gündemin ana maddesi hâline gelmiştir. Artık Türkiye'nin çözmesi gereken bir göç ve sığınmacı sorunu vardır.

Göç Çağında Yaşamanın Dayanılmaz Ağırlığı

Göç veya sığınmacı sorununun çözümünün bir boyutunu toplumsal, ekonomik ve politik entegrasyon oluşturmaktadır. Entegrasyon boyutuna değinmeden önce kısaca göç sorunun küreselleşmesi gerçekliğine değinmeliyiz. Çünkü içinde yaşadığımız çağın ismi göçler çağıdır. Dünyanın bir yerinden başka bir yerine, doğudan batıya, kuzeyden güneye göç insanlığın yeni gerçeğine dönüşmüş durumdadır. Stephen Castles ve Mark J. Miller'in çarpıcı tespitiyle hepimiz göçler çağının vatandaşlarıyız. İçinde yaşadığımız yüzyılda, çatışma, şiddet ve zulüm nedeniyle yerinden yurdunda edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşmıştır. Bu durum, göçü küresel bir sorun hâline getirmiştir. ABD'den Çin'e, Polonya'dan Meksika'ya kadar dünyanın farklı coğrafyalarında bir sorun olarak göç vardır.

1 "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Temmuz 2022", https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/

Toplumları ekonomik, siyasal, kültürel veya güvenlik gibi farklı açılardan etkileyen ve insanlık tarihi kadar eski olan bu durum, kişileri farklı bir dünyanın içine taşıyan ve yeniden adaptasyon sağlama problemi ile karşı karşıya getiren bir yer değiştirme hareketidir.[2] Göç; göçmenlerin, mültecilerin veya sığınmacıların sosyal ve kültürel hayatlarının farklı boyutları, dinî inanç, tecrübe, yaşayış, örf ve âdet, kültür, tutum ve davranışları üzerinde çok derin etkiler meydana getirdiği için çok yönlü, çok fonksiyonlu, son derecede dinamik ve karmaşıktır. Bundan dolayı, etki ve sonuçları oldukça sarsıcı olabilmektedir. Bununla beraber göç, yalnızca göç etmek zorunda kalan insanların yaşamını değiştirmekle kalmaz; aynı zamanda göçe maruz kalan insanların ve toplumların hayatını da etkilemektedir. Toplumların yapısını, yaşam stilini ve kültürünü değiştirmek zorunda bırakan göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatan ve sonraki kuşakları da etkileyen uzun soluklu bir süreç[3] olup karşılıklı olarak gerçekleşmesi gereken, çift yönlü bir durumu ifade etmektedir. Özetle göç, göçmeni ve göçe maruz kalanı kalıcı olarak etkileyen çok boyutlu bir süreçtir.[4]

Castles ve Miller'e göre, tüm dünyada ekonomik değişime, siyasal mücadelelere ve şiddetli çatışmalara karşılık olarak yeni göç akımları gelişirken, insanlık tarihiyle yaşıt olarak var olan göçün boyutları değişmeye başlamıştır. Yazarlara göre, içinde yaşadığımız göçler çağında göç beş temel parametreye sahiptir. Göçler çağının ilk parametresi, göçün küreselleşmesidir. Daha fazla ülke göç hareketlerinden eşzamanlı olarak etkilenmektedir. Ancak şu ayrıntıyı vurgulamalıyız; göçün küreselleşmesi ile beraber, farklı kaynak sahaların çeşitliliği artmakta; ekonomik, sosyal ve kültürel olarak toplumlara katkı sunmaktadır. Bu bağlamda bazı ülkeler göçmen çekmeye ve nüfusunu

2 Ünver Günay, "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", Bilimname III/3 (2003): 36

3 Stephen Castles, Mark J. Miller, Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 29.

4 Ramazan Akkır, Sekülerleşme ve Göç İlişkisi: Suriyeli Mülteciler Örneği. Bilimname , 2019 (38), 479.

artırmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı göç gerçekliğini düşmanlaştırmak veya nefret objesine dönüştürmek, devletler için tutarlı ve faydalı değildir. Göçler çağının bir diğer parametresi de göçün hızlanmasıdır. Günümüzde uluslararası göç hareketleri, dünyanın bütün bölgelerinde hacim olarak artmaktadır. Bu artış, elbette hükümetlerin ve politika yapıcıların işlerini zorlaştırmaktadır. Ancak hükümetler veya devletler için göç değiştirilemez bir süreç veya kader değildir. Tutarlı ve rasyonel politikalar, uluslararası göçü azaltabilir veya önleyebilir durumdadır. Bundan dolayı, çağın ruhuna uygun tutarlı ve rasyonel politikalar geliştirilmelidir. Göçün bir diğer boyutu da farklılaşmadır. Hükümetlerin göç hareketlerini durdurma veya kontrol etme çabalarına rağmen göç, farklılaşarak devam etmektedir. Göç, emek göçü kadar mülteciliği, sığınmayı veya göçmenlik olgusunu beraberinde taşımaktadır. Bu farklılaşma, ulusal ve uluslararası siyasal önlemler açısından önemli engeller oluşturmaktadır. Bir diğer parametre de göçün kadınsallaşmasıdır. Kadınlar, tüm göç biçimlerinde önemli roller oynamaktadır. Geçmişte, emek göçünün çoğu erkek egemenliğindeydi. Ancak 1960'lardan itibaren göç hareketlerinde kadının görünürlüğü artmaya başlamıştır. Beşinci olarak göçün gittikçe politik bir hâle dönüşmesi veya siyasallaşmasıdır. İç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler ve devletlerin ulusal güvenlik politikaları artan bir biçimde göç gerçekliğinden etkilenmektedir.[5] Bu boyutları dışlayan veya görmezden gelen göç, mülteci veya sığınmacı politikası, toplumsal veya siyasal sorunlara çare üretemez.

Tutarlı ve rasyonel politikalar, uluslararası göçü azaltabilir veya önleyebilir durumdadır. Bundan dolayı, çağın ruhuna uygun tutarlı ve rasyonel politikalar geliştirilmelidir.

Toplumsal Uyumu Hedefleyen Entegrasyonun Parametreleri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduğu günden itibaren göç sorunu ile mücadele etmektedir. Değişik nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda kalan sığınmacılar bazen uzun süreli kalmak bazen de buradan Avrupa'ya geçmek maksadıyla Türkiye'ye göç etmiştir. Son dönemde sadece Suriyeliler değil; Iraklılar, İranlılar, Afganistanlılar, Pakistanlılar, Mısırlılar, Yemenliler bu topraklarda varlık göstermeye başlamıştır. TÜİK verilerine göre, Türkiye'ye 2019 yılında gelen yabancı uyruklu nüfus içinde ilk sırayı %14,5 ile Irak vatandaşları almıştır.

5 Stephen Castles, Mark J. Miller, Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 12-14.

Irak'ı, %13,8 ile Türkmenistan, %8,2 ile Afganistan, %7,5 ile Suriye ve %7,3 ile İran vatandaşları izlemiştir.[6] Ancak Suriye'de kanlı iç savaşın başlaması ile beraber, tablo Türkiye açısından zorlaşmaya başlamıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın zulmünden kaçan milyonlarca Suriyeli, can havliyle Türkiye'ye sığınmıştır. Bu andan itibaren Türkiye yeni bir sorunu, sığınmacı sorununu kucağında bulmuştur. Türkiye, şu anda bu zor soruna çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Öncelikle sığınmacı sorununu ilelebet çözmenin tek bir yolu yoktur. Küreselleşen göç sorununu çözmek için farklı yol haritaları, siyasal içerikli, dinamik ve çok boyutlu çözüm modelleri vardır. Geri göndermek, entegrasyon veya asimilasyon gibi modeller çözümün parçalarını oluşturmaktadır. Her ülke kendi ulusal perspektifinden hareketle çözüm üretmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de ikamet eden Suriyeli sığınmacı sorunun çözümü için yapılması gereken işlerin başında entegrasyon veya uyum çalışmaları gelmektedir. Dünyanın küçüldüğü, küreselleştiği ve insanların birbirine daha fazla ihtiyaç duyduğu bir zamanda entegrasyon veya toplumsal uyum gittikçe önemli hâle gelmeye başlamıştır.

Toplumsal uyumu hedefleyen entegrasyon, çeşitli grupların eşit haklarla bir arada barış içinde yaşamalarını amaçlar. Bu amaca ulaşmanın yolu da eşit yasal muamele ile sorunları çözmek, ayrımcılıkla mücadele etmek, toplumun çeşitli kesimlerinin birbirlerini tanımalarını teşvik etmektir.

Toplumsal uyumu ve bir arada yaşama iradesinin dışavurumu olan entegrasyon; bir toplumu oluşturan bireylerin, farklı grupların ve diğer çeşitli ünitelerin karşılıklı bağımlılık ve düzen ilişkisi için birleşmeleri sürecidir. Toplumsal uyumu hedefleyen entegrasyon, çeşitli grupların eşit haklarla bir arada barış içinde yaşamalarını amaçlar. Bu amaca ulaşmanın yolu da eşit yasal muamele ile sorunları çözmek, ayrımcılıkla mücadele etmek, toplumun çeşitli kesimlerinin birbirlerini tanımalarını teşvik etmektir.

Entegrasyon olarak adlandırdığımız bu süreç, genel olarak üç boyutta kendisini gösterir. Yapısal, kültürel ve politik alanda topluma katkı sunar ve bu alanlarda atılacak adımlar, toplumların daha parlak bir gelecek inşa etmelerini kolaylaştırır. Yapısal entegrasyon; sığınmacıların farklı sektör, kurum, kuruluş ve organizasyonlarla arasındaki ilişkiye odaklanır. Farklı kurumlarda varlık gösteren sığınmacılar, zamanla kendi kurumlarını ve sektörlerini oluşturur. Böylece ekonomiden eğitime kadar farklı alanlarda varlık göstererek topluma katma değer üretir. Bu bağlamda işgücü piyasasında varlık göstermek, yapısal entegrasyonun önemli göstergeleri ara-

6 TÜİK, "Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709

sındadır. Kültürel entegrasyon, kültürel uyumu ve bütünleşmeyi hedefler. Kültür, bağlayıcı bir yapı oluşturur; sosyal ve zamansal olarak birleştiricidir. Ortak deneyim, beklenti ve eylem mekanlarından sembolik düzeyde bir anlam dünyası ortaya çıkarmaktadır. Birleştirici ve bağlayıcı gücüyle, güven ve dayanak imkânı sağlar ve dahası insanları birbirlerine bağlar. Bundan dolayı kültürel entegrasyon uyum ve birlikte yaşam için oldukça önemlidir. Politik entegrasyon ise hem göçmenlerin ve sığınmacıların yerel değerlerle, kurallarla ve davranış modelleriyle ilişkisi ve uyumu hem de ev sahibi toplumun göçmenlerin kültürel hayatlarının dışavurumlarıyla ilişkilidir. Devletin sığınmacılarla iş birliği imkanını ifade eden politik entegrasyon, ev sahibi topluma bütünüyle katılımı gerektiren vatandaşlık elde edebilme ve yasal haklar gibi politik uygulamaları kapsamaktadır. Ayırımcılığa karşı yasa yapmak kadar, vatandaşlık elde etme ile ilgili imkanlar veya sınırlılıklar politik entegrasyonun parçasını oluşturmaktadır. Politik entegrasyon sayesinde ev sahibi ile sığınmacı arasında oluşacak yeni ilişki, yeni imkanların ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Böylece yapısal, kültürel ve politik entegrasyon sayesinde toplumsal uyum ve barış içinde birlikte yaşama imkânı çoğalmaktadır.[7]

Türkiye'nin Toplumsal Uyum Çalışmaları

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreci kendi içinde zorluklar taşımakla birlikte birçok Avrupa ülkesinden daha kolaydır. Bunun başlıca nedeni, Suriye ve Türk halkı arasındaki kültürel benzerlik ve din birliğidir. Benzerliklerle beraber, coğrafi faktörleri ve 400 yıl süren Osmanlı yönetiminin miras bıraktığı ortak tarihi hafıza da oldukça etkilidir. Suriyeli sığınmacılar ile Türk halkı arasında dinî, kültürel, dilbilimsel, gelenek ve görenek ve etnik akrabalık bakımında şaşırtıcı düzeyde benzerlikler bulunmaktadır. Tüm bu benzerlikler, birlikte yaşamanın anahtarı konumundadır.

Bu sosyolojik, tarihsel ve dini birlikteliğin sağladığı imkânların periferisinde Türkiye, Suriye'de iç savaş ihtimali belirdiği andan itibaren hem sorunu barışçıl yönden çözmek hem de olası sığınmacı sorununa önlem almak için başta politik olmak üzere ekonomik, kültürel, toplumsal ve dini birçok uygulamayı da hayata geçirmiştir. 2011 yılından bu yana sığınmacı sorununa dair yasa ve altyapı konusunda önemli bir süreç yaşamaktadır. Bu çerçevede 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde yapılan düzenlemelerin yanı sıra kanun kapsamında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurularak kurumsal yapı oluşturma çalışmalarına hız verilmiştir. 6458 sayılı kanun ile yasal olarak ilk kez uyum konusuna da yer verilmiştir. Kanunun 96. maddesinde, koruma altındaki kimselerin toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetlerinin planlanacağı hükme bağlanmaktadır. Aynı kanunla, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kapsamında Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı ihdas edilmiştir. Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek bu daire başkanlığının görevi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Kızılay, AFAD, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,

7 Tuomas Martıkainen, Din, Göçmenler ve Entegrasyon (Çev: Nebile Özmen), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 38 (2010/1), s. 266.

Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genelkurmay Başkanlığı başta olmak üzere bütün devlet kurumları entegre bir stratejiyle göçün sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerini minimize etmeye dönük biçimde devam etmektedir. Bu ve benzeri toplumsal uyum çabaları, Suriyeli sığınmacı sorununun kriminal bir vakıaya dönüşmesine engel olmaktadır.[8] Bu aşamada Türkiye bir taraftan Suriye sınırları içerisinde güvenli bölgeler oluşturarak sığınmacıları geri göndermeye diğer taraftan da toplumsal uyumu sağlamaya dönük adımlar atmaktadır. Sadece İdlib'te dört milyona yakın Suriyelinin güvenliğini sağlayan Türkiye; sığınmacıları kültürel, sosyal ve ekonomik olarak topluma dâhil ederek bir arada yaşamanın desteklenmesi için çalışmalar yapmaktadır.

Başarılı düzeyde bir entegrasyonun sağlanabilmesi için uyum çalışmalarının ekonomik uyum ile paralel gitmesi gerekmektedir. Ekonomik hayata dahil olmayı başaramayan ve bu anlamda ilişki ağları içinde bulunmayan göçmenlerin toplumsal uyumlarının daha sorunlu olduğu ve uyumun vakit aldığı bilinmektedir. Ancak toplumsal uyum çalışmalarının ekonomik uyum çalışmaları ile paralel gittiği durumlarda uyum ve bütünleşme daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacılarla barış içinde bir arada yaşamanın yolu onları daha fazla ekonomik hayata dahil etmekten geçmektedir. Bu çerçevede Suriyelilerin ekonomik hayata aktif bir biçimde katıldıkları ve katma değer ürettikleri şehirlerde entegrasyonun daha hızlı sağlandığı

8 Sinem Yıldırımalp, Emel İslamoğlu, Cemal İyem, Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma, Bilgi/35 (2017): 110

söylenebilir. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacıların Gaziantep sanayiine yapmış olduğu katkı hem onların toplumsal entegrasyonuna hem de sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin entegrasyon ve uyum çabalarında mesafe almasının bir diğer nedeni de sivil toplum ile beraber dini kurumların sığınmacı sorununa yapmış olduğu olumlu katkıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsal düzeyde yapmış olduğu çalışmalar, Suriyeli sığınmacıların sosyalleşmesine, toplumsal yapıya ve kültüre uyum sağlamasına ve barış içinde birlikte yaşama iradesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda birçok Avrupa ülkesi ile kıyaslandığında suça karışmış Suriyeli sığınmacıların oranının Türkiye'de oldukça düşük olmasının nedenlerinden biri olumlu toplumsal entegrasyondur. Türkiye'de göçmenlerin nüfusa oranı yüzde yedi, suça karışma oranı yüzde bir buçuk civarındadır.9 Örneğin Fransa'da göçmenlerin nüfusa oranı yüzde yedi, suça karışma oranı ise yüzde yirmi sekiz; Almanya'da göçmelerin nüfusa oranı yüzde sekiz, suça karışma oranı ise yüzde otuz ikidir. Bahsedilen ülkelerle kıyaslandığında göçmenlerin Türkiye'de suça karışma oranının düşüklüğü, toplumsal uyumun başarılı bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak küreselleşen göç sorununu, ulusal devletlerin kendi kapasitesi ile çözme imkânı yok denecek kadar azdır. Ulusal devletlerin kendi başına çözme imkanının olmadığı bu küresel sorun, beraberinde ekonomik, kültürel, toplumsal ve güvenlik ile ilgili birçok sorunu da getirmektedir. Artık göçler toplumların sadece ekonomik veya demografik yapılarını tehlikeye atmamaktadır; aynı zamanda devletlerin güvenliklerini de olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı sığınmacı sorunu toplumsal uyum veya entegrasyonu dışlamadan ortak akıl, adalet ve vicdan perspektifinden çözüme kavuşturulmalıdır.

Kaynakça

Mülteciler Derneği, "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Temmuz 2022", Erişim: 20 Haziran 2022, https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/

Ramazan Akkır, Sekülerleşme ve Göç İlişkisi: Suriyeli Mülteciler Örneği. Bilimname, 2019 (38), 469-499.

Sinem Yıldırımalp, Emel İslamoğlu, Cemal İyem, Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma, Bilgi/35 (2017), 107-126.

Sertaç Bulur, "Suriyelilerin karıştığı suç oranı yüzde 1,46'ya düştü", Anadolu Ajansı, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-karistigi-suc-orani-yuzde-1-46ya-dustu/1289461

Stephen Castles, Mark J. Miller, Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

TÜİK, "Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019, Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709

Tuomas Martıkainen, Din, Göçmenler ve Entegrasyon (Çev: Nebile Özmen), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 38 (2010/1), 263-276.

Ünver Günay, "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", Bilimname III/3 (2003), 35-64.

9 Suriyelilerin karıştığı suç oranı yüzde 1,46'ya düştü, Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-karistigi-suc-orani-yuzde-1-46ya-dustu/1289461

Sümeyye Ertekin YILDIZ
Gazeteci/Yazar

TÜRKİYE'NİN SURİYELİ ÇOCUKLARI **KAYIP NESİL OLMASIN!**

Türkiye son 10 yıldır Suriye'den gelen yoğun göç dalgasıyla mücadele ediyor. Göç eden nüfusun üçte ikisine yakınını çocuklar oluşturuyor. Hayatı daha yeni tanıma evresindeyken savaşla karşılaşan çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik açıdan yara alıyor. Zira çocuklar yetişkinlere nazaran savaş, iç karışıklıklar, doğal afet gibi acil durumların yıkıcı etkilerini daha fazla hissediyor. Bu tür durumlarda yaşadıkları yerlerden göç ederek mülteci konumuna düşen çocukların düzenlerinin değişmesi, günlük yaşamda birçok sorunla karşı karşıya gelmeleri ve bu sorunlarla baş etmeye çalışmaları ya da uyum sağlamaları daha zor. Çocukların hayatlarının düzene girmesinde ise eğitimin hayati derecede önemli bir rolü var.

Türkiye'de Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2021- 2022 verilerine göre, Türkiye'de okul çağında (5-17 yaş) yaklaşık 1 Milyon 366 Bin yabancı uyruklu çocuk bulunuyor. Bu rakam bazı Avrupa ülkelerinin başkent nüfusundan bile yüksek. Bu çocukların yüzde 82'si Suriyeli çocuklardan oluşuyor. Yabancı uyruklu çocukların yüzde 32'si yani 430 bini hala en temel ihtiyaçları olan eğitimden mahrum durumda. Okula gidemeyen yabancı uyruklu çocukların tamamına yakınını yani yüzde 92'sini Suriye kökenli çocuklar oluşturuyor.

11 yıldır devam eden ve biteceğine dair bir emare görülmeyen Suriye iç savaşında yüz binlerce çocuk eğitim hayatından uzak kaldı. Aileleriyle Türkiye'ye göç ederek belirsizlik, maddi imkânsızlık gibi nedenlerle eğitimlerine birkaç yıl ara veren ya da hiç okula gidemeyen çocuklar kayıp nesil olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldılar.

Göçün ilk yıllarında Türkiye'ye göç eden Suriyeli aileler ülkelerine geri dönecekleri düşüncesiyle çocuklarını okula göndermediler. Savaş süreci uzayınca Suriyeli göçmenler kısa süreli çözüm olarak kendi "okullarını" açarak çocukların eğitim hayatına devam etmesini sağladılar. Ancak bu mekanlar gerçek bir okul olmaktan uzaktı. Suriyeli çocukların eğitimleri için geçici bir çözüm oldu. Nitekim 2016 yılından sonra Millî Eğitim Bakanlığı kademeli olarak Geçici Eğitim Merkezi adı verilen bu "okulları" kapattı. Böylece Suriyeli çocuklar Türk okullarında eğitimlerine devam edebilme imkânı buldular. Suriye okullarının bazıları ücretli olduğu için kimi aileler çocuklarını bu okullara bile yazdıramamıştı. Yüzlerce çocuk savaş nedeniyle birkaç sene gidemediği için okula dönemedi, çünkü bazıları ailesine destek olmak için çocuk yaşta okula gitmek yerine çalışma hayatına başlamıştı bile… Aradaki mesafeyi kapatıp okula devam eden çocukları ise okulda ayrımcılık ve akran zorbalığı bekliyordu. Üstelik bu ayrımcılık sadece arkadaşlardan değil öğretmenlerden, okul yöneticilerinden ve velilerden geldi. Okulda yaşadığı zorbalıktan dolayı okulu bırakmak isteyen

hatta bırakan öğrenciler oldu. Halbuki göçmen çocukların eğitimleri daha erken yaşta yeni göç ettikleri mekâna uyum sürecinin sağlıklı işlemesi açısından çok önemlidir. Zira okul ve dil eğitimi sosyal uyum ve istihdamın en önemli öğelerinden biri durumundadır. Ayrıca eğitim çocukların yaşadıkları zorluklarla başa çıkmasında, psikolojik durumlarının düzelmesinde yardımcı bir araçtır. Bu nedenle çocukları okullara yönlendirmek kadar onları okulda tutabilmek de çok önemli. Özellikle son aylarda artan mülteci karşıtlığı başta Suriyeli göçmenler olmak üzere Türkiye'de yaşayan bütün göçmenler için bir kabusa dönüşmüş durumda. Yetişkin göçmenler bile yolda yürürken tedirginken okula giden Türk çocuklar evde konuşulan mülteci karşıtı söylemlerden etkilenerek bu tepkilerini göçmen çocuklara yansıtıyor. Hal böyle olunca okul, çocuk için huzur bulduğu bir ortam olması gerekirken gerek öğretmenlerden gerekse akranlarından gördüğü ayrımcılık, şiddet çocuğun okuldan uzaklaşmasına, soğumasına hatta okulu terk etmesine yol açıyor.

Akran zorbalığı çocukları okuldan soğutuyor

Araştırmalar gösteriyor ki çocukların okulda yaşadığı akran zorbalığı ilerleyen yaşta yani ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde onların saldırgan, suça eğilimli olmalarına yol açabiliyor. Ayrıca zorbalığa uğrayan çocukların depresyon, kaygı ve intihar eğilimlerinin daha yüksek, benlik saygıları ise daha düşük oluyor. Akran zorbalığı herhangi bir travma yaşamadan büyümüş çocuklara bile bu derece büyük zarar verebilirken, savaş görmüş ya da savaş hikâyeleriyle büyümüş travmatik Suriyeli çocuklar için daha ciddi sonuçlar doğurmasını tahmin etmek zor değil.

Türkiye'de resmi verilere göre 3 milyon 7 yüz binin üzerinde Suriyeli göçmen yaşıyor. Şunu kabul etmek gerekir ki ülkelerinde rejim değişmediği sürece Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin geri dönüşü çok sınırlı olacak. Bu nedenle belirsiz bir zamanda geri dönecek olsalar da bir neslin kaybolmasını

önlemek için göçmen çocukların eğitimlerini ciddiye almamız şart. Zira Türkiye'nin de tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. Maddesi uyarınca, taraf ülkeler kendi topraklarında mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların Sözleşme'de yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almak durumunda. Eğitim özellikle savaş, iç çatışma gibi travmatik nedenlerle zorunlu olarak göç etmiş çocuklar için temel ihtiyaç olarak değerlendirilmeli. Çocukları topluma kazandırmak için eğitim sistemine entegre etmek zorundayız. Çünkü araştırmalara göre, savaş mağduru olan ve başta evinde olmak üzere çevresinden sürekli savaş hikâyeleri dinleyerek büyüyen bu göçmen çocuklar için okul ortamı çocukların kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak, eğitim ise çocuğa özgüven ve geleceğe dair umut verecektir. Ayrıca okul çağındaki çocukların eğitim alması onların sosyalleşmesine, topluma uyum sağlama konusunda motive olmalarına, başarılı ve mutlu olmalarına yol açacak. Göçmen oldukları yeni toplumda çocukları hayata hazırlayacak bilgi ve becerinin adresi okuldur. Eğer kalırlarsa bu topluma, geri giderlerse kendi ülkelerine hizmet edecekler ve Türkiye için de doğal bir kültür elçisi vazifesi görecekler.

Birçok genç ülkelerine dönseler bile Türkiye için çalışacaklarını ve bu ülkeye borçlarını ödemek için hizmet etmeye devam edeceklerini ifade ediyorlardı.

Türkiye'ye minnet duyuyorlar

Yüksek lisans döneminde yaptığım yüz yüze mülakatlarda Suriyeli gençlerin Türkiye'ye kendilerine verdikleri olanaklardan dolayı büyük minnet duygusu taşıdıklarına bizzat şahit oldum. Birçok genç ülkelerine dönseler bile Türkiye için çalışacaklarını ve bu ülkeye borçlarını ödemek için hizmet etmeye devam edeceklerini ifade ediyorlardı. Türkiye ile bağlarını kuvvetlendiren bu çocuklar yarın bu ülkenin daha iyiye gitmesi için çalışacaklar.

Ancak yapılan birçok bilimsel araştırma da çocukların eğitimden uzak kalmasının onların radikal gruplar tarafından istismar edilmesine yol açacağı konusuna dikkat çekiyor. UNICEF daha Suriye iç savaşının ilk yıllarında yani 2014 yılında yayımladığı raporda "Suriye'nin kayıp nesli" olarak ifade ettiği eğitime erişemeyen çocukların okullaşarak gelecekte topluma katkı sunmak yerine suça karışmak ve toplumsal barış, huzur ve istikrarı tehdit erme riski taşıdığına dikkat çekmişti. UNESCO'nun 2015'te yayınladığı raporlar da benzer tehlikelere işaret ediyordu. Raporlarda, okullaşamayan çocukların bağımlılık, istismar ve kötü muamele riski ile karşı karşıya oldukları vur-

gulanıyordu. Ayrıca yaşadıkları ve şahit oldukları savaş nedeniyle travmatik olan bu çocukların yaşadıkları ruhsal bunalımlardan dolayı duygu durum belirtileri gösterdikleri ve zihinsel, bedensel ve ruhsal gelişimlerini tamamlayamadıkları için besleyici imkânlara sahip olamadıklarına dikkat çekiliyordu.

Bu nedenle devlet okullarında göçmen çocuklarının eğitime katılması noktasında projeler geliştirilmesi, çocuğun ev sahibi ülke çocuklarıyla, öğretmenlerle dolayısıyla toplumla kaynaşma sürecini hızlandırdığını gösteriyor. Birleşmiş Milletler (BM) entegrasyonun karşılıklı bir süreç olduğunu vurguluyor. Sadece göçmen çocukların eğitim alması değil, ev sahibi ülke çocuklarının ve öğretmenlerin de göçmenlerle ilgili uyum ve kültür eğitimi alması sosyal uyumunu sağlamak için önemli bir husus. Bu kapsamda eğitime katıl(a)mayan çocukların da neden eğitime katılmadıkları ya da katılamadıklarının araştırılması elzemdir.

Çalışma Hayatına Atılan Çocukları Bekleyen Riskler

Türkiye özellikle 2016 yılından sonra bu meseleye daha da ağırlık vererek Suriyeli çocukların kayıp nesil olmasını engellemek için çalışmalar başlattı. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), UNICEF iş birliği ile Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi'ni, yani kısa adıyla PICTES projesini hayata geçirdi. Proje kapsamında Suriyeli çocuklara Türkçe dil eğitimi, telafi eğitimleri, sosyo-psikolojik destek verilmesi amaçlandı. Ancak hâlâ 400 binden fazla çocuğun okullaşmadığı düşünülürse atılacak çok fazla adım olduğu bir gerçek. Okula gidemeyen çocuklar aile bütçesine katkı sağlamak için çalışma hayatına atılmakta, dilenmekte ya da evlendirilmekte. Çalışma hayatına atılan çocuklar sokak yaşamına, suça karışma, şiddet eğilimi gibi risklerle karşı karşıya kalabiliyor. Zaman zaman belirsizlik içinde kalıp umutsuzluğa düşüp geleceğini göremeyen çocuklar da Suriye'ye savaşmaya gidiyor. Eğitimden mahrum olan bu çocuklar gelecekte çetelerin, mafyaların, terör örgütlerinin, uyuşturucu tacirlerinin birer piyonu olma riskini taşıyor.

Yüksek lisans döneminde Suriyeli çocuklarla ilgili yaptığım bir diğer alan araştırmasında bazı öğretmenlerin Suriyeli çocukların daha kolay adapte olmalarını sağlamak için bireysel çaba harcadıklarına şahit oldum. Görüştüğüm bir öğretmen sınıftaki her bir Suriyeli öğrenci için bir Türk öğrenciyi mentor olarak görevlendirmişti. Türkiyeli mentor öğrenci Suriyeli arkadaşına başta Türkçe dersi olmak üzere birçok derste ve okulda birçok alanda yardımcı oluyordu. Öğrenciler birlikte vakit geçiriyorlar, mentor öğrenciler sayesinde Suriyeli öğrenciler diğer Türk arkadaşlarıyla kaynaşıyor, derslerde arkadaşlarından yardım alıyorlardı. Bu durum öğrencilerin öncelikle birbirleriyle zorunlu da olsa iletişim kurmasını sağlıyordu. Görüştüğüm öğretmen bazı Türk öğrencilerin önce Suriyeli öğrencilere tepkiyle yaklaşsa da bir süre sonra çok iyi dost olduklarına şahit olduğunu anlatmıştı. Bir başka öğretmen de sınıfa girdiği ilk dakikadan itibaren Suriyeli öğrencilere yönelik ayrımcılığa karşı durmasının ve onların Türkiye'ye geliş hikâyelerinin öğrencilere uygun bir dille anlatılmasının bütün sınıfı etkilediğini ve zamanla öğrencilerde Suriyeli öğrencilere karşı olumlu bir değişim yaşandığını gözlemlediğini anlattı. Bir başka öğretmen ise öğrenmeye çok hevesli, zeki Suriyeli öğrencileri olduğunu, bir şey başarabilme ihtimalinin onları

çok mutlu etiklerini ancak dil engelinin çocukları zorladığını ve yazılı kağıdına bir çocuğun *"öğretmenim ben hep 100 alırdım şimdi dil bilmediğim için hep düşük notlar alıyorum. Çok üzülüyorum"* yazdığını anlattı.

Suriyeli çocuklara destek olan öğretmenler olduğu gibi maalesef ayrımcılığı körükleyen öğretmenler de mevcut. Görüştüğüm bir ortaokul talebesi *"Türkçe hocasını seviyorum. Çünkü o çok iyi biri, kimseye bağırmıyor, böyle başka kelimelerle konuşmuyor. Bir hoca var. Bazı arkadaşlarım okumayı fazla bilmiyor ya hani siz geri zekalı mısınız, siz manyak mısınız diyor"* ifadelerini kullandı.

Bu durum gösteriyor ki okullarda başta idareci ve öğretmenler olmak üzere velilere ve öğrencilere de Suriyeli göçmenlerle ilgili bilgilendirme yapılmalı. Okullarda bütünleştirici bir eğitim modelinin uygulanması da göçmen öğrencilerin hem entegrasyonunu kolaylaştıracak hem de başarısını artıracaktır.

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Temmuz ayında yaptığı bir açıklamada Türkiye'de 700 binden fazla Suriyeli çocuğun doğduğunu ifade etti. Bu çocukların vatanlarını hiç gör(e)meden büyüme ihtimalleri çok yüksek. Türk okullarına başlayacaklar ve burada büyüyecekler. Geleceklerini de burada kuracaklar. Onları iyi meslekler edinmesine destek olarak bu topluma kazandırmak bizim elimizde. Irkçılık, ayrımcılık ve nefret tohumları saçarak çocukların bu zehirle yaşadıkları ülkeye öfke dolu olarak yetişmesi ve suç unsurları haline gelmesi de yine bizim elimizde. Nereden geldiğine bakmak yerine "önce insan ve çocuk" olarak görmek ve iletişim kurmak bu toplumda daha sağlıklı nesillerin yetişmesine imkân tanıyacak. Onların suç makinesi mi olmasını istiyoruz yoksa doktor, mühendis, öğretmen mi?

Elif Aslı YAZICI
Çalışma Uzmanı

ÇALIŞMADAN EĞİTİME
SURİYELİ SIĞINMACI KADINLAR

Giriş

Erken tarihlerden bu yana yeryüzünde insanlar, farklı sebeplerden dolayı yer değiştirme hareketliliği içindedirler. Konumuz itibari ile ülkemize dönük Suriye kaynaklı düzensiz göç ise savaş, çatışma ve şiddet kaynaklı bir yer değiştirmedir. Sözü edilen yer değiştirme, tıpkı benzerleri gibi, ülkemizi yoğun şekilde etkileyen ve bunun yanında yarattığı değişimler nedeniyle uzun soluklu sonuçlar meydana getirecek ve belki de yeni bir dönüşümün kapısını aralayacak önemde bir toplumsal hareketliliktir. Bu bağlamda bakıldığında Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar sorunu hem sosyal hem siyasi hem de insani anlamda önemi tüm faktörleriyle ele alınması gereken bir olgudur.

2010 yılında fitili Tunus'ta ateşlenen ve sonrasında neredeyse tüm Arap coğrafyasına yayılan ve bugün Arap Baharı olarak anılan karışıklıklar, çevre ülkelere yayıldıktan sonra Suriye'de yarattığı sonuçlar ve çatışma ortamının barındırdığı güvenlik riskleri, birçok Suriyeliyi yaşamlarını devam ettirebilmek adına evlerini, ailelerini ve yurtlarını bırakarak ülkelerinden uzaklaşmak zorunda bıraktı. 2011 yılında Türkiye sınırlarına ulaşan Suriyeliler, "misafir" olarak girdiği bu topraklarda şu an geçici koruma altında hayatlarını sürdürmektedir. Günümüzde Türkiye'nin çeşitli yerlerine dağılmış ve 4 milyona yakın sayıya ulaşmış olan Suriyeli sığınmacılar, Suriye'de sürdürdükleri yaşam pratiklerini, kültürel kabullerini ve alışkanlıklarını ülkemizde de devam ettirirken elbette uyum konusunda bazı zorluklar yaşamaktadır.

Geçici koruma statüsünde sayılan Suriyelilerin içinde kırılgan konumda olan kesim başında kadınlar gelmektedir. Suriyeli kadınların *"sığınmacı, mülteci, yabancı"* sıfatlarıyla düşünüldüğünde içinde oldukları dezavantajın daha da koyulaştığı söylenebilir. Aynı zamanda geleneksel Suriye kültüründe baskın olan ataerkil kalıpların ülkemizde de sürdürülmesi nedeniyle kadınların eğitim ve çalışma yaşamında yeterli düzeyde aktif konumda olmadıkları görünmektedir. Bu durumun yaratmış olduğu yoksulluk pratiklerini derinden deneyimlemek durumunda kalan kadınların bu dezavantajlı durumu elbette ki yalnızca bu anlamda anlaşılmaya çalışıldığında eksiklikler barındıracaktır. Bu nedenle oryantalist önyargılar nedeniyle verili kabul edilen bu kültürel çıkmazları aşmak adına kadın göçmen olmak konusunu daha derinlemesine ve çok yönlü ele almak hem ev sahibi kültürler hem de göçmen kadınların kendi gerçeklikleri açısından daha berrak bir mercek olacaktır.

Bu yazıda *göçmen kadın*, oryantalist ön kabuller sorgulanarak fakat göç süreçleri boyunca karşı karşıya kaldıkları dezavantajlı konumlar ışığında,

ön kabullerin aksine edilgen konumundan arındırılıp göç sürecinin ikincil ve bağımlı ögesi olarak değil, bir özne olarak kendi gerçeklik ve deneyimleri ışığında anlaşılmaya çalışılacaktır.

Suriyeli Göçmenler İçerisinde Kadınlar

Suriye'deki savaştan canlarını kurtarmayı başarıp ülkemize gelenlerin çok büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, ülkemizdeki Suriyelilerin 1 milyon 655 bin 678'i kadındır ve bu sayının 803 bini (0-18) yaş aralığındaki kız çocuklarıdır (goc.gov.tr, 18.06.2020). Elbette ki, bu denli büyük bir trajedi cinsiyet, yaş, ırk ya da etnik köken fark etmeksizin tüm insanlık için yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Fakat Suriyeli kadınların toplum gözünde bulundukları "mülteci" konumu ve salt toplumsal cinsiyet vurgulu olarak "kadın" olma hali gereği çifte dezavantaj yaşadıkları aşikârdır. Dezavantajın başında eğitim, sağlık, iş imkanı; dil sorunu; çok eşli evlilik gelmektedir (Çakır ve Karabacak,2019:41). Yani kadın olmanın olumsuzluklarına ek olarak göçmen olmanın güçlükleriyle mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Göç eden kadınların sürecin mağduru ya da kurbanı olarak, erkeğin eklentisi, edilgen biçimde temsil edilmelerinin ne kadar eksik analizleri meydana getirdiği hususu, kadınların güncel deneyimleri merceğinden bakıldığında fark edilmektedir. Bir bakıma kadınlar bu dramda bu acının dilsizleridir.

Kadınlar göç sürecinde olsun, sığındıkları ülkelerde olsun taciz başta olmak üzere çeşitli sorunlara maruz kalmaktadır (Mazlumder,2014: 15). Sığınmacı kadınların ve kız çocuklarının; her türlü ayrımcılık, eşitsizlik ve istismardan korunması çok elzem bir konudur (Barın, 2015:6). Keskin (2018:84), *ötekililik* temelinde yaptığı çalışmada Suriyeli kadınların ülkemizde hem yerli-mülteci hem de kadın-erkek ayrımları nedeniyle iki kez ötekileştirildiğini, böylelikle hem ayrımcılık hakkındaki söy-

lemlerden etkilendiklerini hem de bu söylemler karşısında bir karşı söylem geliştirerek savunma konusunda kendini güçsüz hissettiklerini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Afyonoğlu (2019:271), sığınmacılık, toplumsal cinsiyet, sınıf, farklı etnisite ve kültür nedenli olarak geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli kadınların olumsuz deneyimler yaşamak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Bunların yanında kadınların maruz kaldıkları sorunlara spesifik olarak bakıldığında bu konuda literatürde fazlaca çalışma yer almaktadır: Cinsiyete dayalı ayrımcılık, küçültücü muamele, taciz ve istismar deneyimleri, aile içi şiddet, fuhuşa yönlendirilme ve insan hakları ihlalleri ve daha pek çok örnek ile bahsedebiliriz.

Bunların yanında kadınların maruz kaldıkları sorunlara spesifik olarak bakıldığında bu konuda literatürde fazlaca çalışma yer almaktadır: Cinsiyete dayalı ayrımcılık, küçültücü muamele, taciz ve istismar deneyimleri, aile içi şiddet, fuhuşa yönlendirilme ve insan hakları ihlalleri ve daha pek çok örnek ile bahsedebiliriz. (Elmas,2017: 91;) Bu olumsuz deneyimler göçmen kadınları, erkeklerin uğradıkları olumsuz deneyimlere ek olarak "kadın" olmaktan kaynaklı olarak da baskı altında tutmaktadır.

Bu olumsuz koşullar içinde kadınları daha kırılgan konuma sokan en önemli unsurların başında ise *dil engeli* gelmektedir. UN Women, 2018 *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi* raporu verilerine göre, ülkemizdeki Suriyeli kadınların %70'i Türkçe konuşamamakta ve yalnızca %15'i gelir getiren bir işte çalışmaktadır. Birbiriyle bağlantılı olan bu verilerin doğal bir sonucu olarak kadın, toplumsal hayattan tecrit, hane reisine bağımlı ve temel ihtiyaçlarını dahi tek başına karşılayamayan bir konuma itilmektedir. Çalışma pratiklerine bakıldığında ise ülkemizdeki Suriyeli kadınların %7'sinin mesleki eğitim sahibi olduğu ve bu eğitimin de geleneksel cinsiyet rolleri ile şekillenmiş hususlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Eğitimli olanların ise genellikle kapasite altında istihdam edildiği, ucuz işgücü olarak görüldükleri ve kayıt dışı çalıştırıldığı bulgular arasındadır. Suriyeli kadınlardan çalışma izni alanlar ise çok az sayıdadır.

Yoksulluk Deneyimleri Üzerine...

Kadın yoksulluğu birçok boyutu barındıran bir olgudur. Kadınlar bugün dünyanın her yerinde her türlü değerden eşitsiz pay almaktadır (Özbudun, 2007 223). Yoksulluk sadece kadın olmak ile değil, göçmen olmak, belli etnik gruplara, sınıfa mensup olmak ile de ilişkilidir (Şener, 2012 54). Farklı eşitsizliklerin bir arada deneyimlendiği koşullarda, kesişimsel zorluklar ile karşılaşılması ve her kategorinin bir diğerine indirgenemeyen yapısal karakteri, Suriyeli kadınların yaşam

deneyimleri açısından önemsenmesi gereken unsurlardır. Kesişimsellik ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf gibi toplumsal kimliklerin niteliksel olarak farklı anlam ve deneyimleri biçimlendirdiğini vurgulayan düşüncedir. Bu yüzden de politik, tarihsel ve sosyal bağlamları göz önünde bulundurarak farklı kimlik tiplerinin ortaya çıkardığı bireysel deneyimlere odaklanır. Bu bağlamda kesişimsel analiz; çok boyutlu kimlikleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır ve farklı kimliklerin kombinasyonu sonucunda ortaya çıkan farklı "ayrımcılıkları" ve "dezavantajları" görünür kılmaya çalışır (Afyonoğlu, 2020:708). O halde konumuz açısından hem geçici koruma statüsünde hem de kadın olmanın oluşturduğu durum bu faktörlerin kesişimiyle sosyal konumların ve deneyimlerin şekillenmesi anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Kadın Statüsü Komisyonu'na göre, 2000 yılında kadınlar dünyanın en yoksul kesimidir. Hemen hemen tüm toplumlarda kadınlar erkeklerden daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir (Kalaycı ve Aytış, 2021:35). Kadınlar çok boyutlu yoksulluğu, farklı şekillerde, zamanlarda ve sosyal alanlarda yaşamaktadır. Kadınlara yönelik kurumsallaşmış ayrımcılık toplumda işgücü piyasalarında ve siyasi karar aşamalarında da kendini göstermektedir. Bu tablo Türkiye'deki kadın sığınmacılar söz konusu olduğunda daha da somut bir fotoğrafa dönüşmektedir.

Eğitim ve Çalışma Bağlamında Suriyeli Kadınlar

Eğitim gelecektir, özgürlüktür, değişim ve kalkınmadır. Eğitime erişim doğrultusunda kız çocukları ve kadınlar için seçenekler çoğalmakta ve eğitim onların geleceklerini belirleyebilme gücünü daha çok hissetmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda kızların eğitimi, sorunların çözümü kolaylaştırıp sosyal ağlara katılımı da desteklemektedir. İstihdamda görünür olamayan kadınlar, eğitim ile ilişkili olarak aile ve ülke kalkınmasında da pay sahibi olamamaktadır. Suriye'den, evlerinden edilmek, eğitimin önündeki engellerle birlikte, hiç şüphesiz erken evliliklere yol açıyor ve zaten hayatları tehlikeli bir şekilde zor olan ergen kızlara yönelik tehditleri arttırıyor (IRC, 2014).

Modern toplumlarda iş sahibi olma durumu, sadece ekonomik anlamda değil, bedensel ve ruhsal açıdan da bir doyum yaratır, Giddens (2013:826) *çalışma* kavramına ait unsurları şu şekilde sıralamıştır: *Para, etkinlik düzeyi, değişiklik, zamansal yapı, toplumsal temaslar* ve *kişisel kimlik*. *Ücret* veya *maaş* gereksinimlerin karşılanmasını sağlar. O halde eğitim ve çalışma ilişkisi bağlamında Suriyeli kadınların eksik eğitimleri dolayısıyla çalışma hayatında aktif hale gelememeleri başarılı ve hızlı bir toplumsal entegrasyon sürecinin çalışmasına da engel olmaktadır.

2015 yılı verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli kadınların %67,5'i ilkokul mezunu ve %21'i ise okur-yazar dahi değildir (Afyonoğlu,2019:293). Suriyeli kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması, okuma yazma yetersizliği, hukuki haklarını bilmemeleri, dil bilmemeleri, herhangi bir yerde çalışamamaları ve bunun yanı sıra sosyal ve ekonomik güçlüklerden dolayı konut/barınma sorunu yaşamaları onları tehlikelere karşı hassas ve savunmasız hale getirmektedir (Barın 2015: 45). Elbette ki eğitimin her ne kadar bireysel gelişim, entelektüel kapasite, mesleki beceri vasıflarını geliştirmeye dair boyutları olsa da, Suriyeli kadınlar için önemli olan bir diğer etkisi kendilerini emek piyasasında konumlandırabilecekleri bir yer tesis edebilmesidir.

Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunun gelir getirici bir işlerinin olmaması, özellikle bekâr kadınların, hayatlarını idame ettirmek için yardımlardan başka güvenceleri olmadığı anlamına gelmektedir. Buna ek olarak sözü edilen kadınlar Suriye'de aldıkları diplomaların geçersiz sayılması nedeniyle kapasitelerinin altında istihdam edilmeleri sorunu yaşamaktadırlar. Ayrıca onlar sektörel olarak bakıldığında kayıt-dışı, tehlikeli işlerde, bakıcılık ve ev işlerinde, tekstil atölyelerinde, mevsimlik işlerde, tarım ve hayvancılık sektöründe yahut nakış işlerinde ucuz emek olarak istihdam edilmektedirler (Barın 2015: 38- 45).

Bu noktada, Guy Standing'in *prekarya* olarak nitelediği kavram, var olan işlerin karakterinde ortaya çıkan düşük ücret, düşük sosyal koruma ve çalışanların çalışma saatleri ve koşulları üzerinde azalan kontrolüne işaret ederken, kırılgan çalışma ve genel olarak standart dışı 'kötü' işleri tanımlayan yapısıyla hatırlanabilir. Campbell ve Price'ın da vurgu yaptığı üzere, bu bağlamda *prekarya* bu işlerde çalışmayı kabul eden ve güvencesizliğin sonuçlarını üstlenen işçiler ise kırılgan ve güvencesiz koşullarda çalışan işçiler olması nedeniyle güvencesizlik, belirsizlik ve istikrarsızlık gibi koşulları ve onların sosyal, politik ve ekonomik sonuçlarını paylaşan sınıf olarak görülmektedir. Diğer yandan *prekarya* kavramı, göç süreleri ve göçmenler arasında özel bir ilişkiyi de barındırmaktadır. Bu ilişkinin en somut hali, hemen hemen her toplumda göçmenlerin güvencesiz işlerin önemli bir kısmını üstlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda ise kadın göçmenler 3D (Dirty, Dangerous, Demeaning) olarak adlandırılan tehlikeli, zorlu ve kirli işlerin en önemli aktörlerinden birisi haline gelmişlerdir. Göçmenler bulundukları ülkede yasal statülerine göre değişmekle birlikte, prekaryayı oluşturan işgücünün önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Kadınlar ve göçmenler Standing'in tanımladığı prekaryaya dahil olan temel grupların başında gelmektedir. Göçmen kadınlar ise hem göçmen olmak hem de kadın olmaktan dolayı

çifte bir dezavantajın taşıyıcısı haline gelmektedir. Suriye'den göçün kadın istihdamı üzerine yarattığı en çarpıcı gelişme, kadınların normal koşullara göre yüksek oranlarda ücretli işlerde çalışmalarıdır. İstihdam dışında kalan kadınların görevi ise çalışan hane halkı üyelerinin bakım ve yeniden üretim görevlerini yerine getirmektir. Hanelerin ayakta kalma stratejileri büyük oranda kadınların omuzlarına yüklenmektedir. Göç sürecinin kadınlar üzerine en bariz etkileri, kadınların ücretli çalışma oranlarında artış ve yeniden üretim faaliyetleri için harcanan zamanda artış olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de çocuk işçiliğinin ve kız çocuklarının arasında çalışmanın yaygın olması kadınların zaten yüksek olmayan eğitim seviyelerinin göçle beraber daha da kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Bu açıdan göç kadınların hem ücretli hem de ücretsiz emekleri üzerinde ciddi bir baskı yaratmakta, ailelerin ayakta kalma stratejileri büyük oranda kadınların omuzlarına yüklenmektedir (Dedeoğlu, 2019:187-197).

UN Women 2018 Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi Raporu verilerine bakıldığında görülmektedir ki, Suriyeli kadınların %85'inin işsiz olduğu görülmektedir. Konuya derinlemesine bakıldığında, kadınların iş aramadıkları ve iş aramama nedenlerinin de hane içinde çocuk/hasta/yaşlı bakımından sorumlu olmaları, eşleri tarafından çalışmalarına izin verilmemesi ve çalışmak istememeleri gibi gerekçelerden kaynaklandığı görülmüştür. Bunun yanında Canoğlu (2018:169) yaptığı çalışmada, Suriyeli kadınların Türkiye'ye geldikten sonra ekonomik durumlarının bozulması ile ev dışı alanda çalışmak zorunda kaldığından, mekân algıları ve ekonomik rollerinin değiştiğini ifade etmektedir.

Sözü edilen bağlamda dikkat edilmesi gereken husus, Suriyeli kadınların özel olarak daha fazla özgürleşmek ve bağımsız olmak için iş aramadıklarıdır. Suriyeli kadınların ekonomik özgürlük elde etmeleri ve finansal yönetici konumuna gelmeleri kendi tercihleri değildir, Türkiye'de ekonomik anlamda var olma mücadelesidir. Suriyeli kadınların çalışmasıyla alakalı olarak başka bir tespitte Afyonoğlu'nun (2019:289-294) tespitidir. Ona göre, büyük oranda açlık ve yoksulluk sınırı altında yaşamlarını sürdüren Suriyeli aileler, geçim sıkıntısı nedeniyle hane erkeklerinin gelirlerinin giderleri karşılamaması noktasında erkek çocuklarını gelir getiren işlerde çalıştırmakta ve o da yetersiz kalırsa kadınlar çalışma yaşamına girmektedirler. Bu girişin, ayrıca eğitim seviyesi, dil bilme düzeyi ve kadınların çocuklarını bırakabilecekleri yerlerin varlığı ile artış gösterdiği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, ayrıca daha önce ülkelerinde çalışma yaşamında aktif olmayan kadınların, çalışmalarıyla birlikte özellikle evi ilgilendiren meselelerde karar alma noktasında daha çok söz sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Alışveriş, faturalar gibi işlerde sorumluluk aldıkları, eşleriyle ilişkilerinde olumlu yönde değişiklikler yaşadıkları, eşleriyle eşitlendikleri, güçlü ve değerli olduklarını hissettikleri görülmüştür (Cankurtaran ve Albayrak, 2019: 71).

SONUÇ

Türkiye'de, Suriyeli kadınların eğitim ve çalışma yaşamında aktif birer aktör olma durumunun göç ile birlikte Suriye'dekinden farklı pratiklere evrildiği söylenebilir. Bu anlamda, değişmesi zaman alan bu hususlarda iyileşmelerin yaşanması için zaman ve sağlam politikalar gerekmektedir. Su-

riyeli kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi öncelikle kız çocuklarının eğitime devamının bir zorunluluk halinde algılanması ile başlayacaktır.

Kadınlar bugünden çalışmaya başlayarak gelecekte daha eğitimli, güçlü ve söz sahibi konuma gelebilirler. Ayrıca özellikle çok çocuklu kadınlar için, çocuklara bakacak kurumların varlığı onları çalışmaktan alıkoyan en önemli gerekçeyi ortadan kaldıracaktır. Bu konu, mesleki eğitim kurslarına gidemeyen kadınlar için de aynı şekilde geçerlidir. Kadınların ve ailelerinin prekaryalaşması, deneyimledikleri yoksulluk koşulları ve göçmen kadın olmaktan kaynaklı her türlü olumsuz deneyimin önüne geçmek anlamında eğitimin ve kadınların edilgen değil etkin birer aktör olarak kabul edilmesinin önünü açacaktır.

Türkiye'de kamudan sivil toplum kuruluşlarına kadar kapsamlı bir politikanın geliştirilmesi ve uygulanmasıyla Suriyeli sığınmacı sorununun aşılması mümkündür. Bu durum kuşkusuz Suriyeli kadınlar için de geçerlidir. Türkiye'nin bugüne kadar aldığı mesafe önemlidir ve önemsenmelidir. Ancak alınması gereken yolun uzunluğu da ortadadır.

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N. (1977). Implications of Migration on Emancipation and Pseudo Emancipation of Turkish Women. International Migration Review.

Afyonoğlu, M. F. (2019). Konya'da yaşayan Suriyeli kadınların sorun ve ihtiyaçlarıyla şekillenen şiddet deneyimi: Kesişimsellik perspektifinden bir sosyal çalışma değerlendirmesi. (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Altıntaş, S. (2014). Davetsiz misafirler: Türkiye'deki mültecilerin maduniyet görünümleri. İdealkent ©, Sayı 14, 252-276. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/463726 adresinden erişildi.

Aydemir, S. ve Şahin, M. C. (2018). Zorunlu-kitlesel göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar örneği. 21(53), 121-148. https://doi.org/10.15745/da.421604

Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Göç Araştırmaları Dergisi, 1(2), 10-56. http://www.gam.gov.tr/files/d2.pdf adresinden erişildi.

Bora, A. (2008). Ortadoğu'da kadın hareketleri: farklı yollar, farklı stratejiler. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 39, 55-69. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/597/6011 adresinden erişildi.

Canbay Tatar, H. (2013). Sürgünler mekânı dünya: göç, çok kültürlülük ve ötekileştirme. e-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Humanities, 4C0157, 8, (1), 72-81. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186675 adrsinden erişildi.

Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H. (2019). Suriye'den Türkiye'ye kadın olmak. Ankara: Merdiven. (https://www.academia.edu/39187278/SURİYEDEN_TÜRKİYEYE_KADIN_OLMAK_FROM_SYRIA_TO_TURKEY_BEING_A_WOMEN adresinden erişildi.

Canoğlu, N. (2018). Savaş, patriyarka ve kapitalizm: Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınlar örneği. (Yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri. (Çev.

B.U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, E. ve Karabacak, H. (2019). Mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddetle mücadele. Ankara: Şen Matbaa.

Dedeoğlu, S. (2019). Göç prekaryalaşma ve kadın emeği: Türkiye'de Suriyeli kadınların mevsimlik tarımsal üretimdeki yeri. Toplum ve Hekim, 34(3), 187-197. https://www.belgelik.dr.tr/ToplumHekim/kayit_goster.php?Id=2911 adresinden erişildi.

Elmas, N. (2017). Türkiye'deki Suriyeli kadın ve çocuk mültecilerin uluslararası hukuki sorunları. (Yüksek lisans tezi). Özyeğin Üniversitesi, İstanbul.

Giddens, A. (2013). Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınevi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2016). 2016 yılı Türkiye göç raporu. https://www.goc.gov.tr/yillik-goc-raporlari adresinden erişildi.

International Rescue Committee (IRC), (2014). Dinliyor muyuz? Suriye krizinden etkilenen kadınlara ve kızlara yönelik taahhütlerimize göre davranmak. https://data2.unhcr.org/en/documents/download/42939 adresinden erişildi.

Kalaycı, S. ve Aytış, Z. (2021). Kadın yoksulluğu sorunu ve mücadele. Ankara: Nobel.

Kandiyoti, D. (2019). Cariyeler bacılar yurttaşlar kimlikler ve toplumsal dönüşümler. İstanbul: Metis.

Keskin, İ. R. (2018). Ötekililik bağlamında Suriyeli kadınlar: Yerel ve ulusal basında Suriyeli kadın temsillerinin incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Mazlumder, (2014). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu. 28 Haziran 2020 tarihinde https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DI%C5%9EINDA%20YA%C5%9EAYAN%20KADIN%20SI%C4%9EINMACILAR%20RAPORU(9).pdf adresinden erişildi.

ORSAM, (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiye-ye_Etkileri.pdf adresinden erişildi.

Özbudun, S. (2007). Neo-liberalizm ile ataerkinin dansı. Küreselleşme, kadın ve 'yeni'-ataerki (13-28). Ankara: Ütopya.

Tılıç, H. ve Bal, S. (2019). Türkiye emek piyasasında mülteciler/göçmenler: Görünmeyen emek ve görünen politika üzerine bir değerlendirme. Nüfusbilim Dergisi, 41(1), 26-51. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/954179 adresinden erişildi.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden erişildi.

UN Kadın Birimi (UN Women), (2018). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli

kadın ve kız çocukların ihtiyaç analizi. Ankara. https://www2.unwomen.org/-media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/turkey/the%20needs%20assessmenttrwebcompressed.pdf?la=en&vs=3220 adresinden erişildi.

T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. 2016 Türkiye göç raporu. https://www.goc.gov.tr/yillik-goc-raporlari adresinden erişildi.

T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Geçici koruma. https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

Abdulhamit GÜLER
Yazar-Yönetmen

GÖÇÜN SANATI, GÖÇMENİN SİNEMASI VE G/ÖÇ ALAN İNSANLIK

Göç ve göçmen kavramı diğer bütün kavramlar gibi zamana ve zemine göre güncellenmesi gereken hüviyete sahip. Bundan bir asır evvel göçün sebepleri ve şekli farklıyken 21. Yüzyıl'da bambaşka sebeplerle göçlerden söz edebiliyoruz. Ayrıca göçün aracı ve süreci de değişiyor. Bu sebepten göçmen kavramını irdelemeden önce ne anladığımıza bakmamız gerek. Yanı sıra sanatın insanlık tarihi ile yaşıt varlığı da en azından yöntem olarak sürekli güncellenmekte. Haliyle göç ve sanat ifadelerini bir arada kullanırken de mutlaka ama mutlaka yeni zaviyelerden bakmak gerek.

Genel manada bir yerdeki yaşantısını bırakarak başka bir yere yerleşen kişiye göçmen denebilir. Ekserî zaruri şartlar söz konusudur. Yani göçü ve göçmeni yorumlarken şartları göz önünde bulundurmak gerekir.

Kesin olan bir şey var ki, göçmen ürkektir. Yerleşik olamamanın endişesinin yanında bulunduğu yerde kabul görememenin gerginliği olur. Bu da ifade biçimine yansır. Nesilleri aşıp yerli konumuna gelene kadar göçmenin savunma mekanizması ile var olma mücadelesi verdiğini söylemek gerekir.

Tarih boyunca göçün temel sebebi savaşlar ya da felaketler olur. Kavimler Göçü'nden Moğol İstilası'na, dünya savaşlarından İspanyol gribi salgınına, ABD'deki ekonomik buhrandan Covid salgınına kadar birçok küresel etken göçe sebep olmuştur ve sonuçları çeşitli vadelerde kendini göstermiştir. İçinde bulunduğumuz süreçte salgının kısa vadeli etkilerini çok başlıklı olarak yaşamışken, orta ve uzun vadede de sonuçları olacak.

Kavimler Göçü'nden Suriye Meselesine

Türklerin Orta Asya'dan asırlar önce çıkıp gelmesi, Anadolu'yu yurt edindikten sonra yekpare bir sanat üretimi ve algısının oluşmaması da en belirgin göstergelerdendir. Ritüellerden kaynak eserlere kadar birçok açıdan Orta Asya kültürünün etkisinin devam etmesinin sebebi göçün taşıdıklarıdır. Anadolu'da hurafe ya da bidat olarak değerlendirilen çeşitli kültürel faaliyetin Şamanizm etkisinin taşınmasının sonucu olduğu herkesin malumu.

Binbir Gece Masalları'nın Anadolu kültüründeki etkisinin hala devam etmesi, Orta Asya kaynaklarının göç ile birlikte taşınmasının sonucudur. Anadolu'nun önceki sakinleri Rumlar, Ermeniler ve diğer çeşitli toplulukların kültür kodlarıyla da harmanlanan her alandaki unsurlar, göçen insanoğlunun nesiller boyunca özellikle sözlü kültürün taşıyıcı etkisinin sonucudur.

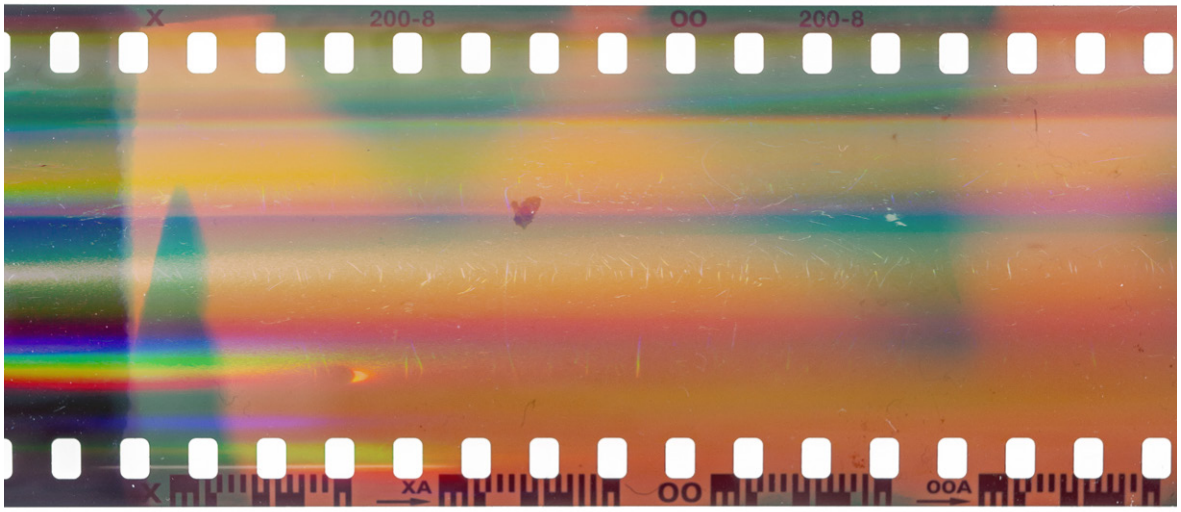

Yerleşik Kültürden Küresel Kültür Yerleşkesine

Kültür denen olgunun insan ile kıtalar dolaşmasını da bu bağlamda ele almak gerekir. Kafkasya'daki sürgünler, savaşlarla göçen kitleler, Suriye meselesi ile çevre ülkelere göçmek zorunda kalan milyonlar gittikleri yerlerde elbette kültürel ve sanatsal açıdan da taşıyıcı vazifesi görürler. 80 milyon nüfuslu Türkiye'ye gelen 5 milyon civarı Suriyelinin ülke sanatına etki etmemesi düşünülemez. Normdan forma (içerikten biçime) uzanan çeşitli başlıklarda etkiler zaman içinde daha netleşerek kendini gösterecektir. Uzun yıllar sonra bu etki akademik metinlerin konusu olacak, sanat üretiminde özellikle üslup açısından farklılıkları konuşulacak.

İkinci Dünya Savaşı'na gelinene kadar dünya sanat üretiminin merkezi Fransa iken savaş sırası ve sonrasında orijinin ABD'ye kayması ve bugüne kadar da değişmemesi göçün etkisidir.

1990 da dünya sanat ve göç tarihinde kritik bir eşiktir. Berlin Duvarı'nın yıkılması, kapitalizmin zaferiyken, özellikle Doğu Bloku ülkeleri ve Rusya'daki kültürel ortamın liberalizm etkisi ile dönüşmesi önemli sonuçlar doğurur.

Modern zamanda göçün etkisi oryantalizm ve self oryantalizm olgularının gözlüğünde değerlendirilmelidir. Göç etmiş sanatçıların meselelere topraklarından uzakta yeni bir perspektif ile bakma ihtiyacı, özellikle göç ettikleri coğrafyaların değerlendirilmesinde oryantalizm etkisini doğurur ve bu kendine yabancılaşma yorumların sahihliğini olumsuz etkiler.

Ettiğini Bulanlar Mı, Arayanlar Mı?

Yurtsuzluk ya da sürekli göç söz konusu olduğunda tarih boyunca bu konudaki en tecrübeli topluluk olarak Yahudiler ön plana çıkar. Kendilerine vaat edilmiş toprak olarak gördükleri Kudüs civarında olmadıktan sonra herhangi bir yerde

olmak, Yahudiler için olamamak manasına gelir. Kendilerini hiçbir yerde kalıcı görmedikleri için dünya ile bağlantı kurdukları her alanda bir gün mutlaka göçmek üzerine kurgu oluştururlar. Mesela modern finans sisteminin sanal olgusu, Yahudilerin, bir gün gitmek zorunda kalsalar da varlığı ellerinde tutma düsturları ile oluşur. Modern para olgusundan borsa sistemine, finans kapital dayanaklarından kripto para olgusuna kadar 'olamadığın yerde de olabilmek' projeksiyonu ve kazandığını ne pahasına olursa olsun elde tutmak adına oluşturulmuş bir izlekten söz ediyoruz. Hollywood'un özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'dan kaçmak zorunda kalan Yahudi zenginlerin beslediği ve zamanla ele geçirdiği alan haline gelmesi, sinema endüstrisinin merkezi olan ABD'nin dünya algısını şekillendirebilmesi bakımından belirleyici olur.

Göçün sanatı ve sanatçıyı etkilemesi beklentinin ötesinde zarurettir. Sanatçı, bölgesel ve küresel her etkiye tepki veren, muhteviyatını ve üslubunu buna göre güncelleyendir. Zira üslup, zamanın ruhu ile birlikte yenilenen yapıdadır.

Göçten Etkilenen Sanatçı, Sanatçıdan Etkilenen Göç

Göçün sanatı ve sanatçıyı etkilemesi beklentinin ötesinde zarurettir. Sanatçı, bölgesel ve küresel her etkiye tepki veren, muhteviyatını ve üslubunu buna göre güncelleyendir. Zira üslup, zamanın ruhu ile birlikte yenilenen yapıdadır. Yani yer değiştiren sadece insan değil üsluptur da. Haliyle sanatsal yöntemin göçmenliği de söz konusudur. Bunu hem formu çeşitlendirmek manasında hem de mevcut bir formun göçen insanlarla birlikte yer değiştirmesi anlamında düşünebiliriz.

Dijital Göç ve Göçmen

Modern zamana kadar göç eden insanın yaşayışı ile göç eden kültürel olgular, artık kitle iletişim araçlarının etkisiyle insanoğlunun yer değiştirmeden göçmen hale gelmesi ile sonuçlanıyor. ABD emperyalizminin Hollywood başta olmak üzere çeşitli mecralar ile yürüttüğü kültür göçünde bugün dijital platformların etkisiyle hızlanan yeni bir boyuttan söz etmek mümkün. Artık insanın göçmesi ile değil iletişim aracının zaman ve zemine bağlı kalmadan kültürü dolaşıma sokması gerçeği ile karşı karşıyayız. Dijital Göç denen olgunun sonuçları bunlar. Artık insanlar yer değiştirmeden yer değiştiriyor. Ülkesindeki durumdan hoşnut olmayan insanlar dijital tesir ile kültürel manada göç yaşıyor. Özel yaşantısı tamamen başkalaşmış oluyor.

Somut örnek üzerinden gidecek olursak… LGBT meselesi uzun yıllar daha çok kapalı kapılar ardından tartışıldı. Neden sonra görünür olan küresel aktör haline geldi. Netflix'in Türkiye'ye girmesi sonrası hemen her içerikte LGBT olgusunun yer alması sonucu giderek tartışmanın şiddeti alevlendi. Ölümün görünüp sıtmaya razı hale gelinmesi ortamı yaşandı. Önceleri sinema ve televizyon ürünlerinde kültürel olumsuzluk çıplaklık ve müstehcenlik üzerinden tartışılırken şimdi bu başlık rafa kalkmış durumda. Yegane tehlike LGBT! Ki, bu da giderek normalleşiyor. Dünyanın en ücra köşesindeki insan, yerini değiştirmeden kendi toprağında göçmen hale geliyor. Çünkü algısı, kabulü, normu değişiyor. Dijital mecraların Hollywood başta olmak üzere hemen her aracın işlevini yüklenmesiyle birlikte kültürün ve algının göçünde yeni bir evreye geçiyor, insanlık.

Dünyanın en ücra köşesindeki insan, yerini değiştirmeden kendi toprağında göçmen hale geliyor. Çünkü algısı, kabulü, normu değişiyor. Dijital mecraların Hollywood başta olmak üzere hemen her aracın işlevini yüklenmesiyle birlikte kültürün ve algının göçünde yeni bir evreye geçiyor, insanlık.

Milyarlarca dolar bir anda kıta değiştiriyor. Netflix'in popüler bir üretimi ile kabuller yeniden tanımlanıyor. Artık kendini bu küresel dijital göçün söylemi ile tanımlayan insan söz konusu. Tektipleşmeye varan bu durum, kültürel çeşitliliği de yok ediyor. Dünyanın küresel bir köy haline gelmesinin sonucu olarak binlerce kilometre ötedeki insanlar aynı şekilde giyiniyor, aynı şeye gülüyor, aynı şeyden haz alıyor, aynı şeylerle duygulanıyor. Kavimler Göçü ile belki yüzlerce yılda oluşan yeni ortamlar, dijital göç ile sadece birkaç yılda kendini gösteriyor.

Dijital göçte elbette sosyal medyanın da etkisi büyük. Önce Facebook, sonra Twitter, sonra Instagram ve son olarak da TikTok ile baş döndüren dönüşümler yaşanıyor. Daha önce 20 yıl ile belirlenen kuşak farkı artık sosyal mecraların etkisi ile birkaç yıla düşmüş durumda. Facebook nesli ile TikTok neslinin aynı olmadığı aşikar. Arada sadece 15 yıl var. Kaldı ki Twitter kuşağı ile Instagram kuşağı da farklıydı. Aradaki zaman farkı 3-4 yıldı.

Bilgisayar oyunları da bu korkutucu hızın ve dönüşümün belirleyici unsurları arasında. Evinden hiç çıkmadan sadece bilgisayar başında vakit geçiren, farklı milletlerden insanlarla online olarak etkileşim sağlayan, çeşitli oyunların etkisi ile algısı ve kaygısı dönüşen nesiller gözümüzün önünde oluşuyor. Hollywood'un milyonlarca kişiyi etkileyen fantastik film furyasının yanına dijital oyunların yüz milyonlarca kişiye ulaşan gerçeklik dönüşümü ile insanoğlunun hayret eşiği yükseliyor. Sürekli bir fantastik dünyada, olmayanın olurulduğu ortamda yaşayan nesil neredeyse hiçbir şeye hayret et-

miyor. Bu, sanatsal üretimi de etkiliyor. Sürekli düşünmesi, zikretmesi, soru sorması ve insanlık arayışını devam ettirmesi gereken sanatçılar da söz konusu dijital etki ile sorularını yenileyemiyor ve asırlık birikimin gerektirdiği arayışta kadük kalıyor. Zamanın ruhunu belirleyen insandan, dijital etkenlerle belirlenen ruha teslim olan bir ruhsuzluk ortaya çıkıyor.

Göç Avrupa'yı 'Siyah' Renge Boyadı!

Göçün somut insan göstergesi noktasında en belirgin etkisinin görüldüğü alan spordur diyebiliriz. Mesela Fransa futbol milli takımının tamamına yakının siyahilerden oluşması, Afrika kaynaklı göçün sonucudur. Belki de 20. Yüzyıl'da yaşanan bu hızlı göç olmasaydı, ABD ve Avrupa'daki ırkçılık meselesi hala devam edecekti. Zira şu an politikadan spora, sanattan finansa kadar her alanda Afrika kökenlilerin etkisi söz konusu. Avrupa toplumu içinde kendine yer edinen, asimile olan ya da entegre olan nesiller düşünce hayatını ve normları yeniden tanımlamıştır. En azından bu yeniden tanımlamanın önemli bir parçası olmuştur.

Avrupa ve ABD'de son dönemde yükselen ırkçılığın da söz konusu göçün somut etkilerinin sonucu olduğu aşikârdır.

Avustralya, göç meselesinin ilginç şekilde tezahür ettiği yerlerdendir. Emperyalizm ile oluşan işgalin 'beyaz adam'ı uzak kıtaya yerleştirmesi, yerli halkın kendi toprağında esir ve göçmen durumuna düşmesine yol açar. Ayrıca bu yeni dünyaya gelen Batılıların varlığı ile Avustralya bugün tam manasıyla bir Batı ülkesidir. Oysa dünyanın en doğusudur! Yerli ise neredeyse kalmamıştır. Kültürel yaşayış ve sanatsal üretim de Batılı ülkelerden farksızdır.

ABD ve Avrupa başta olmak üzere bütün dünyada 68 Kuşağı denen dalganın etkisi de göç edenlerle kültürün kitle iletişim araçlarıyla göç etme işlevinin yansımasıdır.

Sinema Göç Aracı Mı, İzah Alanı Mı?

Sinema özelinde bakmak gerekirse…

Göçün etkisini, yer değiştiren sanatçının olguyu yeniden tanımlama ve üslubunu buna göre güncelleme olarak görürken, artık sanatçıların yer değiştirmeden formel biçimlenmesinden söz ediyoruz. Zamanın ve mekânın farkının kalmadığı ortamda dünyanın ücra köşesinde bir sinemacı, binlerce kilometre ötedeki mesele hakkında film yapabiliyor. Hollywood'da başarılı yapıtlara imza atan (The Artist) Michel Hazanavicius'un 2014'teki Arayış filmi, Rusya'nın Çeçenistan işgali sırasında bir çocuğun göç etmek zorunda kalmasının hikâyesine odaklanıyor. Çok başarılı bir film olan Arayış, Çeçen olamayan birinin Çeçen meselesinde, göç olgusuna, sürgüne ve savaşa bakışını resmediyor.

Faslı yönetmen İsmail Ferroukhi, Fransa'da yaşayan bir sanatçı olarak Büyük Yolculuk filmini hayata geçirir. Özgür Adamlar ve L'avion yapımları ile tanınan Ferroukhi, 2004 yılında çektiği filmde baba ile oğul arasındaki ilişkiyi hac yolculuğu üzerinden ele alır. Fransa kültürü ile yaşamasına rağmen inanç temelli bir meseleyi oryantalizm batağına düşmeden ele alması, Ferroukhi'nin göçmesine rağmen köklerinden uzaklaşmamış olmasını gösterir.

Sürgüne çıkmak zorunda kaldıktan sonra filmleri kendisine ve kültürüne yabancılaşan bir örnek olarak ise Muhsin Mahmelbaf'ı verebiliriz. Yeni İran Sinemasının önemli isimlerinden olan Mahmelbaf, 2000 yılındaki Kandahar filmine kadar İran'da

üretim yapar ve İran Sinemasının özel yöntemine ciddi katkı yapar. Gençlik döneminde Şah yönetimine karşı olan ve bunun için hapis yatan yönetmen, İran Devrimi sonrası rejimin geldiği noktayı eleştirir ve yurt dışında yaşamaya karar verir. Bu vakitten sonra yaptığı filmler hiçbir zaman öncekiler gibi olmaz. Selam Sinema, Gabbeh, Bisikletçi gibi filmlerini İran'da yapan Mahmelbaf, Sek ve Felsefe, Karıncaların Çığlığı, Marghe ve Annesi, Başkan gibi filmleri ülkesinden çok uzakta çekti. Onlarca ülkede film çeken yönetmenin milenyumda çektiği filmler öncesinden çok uzakta ve sürgünde bir zihnin göstergeleriyle doludur.

Türk Sinemasında göç unsuruna baktığımızdaysa daha çok iç göç kendini gösteriyor. Özellikle 1950'ler sonrası hızlanan köyden kente göç meselesi Yeşilçam'ın önemli bir unsuru haline gelir. Gecekondulaşmanın başı çektiği somut göstergelerin yanında kültür çatışması ve geçişken olamayan geçişkenlik ihtimali üzerine filmler yapılır. 1964'te Halit Refiğ'in çektiği Gurbet Kuşları, isminden de anlaşılacağı üzere söz konusu iç göçün çatışmasını ve şaşkınlığını yaşayan insanların hayatına odaklanıyor. Lütfi Ömer Akad'ın göç üçlemesi olan Gelin, Düğün ve Diyet filmleri de sinemamızın en belirgin eserlerindendir. İnançtan ekonomiye, var olma mücadelesinden entegrasyona kadar birçok unsuru dokunaklı ve dram türünde sinema perdesine taşıyan Akad, Türk Sinemasının dönüşüm yaşadığı süreçte kilometre taşlarından biri olmuştur. Söz konusu filmlerde İstanbul göçün yapıldığı ve kültürel çatışmanın yaşandığı mekân olur. Haydarpaşa Garı'ndan Eminönü Meydanı'na, gecekondu mahallelerinden Boğaziçi Köprüsü'ne kadar birçok mekân, arada kalmışlığı, göçen kitlelerin uyumsuzluğunu, geçiş sürecindeki neslin sorunlarını taşıyan acılı göstergeler haline gelir. Banker Bilo'dan Güllüşah'a, Kapıcılar Kralı'ndan Züğürt Ağa'ya kadar çok sayıda örnek de bu zemin üzerine kurulur.

2000 sonrası Türk Sineması ise daha çok zihinsel göçü ele alır. Köyden kente göçün kurumsallaştığı, üçüncü neslin kente uyum sağladığı, modernizm etkisiyle sürekli yenilenmek zorunda kalan Anadolu insanının İstanbul'da dünya vatandaşı olma çabasını resmeden filmler, çeşitli açılardan somut ürünler verir. Nuri Bilge Ceylan'ın Bir Zamanlar Anadolu'da, Kış Uykusu ve Ahlat Ağacı filmleri kentten taşraya bakma bakımından tersine zihin göçüne ya da göçememiş zihinlerin kalamamasına işaret ederken, Mahsun Kırmızıgül'ün Güneş'i Gördüm filmi ticari sinema kodlarıyla ele alınmış ve kentte kendini bulamamış göçen ailelerin olumsuzluklarını vurgular. Zere, Kara Köpekler Havlarken, Kader gibi filmler festival sinemasının göç meselesine bakışını merdiven altı hayatlar çerçevesinde işlerken, Suriye meselesine de sinemamız kör kalmaz.

Toplumsal olarak derin sancılarını hala çektiğimiz alanda çok az üretim yapıldığını söylemek gerek. Fakat Derviş Zaim'in Flashbellek'i, Mehmet Bahadır Er'in Omar ve Biz'i gibi yapımlar Suriyelilerin yaşadığı sıkıntıları, Anadolu'ya yapılan göçün olumsuz etkilerini ve Suriye topraklarında da bir şekilde yansımalarını anlatır. 10 yılı aşkın süredir yaşanan ve güncel politik tartışmanın odağında olan Suriyeli göçünün onlarca filmle ele alınması gerekirken sadece birkaç yapımdan bahsediyor olmak ciddi eksiklik. Uzun vadede yeni üretimlerin gelmesi muhtemel. Zira sinemacılar, politik gerginliğe malzeme olma endişesi ile bu alana girmiyor. Oysa sanatçı, tam da böyle ortamlarda, gerginliğin yaşandığı alanlarda üretim yapıp yorumda bulunmalı ve toplumsal algının şekillenmesine katkı sağlamalıdır.

Doç. Dr. Cihat YAYCI
Müstafi Tümamiral

EGE DENİZİ'NDE EGEMENLİĞİ ANDLAŞMALARLA DEVREDİLMEMİŞ ADA, **ADACIK VE KAYALIKLAR SORUNU**

Yarı kapalı bir deniz olan Ege'de Yunanistan'a ait çok sayıda ada ve adacığın Türkiye anakarasının çok yakınında olması ve Anadolu'yu kuzeyden güneye bir dizi halinde kapatması, ayrıca çok sayıda adanın da "ihtilaflı ada" statüsünde bulunması, Ege Denizi'ni dünyadaki denizler arasında özel önemi haiz bir deniz konumuna getirmiştir. Ege Denizi'nin mevkii, boyutları ve sınırları ile yüzeyine serpilmiş ve çoğunluğu kayalık olan çok sayıda irili ufaklı adanın varlığı ve konumları, bu denize Akdeniz havzasının yanı sıra dünyada da benzeri bulunmayan farklı bir özellik kazandırmıştır.

EGAYDAAK-Coğrafi Formasyonlar (CF) sorunu, çoğunluğu Doğu Ege Adaları bölgesinde ve Anadolu sahillerine yakın, 11 küçük ve ıssız adacığın iskana açılacağına ilişkin haberlerin Kasım 1995 ayından itibaren Yunan basınında yer almasıyla başlamıştır.

Yunanistan'ın iskâna açmayı plânladığı ada, adacık ve kayalıklara ilişkin seçimi dikkate alındığında, bunlar ve diğer bazı ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki hâkimiyetinden Yunanistan'ın şüphe duyduğunun ve hâkimiyetini, başta Türkiye olmak üzere, diğer devletlere onaylatmak istediğinin açık bir göstergesi olduğu değerlendirilmektedir.

Sorun, Figen Akad isimli Türk ticaret gemisinin Kardak kayalıklarında

25 Aralık 1995 tarihinde karaya oturmasıyla su yüzüne çıkmıştır.

Ege'de egemenlik sorununun resmiyet kazandığı 31 Ocak 1996 itibariyle 156 ada, adacık ve kayalık üç kategoriye ayrılabilir.

Bunlardan bir kısmı meskündü ve Yunanistan devlet idaresi altında yönetilmektedir.

Bir kısmının üzerinde fener, tesis ve inşa faaliyetleri gibi Yunan devlet tasarrufları bulunmaktadır.

Büyük bir bölümü ise Kardak Kayalıkları gibi gayri meskün idi.

Uluslararası hukuka göre egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki Yunan fiili durumları, egemenliğin devri sonucunu doğurmamaktadır.

EGAYDAAK'ların Ege'deki karasuları alan dağılımlarını önemli ölçüde değiştirebilmesi ve başta kıta sahanlığı olmak üzere Ege'de diğer bazı sorunlara da etki etmesi de dikkate alındığında, bu sorun çözümlenmeden Ege'de deniz yetki alanları ve hava sahasına ilişkin geçmişten süre gelen sorun-

ların çözümünün mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.

Zira, Lozan'da tesis edilen 3 mil genişliğinde karasuları uygulamalarına göre; Ege'nin yaklaşık % 5.1'i Türk, % 22,3'ü Yunan, % 2,2'si de EGAYDAAK'ların karasuları ile kaplanırken, açık deniz alanları ise %70.4 olmaktaydı.

1936'da Yunanistan'ın tek taraflı olarak karasularını 6 mile çıkartmasına Türkiye tepki vermemiş ve 1964'te Lozan'da tesis edilmiş statüyü de kendisi de değiştirerek karasularını Ege'de 6 mile çıkarmıştır.

Mevcut 6 mil genişliğinde karasuları uygulamalarına göre; Ege'nin yaklaşık % 7.47'si Türk, % 39.2 Yunan, % 4.8'i de EGAYDAAK'ların karasuları ile kaplanırken, açık deniz alanları ise %48.5 seviyesine inmiştir.

Her iki ülke kara sularını 12 mile çıkardığı zaman, Ege'de mevcut 6 mil rejimine oranla, Türk kara suları yaklaşık %1 artarken, Yunan kara suları %22 artışla %62.1'e, EGAYDAAK'ların kara suları ise %5 artışla % 9.3'e ulaşacaktır. Bu durumda, Ege'deki açık deniz oranı %48.42'den %19.9'a düşecektir.

Türkiye ile Yunanistan'ın dış politikalarında özel bir önem ve önceliğe sahip olan Ege Denizi, XX. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türk-Yunan ilişkileri içerisinde farklı bir konuma sahip olmuştur.

Ege Denizi'ndeki mevcut sorunların, Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a inen ideolojik ve soyut bir geçmişi ile 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'na inen siyasi ve hukuki bir geçmişi vardır.

Ege'de temel sorun olarak nitelendirdiğimiz egemenlik ihtilafı deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ana belirleyici unsur olmaktadır.

Ege'de toprak egemenliğini, diğer bir ifadeyle *"mevcut olan her bir ada, adacık ve kayalığın hangi devlete ait olduğunu"* ortaya koymadan, kara-

suları sorununu, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin sorunları çözmek teknik olarak imkânsızdır.

Toprak egemenliği ve bu esasta belirlenecek deniz sınırları Ege hava sahası sorunları için de belirleyici olacaktır.

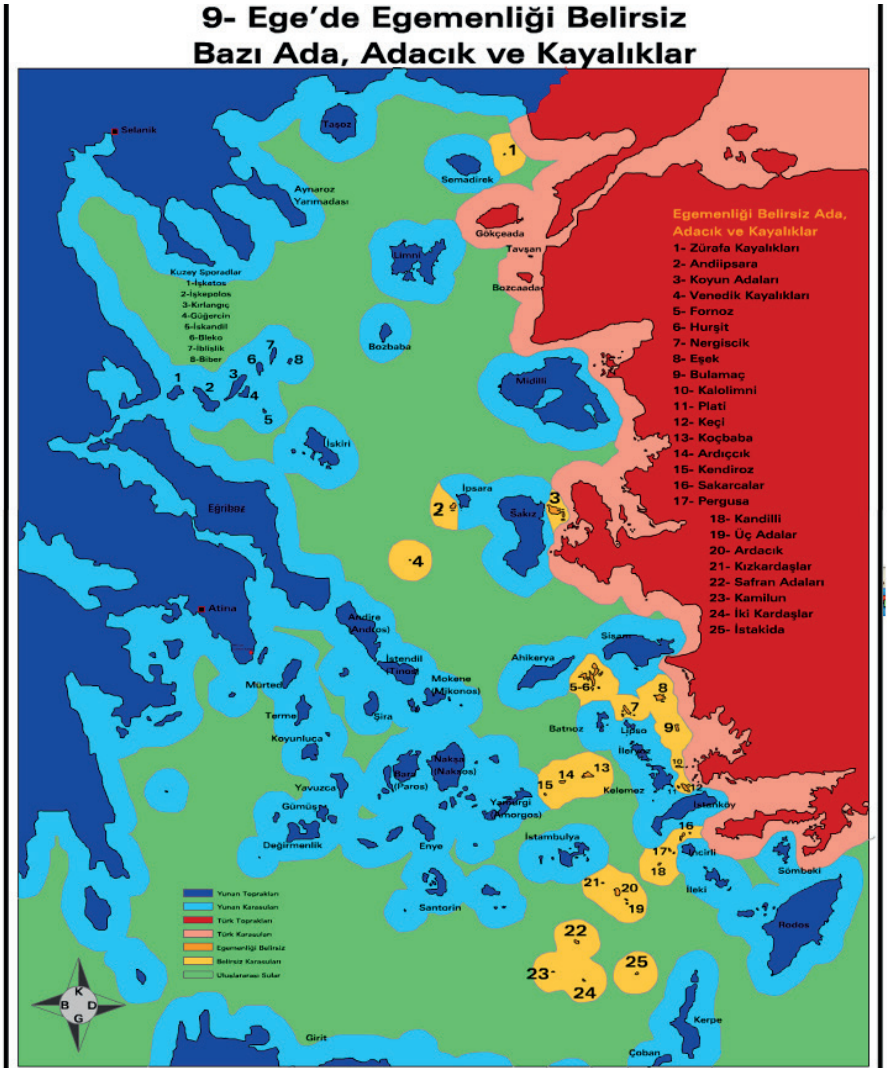

Harita-1: EGAYDAAK'ları Gösterir Harita

Türkiye'nin Görüşleri

Türkiye'nin görüşlerinin hukuki esaslarını üç noktada toplamak mümkündür. Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adalar sadece Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye Cumhuriyeti hakimiyetinden uluslararası hukuka uygun olarak Yunanistan ve İtalya hakimiyetine geçen adalardır. Yunanistan'ın tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'dan Lozan Barış Andlaşması'na kadar egemenliği Yunanistan'a devredilen adalar

konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Lozan Barış Andlaşması ile kuzeydoğu Ege'de toplam dokuz ada Yunanistan'a, güneydoğu Ege'de ismen sayılan toplam 13 ada ile tabi adacıkları ve Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. Paris Barış Andlaşması ile İtalya Meis dahil ismen sayılan 14 ada ile bitişik adacıklarının egemenliğini Yunanistan'a devretmiştir. Lozan Barış Andlaşması öncesinde Osmanlı egemenliğinde bulunan ve Lozan'da egemenlik devrine konu olmayan tüm ada, adacık ve kayalıklar orijinal sahibi olan Osmanlı imparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti egemenliğine intikal etmiştir.

Lozan Barış Andlaşması md. 6 ve 12'deki hükümler, 3 mil içindeki adalar üzerindeki Türk hakimiyetini teyit etmekte, üç milin dışındaki ada, adacık ve kayalıklar üzerinde Osmanlı'dan intikal eden hakimiyet haklarını sona erdirmemektedir.

Lozan Barış Andlaşması md. 15 ile Menteşe Adaları bölgesinde ismen sayılarak devredilen adalar ile bunlara bağlı ada, adacık ve kayalıklar dışında kalan tüm ada, adacık ve kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'na halefiyeti nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiştir.

Harita-2: Yunanistan'a Devredilen Adaları Gösterir Harita

Md. 16'da yer alan, *"Türkiye, ... egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; ... bu adaların geleceği ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir"* hükmü, Türkiye'nin sahillerinden itibaren üç milin dışında kalan bütün ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtiği anlamına gelmez.

Md. 16/1 hükmü, Türk *"egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan"* söz ederek, bu adalar yüzyıllardan beri Osmanlı hâkimiyetinde olduğuna göre, prensip olarak egemenlik haklarına ilişkin *status quo*'nun devam ettiğini göstermektedir.

Ayrıca, md. 16'da sadece adalardan söz edilmiştir. Bu nedenle md. 16 bir feragat hükmü olsa bile bu adacık ve kayalıkları kapsamayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden ve Menteşe Adaları bölgesinde bulunan ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki hâkimiyeti düzenleyen 28 Aralık 1932 tarihli doküman imza, onay, yürürlüğe girme ve tescil işlemlerinden yoksun olup Türkiye ve İtalya'yı bağlayıcı bir Andlaşma haline hiçbir zaman gelmemiştir. Anılan doküman 4 Ocak 1932 tarihli Türk İtalyan Sözleşmesi'nin ve Lozan Barış Andlaşması'nın eki veya tamamlayıcısı niteliğinde bir belge de değildir.

Sonuç olarak;

Yunanistan, Megali İdea'yı gerçekleştirmek için Kırım, Balkan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan yararlanmaya çalışmış, bu amaçla, tüm platformlarda Yunan medeniyeti övülmüş, Türklerin barbarlığının propagandası yapılmıştır. Girit, Anadolu ve Kıbrıs'ta görüldüğü gibi her çeşit tedhiş kullanılmıştır. İstenen hedeflere tamamen ulaşılamamakla beraber, Yunanistan 1830 tarihinde kurulmasından günümüze kadar topraklarını iki kattan daha fazla büyütmüştür.

Adalar Denizi'ndeki mevcut sorunların, Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığı 24 Nisan 1830'a inen ideolojik ve soyut bir geçmişi ile 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'na inen siyasi ve hukuki bir geçmişi vardır.

Adalar Denizi'nde temel sorun olarak nitelendirdiğimiz egemenlik ihtilafı deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ana belirleyici unsur olmaktadır.

Adalar Denizi'nde toprak egemenliğini, diğer bir ifadeyle "mevcut olan her bir ada, adacık ve kayalığın hangi devlete ait olduğunu" ortaya koymadan, karasuları sorununu, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin sorunları çözmek teknik olarak imkânsızdır.

Toprak egemenliği ve bu esasta belirlenecek deniz sınırları Adalar Denizi'nde hava sahası sorunları için de belirleyici olacaktır.

Türkiye başlangıçtan itibaren, zaman zaman tavizler vererek, özellikle son yirmi beş yıldır, her alanda, Yunanistan'ın dostluğunu aramış ancak aradığını bulamamıştır. Türkiye'nin dostluk yaklaşımı Yunanistan'da yanlış hesaplar yapılmasına ve Türkiye'den ödün beklenmesine yol açmaktadır. Türkiye'nin Yunanistan'ın hata ve kusurlarını ödüllendirmesi Türk kamuoyunun önünde pek kolay değildir. Türkiye, Yunanistan'la dost olmaya karşı değildir, ancak artık dostluk girişimi Venizelos'un da daha önceden yaptığı gibi Yunanistan'dan gelmelidir.

EGAYDAAK'lar konusunda ise, Kardak Kayalıkları Krizi ve müteakip gelişmeler ve çalışmalar neticesinde fark edilen bu hakikat Türkiye'nin önüne tarihi bir fırsat çıkarmış; Ege'de insiyatifin Türkiye'ye geçmesi sonucunu doğurmuştur. Kardak Krizinden sonra yapılması gerekirken yapılmayan ve yapılmaması gerekirken yapılan işlem ve uygulamalar neticesinde bu insiyatifin yeterince kullanılabildiği söylenemez.

Unutulmamalıdır ki egemenliği devredilmeyen

ada, adacık ve kayalıkların karasuları Ege Denizi'nin yaklaşık % 6'sıdır.

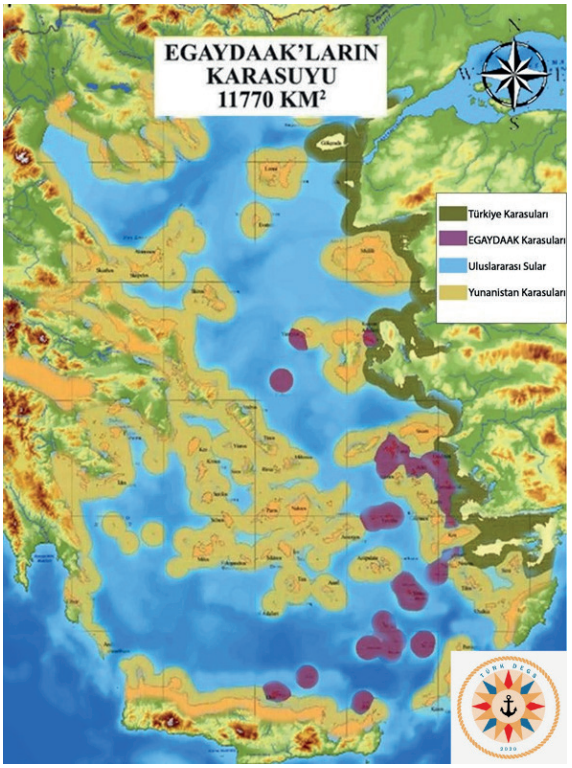

Harita-3: EGAYDAAK'ların Karasularını Gösterir Harita

EGAYDAAK'ların varlığı, karasularından başlayarak Adalar (Ege) Denizi'ndeki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını ve dolayısıyla hava sahası sorunlarını da çok kritik bir şekilde etkilemektedir. Yunanistan'ın Adalar (Ege) Denizi'ni bir Yunan gölüne çevirmekten alıkoyan en büyük engel EGAYDAAK'ların varlığıdır. Bu bağlamda gerçek şudur ki; Adalar (Ege) Denizi'ndeki durumun Türkiye'nin lehine çözümlenmesi açısından en büyük dayanak noktamız EGAYDAAK'lardır. Dışişleri Bakanlığımızın Kardak krizi esnasında Yunanistan'a verdiği 29 Ocak 1996 tarihli nota EGAYDAAK hususundaki hukuki dayanaklarımızı son derece net bir şekilde ortaya koymaktadır. EGAYDAAK konusu iç ve dış kamuoyunun gündemine yazılan yüzlerce kitap, makale, gazete haberi, nota teatileri ve Dışişleri Bakanlıklarının resmi sitelerindeki ifadelerle taşınmıştır. EGAYDAAK varlığının açık bir şekilde ortaya konulmasına ve Dışişleri Bakanlığı'nın 1995-1998 yılları arasında yürüttüğü çalışmaların tamamlanmasına rağmen EGAYDAAK'ların isimleri resmi olarak açıklanmamış ve EGAYDAAK'ları gösterir harita da yayınlanmamıştır. EGAYDAAK'ların isimlerinin açıklanması son derece gerekli bir gerçekliktir çünkü EGAYDAAK konusunu açıklığa kavuşmadan Adalar Denizi'nde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair hiçbir husus konuşulamaz. Dolayısıyla, Türkiye'nin Adalar Denizi'ndeki en temel sorunu EGAYDAAK konusudur.

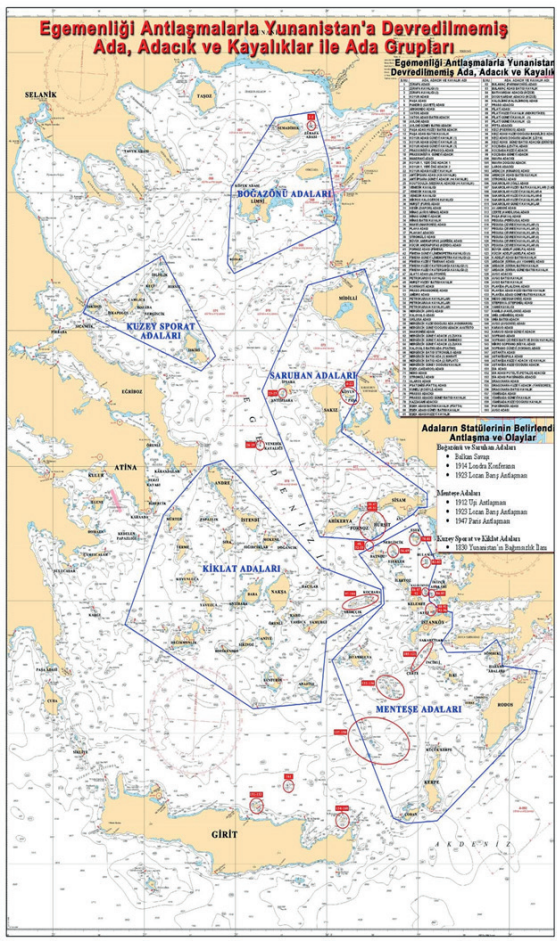

Harita-4: Egemenliği Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık, Kayalıklar ile Ada Gruplarını Gösterir Harita

Doç. Dr. Hüseyin ALPTEKİN
İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

PKK TERÖRÜNE KARŞI SİVİL İNİSİYATİF: **DİYARBAKIR ANNELERİNİN EVLAT NÖBETİ**

Diyarbakır annelerinin Diyarbakır HDP İl Başkanlığı binası önünde 3 Eylül 2019 gününden beri 1000 günü aşkın bir süredir devam ettirdikleri evlat nöbeti Türkiye ve dünyada benzeri olmayan bir eylem olarak tarihe geçmiştir. Diyarbakır annelerinin evlat nöbeti benzeri bir toplumsal hareket örneğine rastlanmamakla birlikte farklı ülkelerde devletlerin doğrudan veya paramiliter unsurlar aracılığıyla dolaylı olarak sebep oldukları hak ihlalleri pek çok örnekte toplumsal tepki doğurmuştur. Bu tepkilerin bir kısmı Arjantin ve Rusya örneklerinde olduğu gibi çocuklarının akıbetini sorgulayan anneler tarafından protesto eylemlerine dönüştürülmüştür.[1] Türkiye'de de özellikle 1980 ve 1990'lı yılların faili meçhul ve gözaltında işkence gibi karanlık derin devlet uygulamalarına karşı benzer hareketler ortaya çıkmıştır. Nitekim dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da bu annelerden biri olan 103 yaşındaki Berfo Kırbayır'la 2011 yılında görüşmüş ve 1980 darbesi sürecinde kaybedilen çocuğunun hikâyesini kendisinden bizzat dinleyerek konunun takipçisi olmuştur.

Resmi ya da gizli devlet kuruluşları özellikle askeri yönetim dönemlerinde benzer acılara sebebiyet vermiştir. Ne var ki insan haklarını ihlal eden devlet dışı aktörler, özellikle terör örgütleri genelde toplumsal hareketlerce hesap sorulamaz bulunmuşlardır. Gerek terör örgütlerinin zaten gayrı meşru olmalarından dolayı insan hakları ihlallerinde bulunmalarının bir nevi doğal karşılanması, gerek örgütlerle mücadelenin birincil olarak devlet kurumları tarafından yürütülmesi gerekse de bu örgütlerden duyulan korku yaygın ve sürekli bir terör karşıtı toplumsal hareketi zorlaştıran etkenler olmuşlardır. Yine de sayıları az ve etkileri sınırlı olmakla beraber terör örgütlerinin ağına düşen çocuklarının ardından inisiyatif alan annelerin kolektif çabaları olmuştur. Örneğin DEAŞ'a katılan çocuklarının ardından sivil inisiyatif başlatan anneler olmuştur. Radikalleşerek DEAŞ'e katılan militanların anneleri Hayat Canada ve Mothers for Life gibi oluşumları kurmuşlardır.[2] Ancak terör örgütlerine karşı oluşturulan bu platformlar genellikle bilgilendirici, farkındalık oluşturmak

1 Arjantin'deki Plaza De Mayo anneleri diktatörlük döneminde kaybedilen çocukları için 1970'lerde protesto eylemleri düzenlemeye başlamıştır. Rusya'da ise Rus ordusunda görev alan çocuklarına yönelik insan hakları ihlalleri ve özellikle ailelerden habersiz cephe hatlarına sevk uygulamalarına yönelik protesto eylemleri gerçekleşmiştir. İki toplumsal hareket de protestolar şeklinde başlamış, toplumsal hareket formundan sivil toplum örgütü formuna geçiş yapmışlardır. Arjantin örneği için bkz. Bouvard (1994), Rusya örneği için bkz. Bogoslovskaya, Polyakova ve Vilenskaya (2013). İki hareketin karşılaştırmalı bir analizi için bkz. Minin (2020).

2 DEAŞ'a karşı oluşturulan sivil inisiyatifler için bkz. Ioffe (2015). Ayrıca bkz. Operation250.org (2018). Bu oluşumların kendi web siteleri de tarihçeleri ve etkinlik alanlarına dair bilgi sunmaktadır. Oluşumun web sayfası: http://www.mothersforlife.org/en

amaçlı web siteleri kurmuşlar ve benzer durumdaki anneler için bağış toplama kampanyalarına imza atmışlardır. Ancak değerli olmakla birlikte bu girişimlerin etkileri sınırlı olmuştur.

Benzer örneklerle kıyaslandığında Diyarbakır anneleri pek çok bakımdan benzersiz bir oluşum olarak öne çıkmaktadır. 22 Ağustos 2019 tarihinde zaten bir oğlunu örgüte kaybetmiş olan Hacire Akar bir diğer oğlunun daha ortadan kaybolmasıyla HDP Diyarbakır ofisi önüne giderek oturma eylemi başlatmış ve oğlu geri dönene kadar bu eylemi sürdürmüştür. Akabinde birkaç aile 3 Eylül 2019 günü Hacire Akar'ın eylemini kolektif bir eyleme dönüştürmüş ve evlat nöbetlerini başlatmışlardır. Nitekim 2022 Haziran ayı itibariyle sayısı 203'yi bulan aileler, Diyarbakır'da 1000 günü aşkın süredir her gün HDP il binası önündeki çadırda evlat nöbeti tutmaktadırlar. Diyarbakır'daki günlük nöbet eylemlerine ilaveten Van, Hakkari, Muş ve Şırnak'ta da haftalık olarak buluşan aileler ellerinde çocuklarının resimlerini taşır halde yürüyüş yapmaktadırlar. Üçüncü yılındaki evlat nöbetleri sadece ortaya koydukları eylemlerle değil, bu eylemlerin sonuçları bakımından da öne çıkmıştır. Nitekim evlat nöbetlerine katılan ailelerin 35'i bugüne kadar çocuklarına kavuşmuştur. Bu çocukların pek çoğu ailelerinin evlat nöbetinde olduklarını öğrendikten sonra örgütten kaçarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim olmuş ve ailelerine dönmüşlerdir.[3]

Diyarbakır annelerine dair sorulması gereken iki temel soru 'neden şimdi' ve 'bundan sonra ne olacak' sorularıdır. 'Neden şimdi' sorusunun cevabı iki aşamalıdır. Öncelikle çözüm süreci olarak bilenen, kabaca 2013 Mart ayından 2015 Haziran ayına kadar devam eden süreçte PKK'nın silah bırakma-

3 Bu makalenin yazarının da aralarında olduğu bir grup araştırmacı tarafından Diyarbakır Anneleri inisiyatifinde yer alan 59 aile ve teslim olarak ailelerine dönen 5 eski militanla gerçekleştirilen mülakatlar bu sonucu ortaya koymaktadır. Söz konusu mülakatların bulguları hakkında bir tartışma için bkz. Alptekin vd. (2022). Diyarbakır anneleri hakkında yapılan diğer çalışmalar için bkz. Palabıyık (2020) ve Güven (2021).

sı için şartlar hazırlanmıştır. Zaten çözüm süreci öncesinde dahi Kürt meselesine hak temelli bir yaklaşım sonucu 1990'ların insan hakları ihlalleriyle bilinen derin devlet uygulamaları çoktan son bulmuş, Kürtçe örgün eğitimde seçmeli ders olarak yer bulmuş, Kürtçe dil kursları açılmış ve TRT Kürtçe yayın hayatına başlamıştı bile. PKK'nın bir hak mücadelesi yaptığı sanrısı devlet-toplum yakınlaşmasıyla örgüt sempatizanları arasında bile soru işaretleri doğurmaya başlamıştı. Kürt dili ve kimliğine dair atılan reform adımlarının ardından PKK'ya silah bırakması ve terörü tümüyle terk etmesi için zemin hazırlayan çözüm süreci ile devam etmişti. Ancak 2015 yazında terör saldırılarını tekrar başlatan PKK kimi örgüt sempatizanlarında bile PKK'nın şiddetle var olan, varlığını sürdürmek için şiddet üretmek zorunda olan bir örgüt olduğu düşüncesini akıllara getirmişti. Diyarbakır annelerinin bir kısmının PKK'nın karşısına dikilmesindeki bir neden de bölgede kesinleşen bu farkındalık olmuştur. Nitekim PKK çözüm süreci döneminde bile, değil silah bırakmaya hazırlanmak tam tersine bölgede pek çok çocuğu ailelerinden gizli bir şekilde Irak ve Suriye'ye götürmüş, militan haline getirmişti. Çözüm süreci sonrasında başlayan hendek ayaklanması ile terörün meskun mahallere tüm şiddetiyle sokulması örgütün terör ve yıkımdan başka bir netice doğurmayacağını bir kez daha göstermiş oldu.

Diyarbakır annelerinin 2019 yılında ortaya çıkması ve o günden bugüne aralıksız bir şekilde evlat nöbetlerini sürdürmesinin bir diğer nedeni ise bölgede son yıllarda belirgin şekilde sağlanan huzur ve asayiş ortamı olmuştur. PKK'nın şehir yapılanması işlevini yürüten HDP/DBP'li belediyelere kayyım görevlendirmeleri yapılması örgütün parti kanal ve mekanlarını kullanarak propaganda yapmasını, çocuk ve gençleri parti belediye, kadın ve gençlik yapılanmalarında radikalleştirmesini, bu çocukları sınır ötesindeki PKK kamplarına intikal ettirmelerini ihtimal dışı bırakmıştır. Diyarbakır annelerinin karşılaştığı sindirme ve baskı çabaları da sağlanan güvenlik tedbirler sayesinde kısa sürede tespit edilerek cezalandırılmaktadır. Bu sebeple Diyarbakır anneleri üzerinde örgüt baskısı hissetmemekte, evlat nöbetlerini güvenlik içinde sürdürebilmektedirler. İşte bu iki etken Diyarbakır annelerinin neden şimdi ve nasıl bu kadar uzun bir süredir evlat nöbetine aralıksız devam ettiğini açıklayan başlıca faktörlerdir.

Peki Diyarbakır annelerinin ısrarlı evlat nöbetleri neyi değiştirmek-

> **Sivil, silahsız ve savunmasız annelerin örgüte karşı bu kadar uzun bir süre geri adım atmadan çocuklarını istemesi bölgede PKK'nın on yıllardır kurmaya çalıştığı korku ve baskı ortamını örgüt için ulaşılması mümkün olmayan bir hayale indirgemiştir.**

tedir? Öncelikle bu nöbetler HDP'nin bölgedeki misyonunu tüm açıklığıyla, birincil tanıklıklar üzerinden ifşa etmiştir. HDP'nin Diyarbakır merkezinde ve daha pek çok parti binasında koğuşlar oluşturduğu, çocukları bu koğuşlarda sakladığı, fırsat bulunca da çeşitli araçlarla sınır ötesine taşıdığı gerek aileler gerekse de örgütten kaçarak teslim olan çocukların ifadeleriyle sabittir. Diyarbakır anneleri zaten pek de gizli saklı olmayan PKK-HDP ilişkisini bir de bu yönden ifşa etmiştir.

İkinci olarak söz konusu evlat nöbetleri bölgede korku duvarının yıkılmasında başlıca rol oynamıştır. Sivil, silahsız ve savunmasız annelerin örgüte karşı bu kadar uzun bir süre geri adım atmadan çocuklarını istemesi bölgede PKK'nın on yıllardır kurmaya çalıştığı korku ve baskı ortamını örgüt için ulaşılması mümkün olmayan bir hayale indirgemiştir. Kendi partisi olarak gördüğü HDP'nin önünden bile annelerin itiraz sesini kısamayan örgüt bölgedeki muhayyel gücünün aslında bir sırça köşk olduğu gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmıştır.

Üçüncü olarak, Diyarbakır anneleri gerek Türkiye gerekse de Batı kamuoyunda kasıtlı bir şekilde PKK terörünü görmek istemeyip meseleyi bir Türk-Kürt çatışması olarak göstermek isteyen algı odaklarının çabalarına zarar vermiştir. Kimi Türkçe dahi konuşamayan Kürt anneler PKK'nın çocuk kaçıran, kaçırılan çocukları zorla hapseden, kaçma teşebbüsünde bulunanları öldürebilen, kısacası zorba bir terör örgütü olduğu gerçeğini en yalın haliyle ortaya koymuşlardır.

Diyarbakır annelerinin evlat nöbetinin ortaya çıkardığı bu neticeler örgütten kaçma vakalarını da artırmıştır. Örgütün, "teslim olursanız sizi öldürürler" telkini örgütten kaçan militanların aileleriyle buluşma görüntülerinin medyada işlenmesiyle geçersiz kalmıştır. Nitekim Hamza Adıyaman örneğindeki gibi kimi 9 yaşında kaçırılan, bir kısmının

fiziksel ve zihinsel engelleri olduğu halde kaçırıldığı anlaşılan bu çocuklar şayet Türkiye'ye yönelik herhangi bir eylemde yer almadılarsa güvenlik soruşturmaları sonrasında serbest bırakılmaktadır. Örgütten kaçarak teslim olan çocuklar arasında bugün askerliğini yapmakta olan, meslek edinen, evlenip yuva kuran örnekler vardır. Diyarbakır annelerinden 35'i bugüne kadar bu şekilde kaçarak teslim olan çocuklarına kavuşmuştur. Öte yandan bu sayı örgütten kaçarak teslim olan militanların sadece küçük bir kısmıdır. Zira bu durum, örgütten kaçarak teslim olmanın mümkün olduğunu, örgüt içinde zorla tutulan militanlara da göstermektedir ve sadece 2021 yılında teslim olan PKK militan sayısı 200'ü geçmiştir.[4] Diyarbakır anneleri örgütten kaçışlara neden olurken terörün bölgeden yeni militan devşirebilmesi için de örgütün söylemini yıkarak büyür bir direnç ortaya koymaktadır.

Diyarbakır anneleri pek çok bakımdan gerek Türkiye gerekse de dünya genelinde ilk olma özelliği taşımaktadır. Evlat nöbetlerinin devamını sağlayan asayiş ve huzur ortamı güvenlik güçlerinin çabası ve karar alıcıların iradesiyle sürdürülürse örgütün bölgede oluşturmaya çalıştığı baskı ortamı ve yaratmaya çalıştığı algılar zayıflamaya devam edecektir.

Kaynakça:

Alptekin, Hüseyin; Abdullah Erboğa; Talha Köse; Veysel Kurt. Teröre Karşı Toplumsal Hareket: Diyarbakır Anneleri. SETA. 2022.

Karadağ, Aykut. İkna çalışmaları sonucu PKK/KCK'dan kaçan 3 terörist daha teslim oldu. Anadolu Ajansı, 2021. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ikna-calismalari-sonucu-pkk-kckdan-kacan-3-terorist-daha-teslim-oldu/2454733

Bogoslovskaya, Yelizaveta, Ella Polyakova, and Yelena Vilenskaya. "The Soldiers' Mothers of St Petersburg: A Human Rights Movement in Russia." The Russian Military into the 21st Century. Routledge, 2013. 197-214.

Bouvard, Marguerite Guzman. Revolutionizing motherhood: The mothers of the Plaza de Mayo. Rowman & Littlefield, 1994.

Güven, Mehmet Emin. "Terörle Mücadelede Türkiye'nin Yumuşak Güç Araci Olarak Kamu Diplomasisi Uygulamalari: Diyarbakir Anneleri Örneği." 20. Uluslararasi Kamu Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabi: 164-174, 2021.

Ioffe, Julia. "Mothers of ISIS." Huffington Post, 2015.

https://highline.huffingtonpost.com/articles/en/mothers-of-isis/

Minin, Julia. "Motherhood, Public Memory and Human Rights Advocacy: A Comparative Analysis of the Committee of Soldiers' Mothers of Russia and the Madres de Plaza de Mayo." (2020).

Operation250.org. "An Interview with Nicola Benyahia", https://www.operation250.org/an-interview-with-nicola-benyahia

PALABIYIK, Adem. "Ebeveynlik Nöbetinden Evlat Nöbetine: Diyarbakır Anneleri Üzerine Sosyolojik Gözlemler." Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9.2: 272-286, 2020.

4 22 Aralık 2021 tarihinde teslim olan 3 militan ile birlikte 2021 yılı içinde teslim olan militan sayısı 200'ü bulmuştur (Karadağ, 2021).

Erol ERDOĞAN
ARGETUS Araştırma Danışmanı, İlahiyatçı, Sosyolog

ÇOCUKLUĞUN ÇAĞDAŞ FİLOZOFU **MEVLÂNA İDRİS'İN MASALLARI VE ŞİİRLERİ**

1. GİRİŞ (Vefatı)

Çağımızın kıymetli edebiyatçılarından Mevlâna İdris Zengin, Mayıs 2022'de ziyaret için gittiği memleketi Maraş'ta, kalp krizi geçirdi. Mevlâna İdris'in hastanede olduğunu öğrenen arkadaşları ve okuyucuları günlerce onun iyi haberini beklediler. 27 Mayıs 2022'de H. Salih Zengin'in paylaştığı "Mevlâna İdris ameliyattan çıktı. Doktoru kalp ameliyatının iyi geçtiğini söyledi" şeklindeki mesajı sevenlerini rahatlatmıştı. O günlerde ben de "Gözlerim mavi / Gökyüzüyle kardeşim / Biliyor musunuz / Üzülünce ağlarım / Gökten de yağmur yağar / Ne sanıyorsunuz" şiiri eşliğinde "Kıymetli dostumuz Mevlâna İdris'e Rabbimiz şifa versin" diye dua cümlemi paylaşmıştım. Herkes biraz ümit biraz endişeli şekilde bekleyişini sürdürdü. Ancak, tedavi sürecinin nihayetinde 7 Haziran 2022 Salı günü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesinde 56 yaşında vefat etti.

Kardeşi H. Salih Zengin, ağabeyinin vefatını dijital bir mecradan şu cümlelerle duyurdu: "Ah, yazmak ne zormuş! Müslüman, insan, şair, yazar ve çocukların dostu sevgili abim Mevlâna İdris bu gece Maraş'ta tedavi gördüğü hastanede Rabbine kavuştu. Allah'ım onu meleklerle karşılayıp cennet bahçelerinde ağırlasın. Acımız tarifsiz. Hepimizin başı sağ olsun. Dua, dua, dua!"

Sabah kalkanlar, onun vefat haberi ile karşılaştıklarında üzüldüler, birçok insan en yakınını kaybetmiş duygusu yaşadı. O sabah "Ne yazsak hüznümüzü ifade etmez. Çocuklar, kediler, kitaplar, masallar, dergiler ve nice iyilerin sevgili yoldaşı Mevlana İdris'e rahmet olsun" diye yazmıştım.

Mevlâna İdris'in naaşı İstanbul'a getirilerek, 8 Haziran 2022 Çarşamba günü ikindi namazı sonrasında Eyüpsultan Camii'nde cenaze namazı kılındı. Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın kıldırdığı cenaze namazına sanat, edebiyat, yayın, sivil toplum ve siyaset dünyasından pek çok isim iştirak etti. Dostlarının duaları ve şehadetleri eşliğinde Valide Sultan Haziresi'ne defnedildi.

Vefatı sonrasında yayınlanan yazılarda, Mevlâna İdris için 'sekizinci güzel adam', 'Şarkın Nobelsiz kahramanı', 'son güzel adam' gibi tanımlamalar yapıldı. O güzel tanımlamalara layık bir arkadaşımızdı.

2. HAYATI, ESERLERİ VE ÖDÜLLERİ

Mevlâna İdris Zengin, edebiyatçıları ile maruf Kahramanmaraş ilinin Andırın ilçesinde 1966 yılında doğdu. Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi'nden sonra 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.

Mevlâna İdris, 1994 yılından itibaren uzun süre İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde basın danışmanı olarak çalıştı. Bir dönem Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu üyeliğinde de bulundu. Yaşamı boyunca kültür, edebiyat, sanat ile meşgul oldu. Yazıları dergiler ve gazetelerde yayımlandı. Edebiyatçı bir aileye mensup olan Mevlâna İdris'in ilk yazısı, 13 yaşındayken 1979 yılında Yeni Devir gazetesinde neşredildi."

56 yıllık ömrüne pek çok çalışma sığdıran Mevlâna İdris, masal ve şiir başta olmak üzere deneme, hikâye, siyer, inceleme, duvar yazısı türlerinde eserler verdi. Eserlerinin bazıları Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Arapça, Rusça, İspanyolca, Farsça, Lehçe, Boşnakça gibi dillere çevrildi. Düşüncelerini yazı ve kitapların yanı sıra söyleşiler, paneller, sempozyumlar ve konferanslarla da duyurmaya çalıştı. Dijital mecraları da aktif biçimde kullanıyordu.

Mevlâna İdris Zengin, ayrıca "Asla ve Daima Nuri Pakdil" isimli belgeselin metnini yazdı ve belgeselin danışmanlığını yaptı. Belgesel, TRT'de 2010 yılında yayımlandı. Sezai Karakoç'un şiirlerinden yola çıkarak yaptığı "Gül Sesleri" isimli şiir belgeseli de, 2012 yılında Diyarbakır'da yapılan Uluslararası Sezai Karakoç Sempozyumunda gösterildi.

2022 Haziran ayı itibariyle, ülkemizdeki üniversitelerde Mevlâna İdris'in eserleri üzerinde beş üniversitede altı yüksek lisans tez çalışması tamamlanmıştı.

Mevlâna İdris ilk ödülünü 1987 yılında "Kuş Renkli Çocukluğum" şiir kitabı ile aldı. Aldığı diğer ödüller ise şunlar: 1998'de Korku Dükkânı kitabı ile TYB Çocuk Edebiyatı Ödülü, 2008'de Prizren Türkçem dergisi Türkçeye Katkı Yapanlar Ödülü, 2011'de Birikim Eğitim Kurumları En Başarılı Çocuk Yazarı Ödülü, 2019'da Çocuğa Değer Katanlar Yazar Ödülü.

3. MEVLÂNA İDRİS'İN MASALLARI VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE

Vefatını müteakip şahsiyeti, yazıları, kitapları ve düşüncelerini analiz eden çok sayıda yazı yayımlandı. Mevlâna İdris'in düşünce dünyası ve eserlerinin önümüzdeki yıllarda da analiz edilmeye ve tartışılmaya devam edileceğine inanıyorum. Bu yazıda onun masalları ve şiirleri üzerinde duracağım.

3.1. Mevlâna İdris Masalları

Mevlâna İdris çağımızın önemli masal yazarlarındandır. O, masalın, bugün üretilemeyecek eskiye ait bir anlatı olduğu anlayışına karşı, harika kurguları ve şaşırtmacaları olan yeni masalları önümüze koyarak, buyurun okuyun demiş ve dilden dile anlatmamıza imkân sağlamıştır.

İlk okuduğum masalı "Uçan Eşek" idi. O masalı defalarca okumuştum, kızlarım Behiye Betül ve Hilye Melis'e de anlatmıştım. Peki, eşek uçmuş mudur? Evet, eşek uçmak istemiş, bu isteğini de kuşların desteğiyle başarmıştır. Ancak eşek fıtratına aykırı biçimde başardığı uçmayı suiistimal edince cezalandırılarak, yeryüzüne indirilmiştir. Uçan Eşek masalı, okuyucunun düş kurmasını sağladığı gibi

fıtratını koruma, sınırlarını bilme, haddini aşmama hâllerini de insana hatırlatmaktadır.

Ancak yazarımız ahlaki ve insani hatırlatmaları mesaj verme kaygısıyla yazılarına yerleştirmemiştir, aksine bunları hayatın içinden unsurlar olarak işlemiştir. Mevlâna İdris, yazı ve mesaj ilişkisine dair şöyle düşünmektedir: "Kendimi hiçbir zaman mesaj veren biri olarak düşünmedim. Hadlerimi bildiğimi sanıyorum. Çocuk zaten muhteşem bir varlık bana göre. Olsa olsa ben çocuktan mesaj alırım."

Onun masallarında hayatın içinden konular, sorular, sorunlar, heyecanlar, meraklar, acayiplikler vardır. Tersine Adam masalını ilkin Mavikuş dergisinde okumuştum. Kitap olarak da yayımlandı. Tersine Adam masalı, bilgiye erişim piramidinin değişimiyle çocukların babalarından bilgili olduğu dijital dönüşüm zamanının hikâyesi gibidir. Televizyonları Bozulan Şehir masalında televizyon izleme alışkanlığı üzerinden insanların bağımlılıklarını, Yağmurlu Şehirdeki Adam masalında ise "Gazete okurken öksürüyorum ve bir de ormanın derinliklerinden gelen bir geyik sesi duyuyorum" diyen ve hiç değişmeyen bir adamın şehri değiştirmesini okuruz.

Mevlâna İdris'in adamları olduğu gibi hayvanları da vardır, masalları hayvanlar geçidi gibidir. Masallarındaki hayvan karakterlerinden bazıları şunlardır: Eşek, uğurböceği, aslan, tilki, tavşan, kedi, köpek, horoz, kirpi, kuş, köstebek, ayı, öküz… Onun hayvanları da acayiptir: Köpek filozoftur, köstebek dünyayı deler, kedi hipnozcudur, yunus balığı can kurtarır, tilki romantiktir.

Mevlâna İdris'in adamları da tuhaftır. Yukarıda Tersine Adam'dan bahsetmiştim. Diğer bazı adamları da şöyledir: Para Dağıtan Adam, Masal Alan Adam, Saçları Dökülen Adam, Yağmurlu Şehirdeki Adam, Düşünen Adam, Kuş Adam, Dokuz Düğmeli Adam, Profesör Haşır Huşur…

Mevlâna İdris'in 62 eserini inceleyen bir araştırmacı şöyle bir liste vermektedir: Masal ve hikâyelerinde toplam 72 açık karaktere yer verildiği tespit edilmiştir. 72 karakterden 16'sı devingen karakterken 56'sı durağan karakterdir. Eserlerde yer alan 72 açık karakterler incelendiğinde 40'ının insan, 27'sinin hayvan, 5'inin de cansız varlık olduğu görülmektedir. Ayrıca 72 açık karakterin 25'inin çocuk karakter olduğu tespit edilmiştir.

Mevlâna İdris'in masal dili muzipçedir. Onun mizahının sevimliliğini ve ansızınlığını ifade etmek için "muzipçe" diyorum. Mizahı öylesine değildir, sağlamdır, felsefidir. Onun masal dili aynı zamanda yenidir, günceldir. Yenilik çabası

"Mevlâna İdris'in masal dili muzipçedir. Onun mizahının sevimliliğini ve ansızınlığını ifade etmek için "muzipçe" diyorum. Mizahı öylesine değildir, sağlamdır, felsefidir."

bilinçlidir, öykünmeci değildir, özgündür. Bunu şöyle açıklar: "Genellikle daha önce yazılmamış olduğunu düşündüğüm şeyleri, bu bazen tür de olabiliyor, yazmayı istiyor ve seviyorum. Çiğnenmiş, aşınmış, sözü edilmekten bozulmaya uğramış şeyleri yazmayı sevmiyorum. Mutlaka yazmam gerekiyorsa, bunu alışılmadık bir teknik üzerinden yazmaya çalışıyorum. Bazen ironi ya da mizahın farklı ağırlıklarını devreye sokmayı deniyorum."

Kendisinin sohbetinde bulunmuşsanız veya konuşmalarına aşinaysanız, masallarını okurken yazarın anlatısını dinliyormuş hissi yaşarsınız. Sohbeti, sözü, konuşması masallarına benzer çünkü. Sorgulayıcı, merak edici, düşündürücü, şaşırtıcı, gerçekçi, doğrucu, iyiliksever yönlerini masallarında da cömertçe ortaya koymuştur. Meraklı yönü masallarına daha çok yansımıştır da diyebiliriz. Merak, çocuğun en temel, en fıtrî özelliğidir. Onun bu yönlerini "Modern Dünyada Mevlâna İdris'in Tuhaf Adamları" başlıklı makalesinde Abdülkadir Emeksiz Hoca şöyle ifade etmektedir: Modern dünyanın sorunlarına gelenekle karşılık arayan yazar, günümüzün problemlerini ve çözüm yollarını başta çocuklar olmak üzere insanlara düşündürmede masal türünden önemli ölçüde yararlanmıştır."

Mevlâna İdris'in masallarında ciddi bir felsefe, değer ve düşünce evreni görürsünüz. Bu durum, genç yaşlarda modern dünyayı çözmenin kazandırdığı ve olan bitene edebiyatın yardımıyla çocuk-fıtrat penceresinden bakabilmenin sağladığı özgünlük olsa gerek. Masallarda kahramanların sıkça soru sorması veya düşünmeyi sağlayıcı diyalogların olması, felsefi yaklaşımın ortaya çıkardığı bir eğilimdir diye düşünüyorum. "Mevlâna İdris masallarına, felsefi bir tavırla yaklaşıldığında; bu masallarda çocuğun dünyasında felsefenin, varoluşsal bir konum kazandığı görülür. Çünkü felsefe aynı zamanda çocuksu bakış açısını bütünüyle yansıtan 'Bu nedir?' sorusuyla başlar."

Mevlâna İdris'in masallarının başlangıç seremonisi ve dil bakımından önceki kuşaklardan devraldığımız masal mirasından farklı olmakla birlikte olağanüstülüğü, mekânsızlığı ve zamansızlığı itibariyle benzer olduğunu görürüz. Ancak onun masallarının geleneksel masallardan farklı bir yönü de şudur: Dinleyiciler, geleneksel masallardan büyük ölçüde birbirine yakın dersler, hikmetler veya sonuçlar çıkarır. Mevlâna İdris'in masalları ise dersler, hikmetler veya sonuçlar bakımından zengindir ve çeşitlidir; her okuyanda farklı intibalar, dersler ve sonuçlar oluşturur. Bu çeşitliliği, masaldaki şiir dili ve modern dönem olgularının olay örgüsünde bulunması sağlamaktadır.

Mevlâna İdris Zengin'in Masalları: Sessizlik Torbası, Bir Çuval Gözlük, Mavi Çocuk, Tuz, Dünyayı Kurtaran Çocuk, Küçük Süpermen, Bulut Çocuk, Sarı Telefon Sokağında Rüya, Çocuk Kırmızı, Havuç Havuç Havuç, Halepli Zeynep, Behram Geri Dön, Dokuz Düğmeli Adam, Profesör Haşır Huşur, Tersine Adam, Mardinli Saatçi ile Madridli Zapparo, Saçları Dökülen Adam, Kuş Adam, Masal Alan Adam, Para Dağıtan Adam, Yağmurlu Şehirdeki Adam, Düşünen Adam, Televizyonları Bozulan Şehirdeki Adam, Şifrelerini Kaybeden Adam, Dünyanın En Uğurböceği, Romantik Tilki, Dünyayı Delen Köstebek, Kardan Tavşan, Uçak Eşek, Kuyruğu Dumanlı Kedi, Hipnozcu Kedi, Filozof Köpek, Vejetaryen Aslan, Gazoz Çeşmesi, Kuşkucu Horoz, Kirpinin Bahar Konseri, Çınçınlı Masal Sokağı, Kirpiler Şapka Giymez, Tehlikeli Bir Kipat, Küçükken Dinlemediğim Masallar, Kafamın İçindeki Masallar,

3.2. Mevlâna İdris Şiirleri

Mevlâna İdris şairdir. Bir anda "Bayım" diye karşınıza çıkarak şöyle sorar: "İyi geceler bayım hiç

yittiniz mi / En az bir defa yitmeli insan."

Şiilerinin yanı sıra denemelerinde, hikâyelerinde, masallarında hatta anayasasında da şiirin özlüğünü, inceliğini, imgeliğini görürüz; her metni bir ölçüde şiirdir.

"İyi Geceler Bayım" şiir kitabını, bazıları çocuk kitabı olmadığını düşünse de, bazı şiirlerin çocuklarca da anlaşılacağına kuşku yok. Ayrıca, şiirlerinin ve yazılarının çocuklara uygunluğunu tartışırken, onun "çocuk" yaklaşımı ile genel geçer çocuk anlayışının farklı olduğunu da unutmamalıyız. O sadece çocuklara yazmadı, çocuklarla birlikte düşündü, çocuklara yoldaşlık yaptı. Arkadaşlarından Kemal Sayar Hoca, onun bu yönünü şöyle tasvir etmektedir: "İstanbul'un ve Türkiye'nin her yerinde onun çocuk orduları vardı, 'adamlarım' dediği masum kalpler. Çocukları çok sevmesi, onlarla arkadaşlık edebilmesi daima bir çocuk kalbi taşımasındandı. Onları daima hayal kurmaya kışkırttı, baskıcı eğitim düzenine itaatsizliğe teşvik etti. Sayısız çocuğu hususiyetleriyle tanır, onlara isimleriyle hitap ederdi."

Şiirlerinin çocuklara yönelik olup olmaması bir tarafa, onun şiirlerinin çoğunda çocukluk duyarlılığı hâkimdir. Bu vesileyle, başarılı bir çocuk edebiyatı ürününün her yaştan yetişkinin de ilgisini çekeceğini hatırlatmakta fayda var.

Masallarında rastladığımız yalana tahammülsüzlüğünü şiirlerinde de görürüz. Şunu der günümüz insanına "İçinde yalan olmayan bir cümle söyle bana / İçinde Amerika olmayan bir cümle söyle / İçinde zulüm olmayan bir cümle / İhtiyacım var buna."

Ona göre bir adamın bir adama yalan söylemesi birçok kötülüğün başlangıcıdır. Şu satırlarından bunu anlamak mümkün: "Hava kirleniyor böylece / Kuşlar niçin ölüyor / Savaşlar niçin çıkıyor / Sirenler niçin çalıyor / Yıldızlar niçin gözükmüyor / Hayat niçin çekilmiyor / Ve asfalt niçin büyüyor / Toprak niçin susuyor soruları anlamsızlaşıyor / Çünkü bir adam bir adama yalan söylüyor."

Yalana karşı net duruşu Tuz masalında da karşımıza çıkar; masalın kahramanı kötü şeylere tuz döker, bunların içinde yalan da vardır. Masal şiirinde de "İnsanlar doğa değil yönetmelik kokuyordu / Nükleer artıklar ve çok uluslu yalanlarla / Kirlenmişti yüzümüz" diyerek yalanın küreselleşmesine atıf yaparak diplomatik yalan mekanizmasını ifşa eder.

Ellerimizin Büyük Boşluğu şiirinde de yalandan bunalmışlığını dizelere dökerek şöyle hayıflanır: "Burası dünya ve biz artık çok sıkıldık. / Oyun bitti, zifiri karanlıkta belalar uçuşuyor / Dünyanın yalanları, uçakları ve bombaları arasında solup giden ömrümüzü."

Mevlâna İdris yalana düşman bir şairdir! Onun yalana bu denli düşman olması, "Mümin, her hataya düşebilir, ama yalan söyleyemez" hadisi şerifi ve yalanın bütün kötülüklerin başı olduğuna dair inanç ile örtüşmektedir. Hazreti Peygamber, yalanın, Allah'a şirk koşmak ve anne babaya saygısızlıkla aynı seviyedeki yanlışlardan sayarak günahların en büyüklerinden olduğunu belirtmiştir.

Çocukların hiç hoşlanmadıkları şeyler listesinde yalanın en başta olduğunu düşünürsek, içinde her zaman çocuk duyarlılığı olan Mevlâna İdris'in yalan karşıtı bir şair olmasının sırrını çocuklardan yana olmak ve çocukluğu tutmak olarak da kabul edebiliriz.

Bir şair, sigara dumanına öfkesini nasıl ifade edebilir? Buyurun bunu Mevlâna İdris'in şiirinde görelim: "Sigara içiyor babam / Dumanları savuruyor / Telaşlı bir vapur sanki / Acaba bütün babalar / Gökyüzüne saygısız mı / Sevgili babam gibi." Bu bir çocuk yaklaşımıdır. Şairimiz babanın sigara

içişine çocuk gözüyle bakmaktadır. Çocuk zihni, kıyaslama kabiliyetini sigara dumanını vapur dumanıyla benzeştirerek gösterir.

Onun, dört duvar arasındaki statik eğitime mesafeli duruşunu şiirlerde daha net görürüz. "Okuldan çıkınca soluğu denizde alıyorum" diye başlayan "Denizde öğretmen yok" şiiri şöyle devam eder: "Denizde ev ödevi ve karatahta yok / Varsa yoksa özgürlük."

Sınıflarda sıkça yankılanan "Çocuklar susun" ikazından da rahatsızdır şairimiz: "Şimdi de susun, diyorlar / Hayır susmuyoruz / Ülkedeki on milyondan fazla öğrenci şu anda susuyor / Susuyor da ne oluyor?" Sonra ekler: "Ülkenin sonunda bir suskuhaneye dönüşmesinden korkuyorum."

Mevlâna İdris, ödüllü bir şairdir. Türkiye Milli Kültür Vakfının katkıları ile gerçekleşen "Çocuklar İçin Şiir" yarışmasında *"Kuş Renkli Çocukluğum"* adlı şiir kitabı ile 1987'de, henüz 21 yaşındayken, "Gökyüzü Yayınları Çocuk Edebiyatı" ikincilik ödülünü almıştır.

Mevlâna İdris Zengin'in Şiir Kitapları: Dondurmalı Matematik, Şirofreni Risalesi, Ellerimizin Büyük Boşluğu, İyi Geceler Bayım, Kuş Renkli Çocukluğum.

> Çocukların hiç hoşlanmadıkları şeyler listesinde yalanın en başta olduğunu düşünürsek, içinde her zaman çocuk duyarlılığı olan Mevlâna İdris'in yalan karşıtı bir şair olmasının sırrını çocuklardan yana olmak ve çocukluğu tutmak olarak da kabul edebiliriz.

4. MEVLÂNA İDRİS İLE TANIŞMAM

Mevlâna İdris, tanımaktan, tanışmaktan, rastlaşmaktan, selamlaşmaktan bahtiyar olduğum insanlardandır. Onunla yollarımız 1990'larda kesişti. Yeni Dünya dergisini çıkardığımız yıllarda, yayın ekibimizle, bünyede bir çocuk dergisi bir de edebiyat dergisi çıkarmaya karar vermiştik. Karar üzerine Mavikuş çocuk dergisinin hazırlıklarına başladım. Bu amaçla Hasan Aycın, Ferman Karaçam, Mustafa Ruhi Şirin, Demirhan Kadıoğlu gibi çocuk edebiyatı, çocuk dergiciliği ve çocuk politikaları üzerine müktesebatı olan şahsiyetlere istişare amaçlı ziyaretler yaptım. Çocuk Vakfı Başkanı Mustafa Ruhi Şirin ile yaptığım istişarede, Mevlâna İdris'in dergiye katkısını sağlamamı tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyarak önce Mevlâna ile sonra da kardeşi Salih ile tanıştım. Sağ olsunlar, ikisi de dergiye omuz verdiler.

Mavikuş'un ilk sayısı Nisan 1996'da yayımlandı. Dergi çıktığı sürece Mevlâna İdris dergi ekibinde yer aldı, birlikte çalıştık. Bu süreçte kendisinden çok şey öğrendim. Mavikuş okuyucusu da onu çok sevdi.

Mevlâna İdris ile sonraki yıllarda, kendisinin yönettiği ÇETO dergisi ile Turkuvaz Medya bünye-

sinde çıkan ve yayın danışmanlığını üç yıl kadar sürdürdüğüm Minika Çocuk ve Minika Go dergileri vesilesiyle de yollarımız kesişti. ÇETO'da yazılarım yayımlandı, onun çalışmaları da Turkuvaz çocuk dergilerinde okuyucu ile buluşuyordu. Panellerde, çay ocaklarında, sohbetlerde karşılaşmalarımızı da dostluk listeme eklemeliyim.

5. MEVLÂNA İDRİS'İN BUNDAN SONRAKİ ÖMRÜ

Merhum Mevlâna İdris'in bu dünyadaki ömrü, geride bıraktığı, sadakayı cariye vasfındaki yazılarıyla, kitaplarıyla ve düşünceleriyle sürecek. Dostları, onun arkasından rahmet dilemenin yanı sıra onun bu ömrüne ömür katmalıdır.

Ayşe Böhürler'in dediği gibi o çok iyi bir entelektüeldi. Çağın insanına, siyasetçisine, yöneticisine söylediği çok sözü vardı. "Belki bir gün ülke çapında bir çocuk politikası oluşturabilir, belki de onun adıyla fikirlerini yaşatacak bir İstanbul Çocuk Enstitüsü kurar, şehir ve kültür ilişkisini çocukların kurmasına imkân sağlayacak şartları daha çok ortaya çıkartırız. Ülkesi ve ülkesinin çocukları için düşünen ve üreten bir aydına verdiğimiz kıymet de belki de böylece sahici olur."

Mevlâna İdris'in masal yazarlığı, bundan sonra da bize öncülük yapabilir. Mesela onun adına bir yapı (Mevlâna İdris Masal Vakfı veya Mevlâna İdris Masal Akademisi gibi) oluşturularak, masalda açtığı yeni çizginin sürmesi sağlanabilir. Böyle bir yapı hem onun masallarının farklı dillere çevrilmesini, hem masalların farklı disiplinlerince sanata ve farklı mecralara aktarılmasını, hem de yeni masal yazarlarının yetişmesini sağlar.

Hayatta çoğumuzun önündeydi, dünyadan geçip gidişinde de öncülüğünü sürdürdü. Güle güle, mekânın cennet olsun azizim. Senin emeğine ve iyiliğine hepimiz şahidiz çocukluğun çağdaş filozofu Mevlâna İdris!

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. *"Yazar ve şair Mevlana İdris Zengin vefat etti."* (www.aa.com.tr) 07.06.2022

Böhürler, Ayşe. "Allah'ın gülleri yakamızı bırakmasın", Yeni Şafak gazetesi, 10.06.2022

Emeksiz, Abdülkadir. *Modern Dünyada Mevlana İdris'in Tuhaf Adamları*, Türk Halkları Çocuk Edebiyatı Uluslararası Kongresi, Bakû, Azerbaycan, 13 -15 Kasım 2008, sayfa:16-22

Erol Erdoğan Twitter hesabı - https://twitter.com/Ortaksoz (Erişim: 29.06.2022)

Kazan, Vedat. *Mevlâna İdris Zengin Masallarının Eğitsel Değeri*, YL Tezi, Sayfa: 40. Atatürk Ün. Sosyal Bil. Enst. Türk Dili ve Ed. Anabilim Dalı, 2012.

Mevlâna İdris Twitter hesabı - https://twitter.com/Mevlanaidris (Erişim: 27.06.2022)

Salih Zengin Twitter hesabı - twitter.com/hsalihzengin (Erişim: 23.06.2022)

Sayar, Kemal. "Mevlâna İdris için üzülmeli miyiz?" http://www.mucerret.com/ (Erişim: 24.06.2022)

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Mevlana İdris. http://teis.yesevi.edu.tr (Erişim: 10.06.2022)

Yasa, Mehmet. *Mevlâna İdris Zengin'in Masal Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Ögeleri Açısından İncelenmesi*, YL Tezi, Sayfa: 164. Çanakkale Ün. Eğitim Bil. Ens. Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, 2012.

YÖK TEZ Merkezi - tez.yok.gov.tr (Erişim: 23.06.2022)

Mehmet ÖNDER
Sanatçı/Yazar

ÇÜNKÜ EN ÇOK ONA GİTMEK YAKIŞIRDI: **BÜLENT PARLAK**

Bülent Parlak bir gençlik ve hatta bir dostluk hareketi olarak kurduğu İzdiham Dergisi'nde kullandığı "hepimiz ölecek yaştayız" sloganını doğrularcasına, kırk üç yaşında dünya hayatına veda etti. Kendi ifadesiyle, *"altı yüz otuz iki yılından beri yalnız ama hem de bir o kadar kalabalık"* olan Parlak, nasıl buraya ait olmadığının ama aynı anda nasıl burada ve gönüllerde olduğunun hikayesini anlattı geride kalanlara.

Hayatının üniversiteye kadar olan bölümünü yani çocukluğunu; Malatya'da kalabalık bir evde geçirirken, ileride farkedeceği üzere yazı ve şiirle teması olan, hatta ülke çapındaki yarışmalarda dereceye giren yetenekli bir çocuktur. Ne var ki henüz 6 yaşındayken babasının vefatıyla bir dönüm noktası yaşar. İlerleyen yıllarda bu dönüm noktasını bir deneme kitabına taşıyacak ve Yalnızlığın İcadı 1984'ü kaleme alacaktır.

"Bir gün anladım ki; ne gidenin geldiğine şahit olan bir kimse var, ne de kalanların özlemini giderebileceği bir pazar. Benim aynadaki karşılıksız yüzüm, işte bu gerçeği anladığı gün bir daha hiç iflah olmadı. Yalnızlığın İcadı'ydı, 1984."

Sonrasında üniversite için geldiği İstanbul'a alışması, kendisini çok etkileyen bu şehri uzun bir süre Malatya'nın Konak kasabası zannetmesi bir süre devam eder. İzdiham'da yayınlanan Benim Bir Hayalim Var adlı yazısında, *"sanırım her şeyi küçük bir kasaba zannetmenin bedeli on yılmış"* diyecektir. Üniversite yıllarında, henüz on dokuz yaşında bu sefer annesinin ölüm haberini alır. *"Babamın ölümünü siyah beyaz hatırlıyorum. Annemin ölümü ise tören eşliğinde oldu."* der. Gövdesiyle katkı yaptığı boşluk artık gövdesini de yutar ve ölüm karşısındaki çaresizliğini pek çok yazısında anlatır.

İstanbul'da okurken edindiği çevreyi ve dostluklarını büyük bir nimet olarak tanımlar Bülent Parlak. Ali Ayçil, Ahmet Can, Adem Yılmaz gibi edebiyat camiasından isimlerle kurduğu bu yakın dostluğun nasipten başka bir açıklamasını yapmaz. Zira onlarla arkadaşken dahi edebiyata dair hiçbir arzusunun olmadığını ve hatta eline bir şiir kitabı bile almadığını anlatır. Kendi ifadesiyle yürümekten edebiyatla ilgilenmeye vakti kalmayan Parlak, kendinden habersiz bir şair olarak günlerini Bayrampaşa'dan Eminönü'ne, Üsküdardan Koşuyolu'na yürümekle geçirir ve şiiri adımlarıyla yazar. Olmasını İstersin Olmasından Korkarsın adlı yazısında bu durumu *"dünyaya gelmenin ve bir daha bir yere gidememenin şaşkınlığından vakit kalmamıştı"* diye yazar ve ekler; *"her zaman bir şiir gibi düştüm; düştüğümde ise üstü karalanmış bir dize gibi ayağa kalktım."*

Erken yaşta evlenmenin sorumluluğunun getirisi hayat gailesi içerisinde, niçin bu kadar yürüdüğünü ya da yürümek zorunda olduğunu ve şiir yazmaya

başlamadan aslında şiiri nasıl yaşadığını Kötülüğün Canlı Tarihi adlı basımı yapılamayan kitabında anlatır. *"Bu karışık hazinenin içine girdikçe şiirin okunan değil yaşanan bir vakıa olduğunu gördüm. Şiir bir kağıt parçasına değil bizzat bize yazılan ve bizimle birlikte yaşayan bir sancı sanatı."*

Şiirin onu kuşatması, sarması ve hatta tamamen şiir üzerine kurgulanmış bir hayata ilk adımını atması 2005 yılının Aralık ayında İstanbul Üniversitesi'nin yanındaki bir çay ocağında adisyon kağıdına yazdığı şiirle başlar. "Vakti Dolmuş Bir Hüznün Bitmeyen Şamatası" adlı bu şiirini, nedenini kendisinin de bilmediği bir kararla Dergah Dergisine gönderir. Aradan geçen on beş günün sonunda, Üsküdar'da otururken Ali Ayçil, Dergah Dergisi ile yanına gelir ve Bülent Parlak'ın şiiri kapaktadır. Ali Ayçil bir röportajında olayı şu ifadelerle anlatır: *"bir gün Dergâh'a uğrayıp kapağı görünce duyduğum şaşkınlık. Bülent bir şiir yazmış, benden saklamış, dergiye göndermiş ve Mustafa Kutlu da bu şiiri kapaktan yayımlamış. Bülent'in kaderini bu şiirin belirlediğini düşünürüm hep."*

İlk şiirinden sonra İzdiham'ın doğuşuna kadar 10'a yakın şiiri daha Dergah Dergisi'nde yayımlanır. Bu süreçte aynı zamanda iyi bir okuyucu olduğunu ve çok iyi metinlerle tanıştığını belirtir. Mustafa Kutlu ve Dergah hayatının önemli bir noktası olur artık. *"Yanında sakinleştiğim tek insandı"* der Mustafa Kutlu için. Böylelikle şiir tüm hayatını kaplamaya başlar ve iyi şiirin peşine düşer. Şiir yazmaya başladığı dönemin iki binli yılların başına denk gelmesi, ülkedeki siyasi ve sosyal değişim ortamı, şairin de şiirlerine yansır. *"ölmese / devletin fark etmeyeceği adamların kaderidir kan davası / batı kurtuluştur, terlemeden hayali kurulan bıyık, başıbozuk isimler / tedirgindirler sağlık ocağında sıra beklerken bile / kentlerde yarım yamalak insan; / köylerde kaçak, köylerde kahraman"* Örneğinde olduğu gibi doksanlı yıllardan kalan acı mirasların yükünü taşıyan iki binlerin atmosferi hissedilir şiirinde. Terör olaylarında verilen şehitler, kent- köy kıyası, toplumun kendi olamama hali içerisinde sıradan insanın yaşamı şairin derdini yansıtır. Dergah Dergisi'nde yayımlanan şiirlerini 2010 yılında

“Sevgili Huzursuzluğum” adlı şiir kitabında toplar.

Üniversiteyi tamamladıktan sonra pek çok işte çalışır. 2006 senesinin Şubat ayında Şırnak’a öğretmen olarak atanır. Ailesinden uzak ve telefon bile çekmeyen bir köyde gurbette olmanın zorluğunu çok derinden yaşar. Yine de kendi anlatımıyla Bozkır köyünün kürt çocuklarından sevmeyi öğrenir ve onlara sevgisini verir. Başkalarının dertlerini yüklenmeyi önemsemeden, garipleri ve mazlumları anlamadan geçen bir ömrün boş olduğunu söyleyen yazar o öğrencileriyle kurduğu bağı şöyle anlatır: “*Benim dikkatimi ilk günlerde bir şey çekmişti. Ne zaman dağın başında telefonla konuşmaya başlasam etrafımı çembere alırlar ve el ele tutuşurlardı. Önceleri anlamadım, oyun oynadıklarını sanıyordum. Bir gün, bir gün daha, birkaç gün daha derken sordum neden böyle yaptıklarını: -Ben telefonla konuşmaya başlayınca niçin çember olup el ele tutuşuyorsunuz?“Öğretmenim” demişlerdi. Bu dağlarda terörist var. Silah sıkarlarsa size bir şey olmasın. Her gün barışı, sevmeyi, şiiri, dostluğu ve insan olmanın erdemlerini anlattığım o çocuklar bana daha ilk gün büyük bir şeyi anlatmıştı: Sevmek, insanın canı pahasınadır.”*

Şırnak’tayken bir haftalık rapor alıp İstanbul’a geldiğinde arkadaşı Gültekin Kabakçı’yı arar ve 2007 senesinin son aylarında Mecidiyeköy’de bir iş merkezinde İzdiham’ın internet sitesini kurar. Ali Senkoş, Sibel Atagün, Hakan Göksel, Özer Turan, Murat Çetin gibi isimlerle İzdiham internet üzerinden yayın hayatına başlar. Şırnak’ta hafta sonu tatillerinde ilçeye giderek sitenin yayın programını hazırlar. Dört yıl boyunca da siteyi internet kafelerden idare eder. Bu kararını *“bir oyundu ya da bir çıldırmaktan kurtuluştu İzdiham benim için”* diye anlatır.

> Şırnak’tan İstanbul’a döndüğünde yine bir köy okulunda göreve başlar. Cebindeki bir miktar parayla bu sefer İzdiham’ı matbu şekilde çıkartmak için kolları sıvar.

Şırnak’tan İstanbul’a döndüğünde yine bir köy okulunda göreve başlar. Cebindeki bir miktar parayla bu sefer İzdiham’ı matbu şekilde çıkartmak için kolları sıvar. Bu kararını paylaştığı ilk isimlerden biri de İsmet Özel’dir. Telefon açıp dergi fikrini anlattığında, kendisinin kahkaha atıp *“yolun açık olsun”* dediğini hayal kırıklığıyla anlatır. Yine de kararından vazgeçmez ve üç kişinin ortaya koyduğu bir miktar parayla İzdiham, Bülent Parlak’ın ruhunu, dostluk heyecanıyla insanlara sunduğu derin bir iz olarak 2008 yılında yayın hayatına başlar.

2011 yılında Bülent Parlak, Hürriyet’e verdiği bir röportajda derginin tirajı bin adet civarındayken hedefinin on bin olduğunu söyler. 2014’e gelindiğinde dergi yirmi bin tirajı bulur. Türkiye’de bir edebiyat dergisinin ulaşmasının pek de

mümkün olmadığı bu rakamlara rağmen, 2015 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi'nde bir söyleşiye davet edildiğinde, kendisini dinlemek için salonu dolduran öğrencilere anlam veremediğini anlatır. Bir edebiyat dergisi olarak İzdiham'ın gençler üzerindeki tesirini orada hala fark edemeyişi onun yaptığı işe niceliğin çok ötesinde anlamlar yüklediğinin özetidir. O, bütün çabasının daha güzel ölmek için olduğunu her konuşmasında hatırlatır. Belki de bu sebeple söyleşiden çıktıktan sonra hissettiklerini Benim Bir Hayalim Var adlı yazısında şöyle ifade eder; *"Bu ülke için, ülkemiz için, Türkiye için bana nasip olan İzdiham'a gözüm gibi sahip çıkmalıydım. Ve o bu ülkenin gençlerine önce benim içime sinen, sonra da onların defalarca okuyacağı bir dergi oluşturmalıydım. O günden beri tek tasam bu oldu. En iyisini yazmak, en iyisini yayınlamak. Çünkü bana düşen şey titizlik, kalite, nitelik ve samimiyetti."* Belki de bu güçle, ülkesi için çalışmaya, bu ülkeye inanmaya ve bu yolda elinden gelenin en iyisini yapmaya olan şevki artarak devam eder.

Onun şiiri İzdiham'la birlikte katlanarak yükseldi. İfade etmenin kurtuluş olduğunu, bu nedenle hem ifade etmek hem de gizlemek için yazdığını söyledi. Şiirlerini takdir ya da tenkit etmek elbette bu alanın uzmanlarının işi ancak Bülent Parlak şiirinde samimiyetin öncelendiği ve okurda da bu samimiyetin karşılık bulduğu çok açık. Böylece onun gündelik hayatın içerisindeki şahitliklerini, huzursuzluklarını, yaşadığı topluma ricalarını ve geç kalmışlıklarını satır aralarından okumak mümkün. *"Bir gitmek ki / Suriye gibi dağıldım her seferinde / bunu kimse farketmedi / ne kazandığım zaferler, / ne rusya, ne united states of america"* ya da *".. o maarif ki / peygamber gönderilmeyen bir kavme hayran mı olacağım, / düşman mı /söylemiyor"* dizelerinde tüm olan bitenin hikayesini kendi hikayesine nasıl usulca ve incelikle iliştirdiğine tanık oluruz.

İnceliğe inanan incelikten yana olduğunu ifade eden şair; *"Ben ne duyguya ne romantizme inanı-*

> Onun şiiri İzdiham'la birlikte katlanarak yükseldi. İfade etmenin kurtuluş olduğunu, bu nedenle hem ifade etmek hem de gizlemek için yazdığını söyledi.

yorum, ben bizim kültürümüzde de olduğu gibi incelikten yanayım. Yunus'tan yanayım. Huzura kırk yıl odun taşıyan bir adam incelik sahibidir" der. İnceliğin her daim haksızlığa karşı durmak, mazlumu ve mağduru savunmak olduğunu savunduğu için, kimilerine göre şiirinde de yazılarında da politiktir. Ancak onun metinlerindeki politik unsurların sadece insani ve dolayısı ile İslami olandan yana olduğu çok açıktır. Haritası Kayıp adlı şiirinde *"Gazze'ye şiir yazılmaz/ Gazze'ye şiir yazılmaz / Gazze'ye şiir yazılmaz"* dizeleriyle İsrail'in zulmünün romantize edilemeyeceğini ısrarla hatırlattı. "Zaten Kalbimiz Kırıktı, Bir de Üstümüze Ateş Açtınız" yazısında 15 Temmuz işgal girişimi sabahına 241 şehitle uyanan vatanımızın üstüne ölümle doğan güneşe şahitlik etti. "Vatanım, sevgilim, ey nazlı ülkem" derken kızını sever gibi incitmeden sevdi ülkesini. *"Bizim üstümüzdeki mesuliyet namusumuzdur, biz yok olursak her şey yok olacak"* ifadesindeki birlik bilinciyle sardı sarmaladı etrafındaki insanları.

Bülent Parlak ilmek ilmek samimiyetle işlediği İzdiham'ını, çok sevdiği bu ülkenin gençlerine bir göz aydınlığı olarak emanet etti. Dostları ve ailesi her iyi insanın vefatından sonra yaşanması mukadder o şeyi yaşadılar; Türkiye'nin dört bir yanından gelen, arayan ve soranlara bakıp o kısacık ömründe, bu kadar çok insana, hem de her birine kendini biricik hissettirerek nasıl yetişebildi sorusunun cevabını aradılar. Bülent Parlak bu çok sıkıldığı yeryüzünden kurtulurken geride yayıma hazırladığı İzdiham'ın 53. sayısını bıraktı. Kendisinin dünya gözüyle göremediği İzdiham'ın son sayısında, yarım kalan son şiiri de vardı…

İnsan önce bakışlarından yaşlanıyor, alışacaksın

Alışacaksın yüzünün meydanlarda gevezeler tarafından hırpalanmasına

Bir çocuk gitmediği şehirleri terk edecek

Erteleyeceksin sevinçlerini kendini martta sanan kedileri görünce

Su ne söyler de çürür karanfiller vazoda

Benim bir farkım var

İnsanız işte

Zayiat

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

+90 312 230 48 98
www.memursen.org.tr